

O Kosmosu, Čovjeku i Kur'anu
RAZMIŠLJANJE

Osman Nūri TOPBAŠ

 IZDAVAČKA KUĆA
„ERKAM“

Istanbul - 2025

© Izdavačka kuća „Erkam“ - Istanbul: 2025/1446

RAZMIŠLJANJE

o kosmosu, čovjeku i Kur'anu

Osman Nūri TOPBAŞ

Naslov originala: Kainat İnsan ve Kur'an'da
Tefekkür

Autor: Osman Nūri Topbaş

Prevod: Abdulaziz Rizvić

Recezenzija: Dr. Mensur Valjevac

Lektura: Hanka Behlulović

Stručni saradnja: Mr. Murisa Habibić-Šeketa

Korice i unutarnji dizajn: Cihangir Taşdemir

ISBN: 978-625-5686-46-6

Autorsko pravo: İkitelli Organize Sanayi
Bölgesi Mah. Atatürk Bulvarı,
Haseyad 1.Kısım No: 60/3-C
Başakşehir, İstanbul, Türkiye

Tel: +90 212 671 0700 pbx

Fax: +90 212 671 0748

E-mail: info@islamicpublishing.org

Web site: www.islamicpublishing.org

Language: Bosnian

RAZMIŠLJANJE

o kosmosu, čovjeku i Kur'anu

Osman Nūri TOPBAŠ

PREDGOVOR

“Ne postoji ibadet poput razmišljanja (tefekkura).”

(Bejheki, Šuabu-l-iman, 4/157)

Neka je beskrajna hvala našem Gospodaru, posljedniku bezbrojnih blagodati i darova, koji nam je podario sposobnost razmišljanja i dubokih osjećanja, kojim se otvaraju vrata spoznaje Allaha – **ma’rifetullah**.

Neka su beskrajni salavati i selami na Resulullaha, sallallahu alejhi ve sellem, koji je svoj ummet poučio da na najljepši, najosjećajniji i najdublji način očima srca čita ajete/znakove/dokaze u **kosmosu, čovjeku i Kur’anu časnom**. I neka su beskrajni salavati i selami na njegovu čistu porodicu i plemenite ashabe.

Uzvišeni Allah je samo ljudima – a djelomično i džinovima – darovao sposobnost da vade bisere istine iz dubina kosmosa, Kur’ana i čovjeka, koji im osvjetljavaju život i omogućavaju spoznaju. Sredstva kojim to postižu su razmišljanje (**tefekkur**) i spoznaja srcem (**tehassus**).

Uistinu, duboko razmišljanje i spoznaja srcem predstavljaju osnovni uslov za stjecanje realnih istina i višeg nivoa života srca. Kur’an, kao besprijekorni vodič Pravom putu i sreći, od prvog do posljedn-

jeg ajeta poziva nas na razmišljanje. Naređuje nam da razmišljamo o mudrostima stvaranja čovjeka, o čudesnom skladu u kosmosu i Allahovim dokazima u njemu, odnosno o tragovima Božije moći, Njegovom savršenstvu stvaranja i apsolutnoj vlasti.

U Kur'anu uzvišeni Allah u svakoj prilici upozorava vjernike, pitajući:

„Zašto ne razmislite?“ „Allah vam objašnjava ajete da biste razmislili.“

„Zašto ne uzmu pouku?“ „Zašto neće da razmišljaju?“...¹

Dakle, iz navedenog razumijemo sljedeće:

- Ajetom: **„Pa zašto oni ne pogledaju kamile – kako su stvorene?!“** (El-Gašije, 17)² – želi se ukazati na živa stvorenja.

- **„A zašto ne pogledaju nebo iznad sebe? – kako smo ga sazdali i ukrasili i kako u njemu nema nereda!“** (I zašto ne pogledaju oblake, kišu, planine,

1. Vidi: El-En'am, 50; El-Bekare, 219, 266; En-Nisa, 82; Jasin, 68; Muhammed, 24...

2. Allahova lijepa imena **El-Bāri** i **El-Musavvir** ukazuju na činjenicu da On Uzvišeni stvara bića sa različitim likovima i oblicima, prilagođavajući svako stvorenje uslovima i svrsi života na način tako što ih odlikuje svemu što im je potrebno. Naprimjer, deva je među životinjama odlikovana mnogim osobenostima i sposobnostima koje nemaju druge.

zelenilo koje u jesen požuti, a u proljeće ponovo oživi?)³ – čime se ukazuje na geografske pojmove.

• „Zašto oni ne idu po svijetu da vide kakav je bio konac onih prije njih? Njih je Allah istrijebio, a to čeka i ostale nevjernike.“⁴ – čime se ukazuje na historiju.

Na spomenuti način On Uzvišeni nas - Svoje robove - poziva na razmišljanje i spoznaju božanskih zakona koji su uspostavljeni u univerzumu, kao i njihove uzročno-posljedične pojave (adetullah).

Isto tako, naš uzvišeni Gospodar ukazuje na činjenicu da On nije stvorio čovjeka kako bi kosmos/univerzum posmatrao ispraznim pogledom, bez uzimanja pouke, nego, naprotiv, stvorio ga je da pogledom pronicljivosti i razboritosti spozna mudrost univerzuma u kojem živi. U Kur'anu časnom On često spominje blagodatni koje je stvorio za čovjeka, a onda mu se obraća riječima: „To je, zaista, dalekovidnim pouka.“; „U tome je, doista, pouka za one koji pameti imaju.“; „Zato uzmite iz toga pouku, o vi koji ste razumom obdareni!“⁵

Naš uzvišeni Gospodar zahtijeva od nas da razmišljamo o sebi i o prirodi oko nas. Na gotovo 150

3. Kaf, 6. (vidi: Junus, 101; El-Gašije, 17-20; En-Nur, 43; El-Hadž, 63; Er-Ra'd, 3; El-Enbija, 31; En-Nahl, 65; Er-Rum, 50...)

4. Muhammed, 10.

5. Ali Imran, 13; En-Nur, 44; El-Hašr, 2.

mjesta u Kur'anu nam naređuje da razmišljamo o tragovima Njegove moći i savršenstvu: **te'akkul** (التَّعَلُّقُ), **tedebbur** (التَّدْبِيرُ), **tezekkur** (التَّذَكُّرُ), **tefekkur** (التَّفَكُّرُ).

Najviši stepen „mišljenja“ koje se može primijeniti u životu, a koje predstavlja svojevrсни duhovni odgoj, jeste **tesavvuf**. To je naziv za put kojim vjernik kao individua sazrijeva i spoznaje vječite istine u skladu sa svojim predispozicijama i Allahovom dobrotom koju On pruža onima koji se trude. Izrekom: „**Ko spozna sebe, spoznat će i svoga Gospodara!**“, želi se ukazati na mudrost koja je sadržana u osnovi duhovnog odgoja.

U univerzumu ne postoji niti jedan atom ili zerra koja čovjeku „živog srca“ ne ukazuje na Stvoritelja i Njegovu stvaralačku i kreativnu moć. Sve stvoreno, od mikro do makrosvijeta, svjedoči Njegovu božansku veličinu.

To sva stvorenja „**jezikom stanja**“ otvoreno i jasno svjedoče. Za vjernike koji su spoznali njihova svjedočenja kibla srca je uzvišeni Allah, a kibla njihovih tijela je Ka'ba.

Uzvišeni Allah za njih kaže:

„...oni koji i stojeći i sjedeći i ležeći Allaha spominju i razmišljaju o stvaranju nebesa i Zemlje: ‘Gospodaru naš, Ti nisi ovo uzalud stvorio; hvaljen Ti budi i sačuvaj nas patnje u vatri!’“ (Ali Imran, 191)

Čovjek koji istinski razmišlja o tragovima Božije snage i moći u univerzumu prvo spoznaje svoju slabost, a potom sa potpunom predanošću spominje svoga Gospodara u svakom stanju. Na taj način njegovo srce se ispuni svjetlom bogobožnosti (takva), a razmišljanje (tefekkur) sa bogobožnošću (takvalukom) dostiže posebnu vrijednosti.

Čovjek kod uzvišenog Gospodara ne zavređuje nikakvu vrijednost po svom tjelesnom obliku ili ovosvjetskom položaju, već po svom srcu, duhovnim vrijednostima i lijepim osobinama. Iz tog razloga, Kur'an vjernikovo razmišljanje ojačava dubokim osjećanjem imana i, oslobađajući ga iz materijalističkih okova i lanaca putenosti, dovodi u okrilje beskrajnog i vječnog horizonta duhovnosti. Razmišljanje vjernika koji umije posmatrati izloge univerzuma pogledom kojim uzima pouku postepeno dobija jednu posebnu duhovnu vrijednost. Sa dubokim i opsežnim razmišljanjem, koje je praćeno osjećanjima srca, vjernik dostiže vrhunac, a to je ključ imana (vjerovanja).

Čovjek koji nije u stanju da se duhovno popravlja i napreduje, neminovno bude zaustavljen i zatočen svojim niskim željama, uništavajući sposobnost razmišljanja i jačanja duhovnosti. Takvo srce i takav nivo poimanja života čovjeka trajno usmjerava prema prolaznim uživanjima, odvrćajući ga od Istine i mudrosti postojanja. Takav čovjek postane slabić, koji uopće ne razmišlja o tome da je u čaršiji prolaznosti

posljednja odjeća koju će odjenuti – ĆEFIN. Jednoga dana će biti umotan u njega, a smrt će udariti pečat na sva naslađivanja, privlačna uživanja i prolazne ukrase...

Razmišljanje koje je ojačano dubokim osjećanjima imana čovjeku uvijek pružaju smiraj i sreću. S druge strane, suhoparni razum i logika ga zatvaraju u čahuru materijalizma i niskih želja, a srce slabe i otvaraju mu vrata nemara prema Stvoritelju.

Kako god je otisak prsta jedna vrsta čovjekovog identiteta, isto tako je razmišljanje sa dubokim osjećanjima imana vjernikov duhovni identitet. Prema tome, vjernik koji želi živjeti onako kako dolikuje ljudskom dostojanstvu i postići duhovne vrijednosti i vrline mora krenuti putem razmišljanja u duhu Kur'ana časnog. To je zbog činjenice što se skrušenost u ibadetu, profinjenost u osjećanjima i otmjenost u ponašanju postižu takvim oblikom razmišljanja.

Iako naša vjera pridaje posebnu vrijednost razmišljanju, čovjek, zbog zauzetosti ovosvjetskim poslovima, zapada u nemar i živi daleko od dubokog i ozbiljnog razmišljanja. Zbog toga on veoma često zaboravlja realnost smrti i činjenicu da je ovaj svijet mjesto iskušenja, a ne mjesto stalnog boravka.

Vjernici koji žive bogobožno i koji su u stanju da duboko razmišljaju – a njih je uvijek malo – prevazilaze i savladavaju želje duše, postižući sposobnost

spoznaje svoje ljudske stvarnosti sa svim njenim slabostima i vrijednostima.

Uprkos svim životnim preprekama, spomenuti vjernici uspijevaju steći posebnu živahnost i dinamičnost koje postaju njihova trajna vrijednost srca. Proširivanje njihovih srca ima za posljedicu širenje njihovog vidokruga pojavnoga svijeta, o kojem stječu potpunu spoznaju, što predstavlja posebnu Božiju blagodat.

Za istinskog vjernika koji je postigao naprijed spomenuto, ovosvjetski život više ne predstavlja blagodat za koji veže svoju kičmu. U njegovim očima dani su poput namotanog konca na vijku, čiji se kraj svakoga časa može pojaviti.

Pored svega navedenog, treba imati na umu da je kapital života nešto najvrednije što imamo, jer njime stječemo vječni život. Vjernik koji je to spoznao pouzdano zna da će tužan i bolan završetak imati svako onaj ko ne bude slijedio Pravi put „**kao što mu se naređuje**“.⁶ Da se ne bi kasnije gorko kajao, budno vodi računa o sljedećem upozorenju uzvišenog Hakka:

„I od onoga čime vas Mi opskrbljujemo udjeljujte prije nego nekom od vas smrt dođe, pa da onda rekne: ‘Gospodaru moj, da me još samo kratko vrijeme zadržiš, pa da milostinju udjeljujem i da

6. Hud, 7.

dobar budem!’ Allah, sigurno, neće ostaviti u životu nikoga kome smrtni čas njegov dođe; a Allah dobro zna ono što vi radite.“ (El-Munafikun, 10-11)

Prema tome, treba znati da uzvišeni Allah želi da vjernik spozna Njegovu veličinu i moć, a zatim i tajne i mudrosti savršeno uređenog univerzuma. Kao posljedica te spoznaje on se neće pouzdati niti u jednu blagodat koja mu je data, nego će živjeti bogobojažno, nastojeći da postane rob koji je dostojan dženneta.

U ovom skromnom djelu nastojat ćemo da objasnimo jedan od sunneta Allahovog Miljenika, sallallahu alejhi ve sellem, a to je razmišljanje (**tefekkur**). Potrudit ćemo se da analiziramo na koji način se taj sunnet provodi u praksu i koje su njegove koristi.

Ovom prilikom se zahvaljujem dr. Muratu Kayau i Mehmedu Akifu Gunayu, moleći Allaha uzvišenog da njihov trud učini trajnom sadakom.

Gospodaru naš, neka naša osjećanja i misli koje pretačemo u riječi budu u skladu sa Tvojim zadovoljstvom! Omogući nam da postignemo vrhunac spoznaje o Tebi i ljubavi prema Tebi, i da ovaj prolazni život okončamo u tom stanju!

Amin!

Osman Nuri Topbaš

Juni, 2010

Üsküdar/Istanbul

RAZMIŠLJANJE

o kosmosu, čovjeku i Kur'anu

Granice razuma

Islam pridaje veliku važnost **razumu**. Štaviše, razum je u našoj vjeri jedan od dva osnovna uvjeta odgovornosti za riječi i postupke.⁷ Razum se u svakoj prilici mora koristiti na odgovarajući način. Također, islam naučava da čovjekov razum nije dostatan u pogledu spoznaje božanskih istina, nego je u tom pogledu ograničen, jer uzvišeni Hakk nijednom stvorenju nije darovao neograničene mogućnosti.

Kako god su ograničene mogućnosti vida i sluha, isto tako su ograničene i mogućnosti razuma. Kako god u vidokrugu naših očiju postoji beskrajno mnogo stvari koje ne vidimo i kako god ispod praga našeg sluha postoji beskrajno mnogo različitih glasova koje ne čujemo, isto tako i izvan granica našeg razuma postoji ogroman broj istina koje nismo u stanju

7. Jedan od uslova odgovornosti pred Allahom uzvišenim je spolna zrelost (bulug), a drugi umno zdravlje ili razum kojim se razlikuje dobro od zla, ispravno od pogešnog. Prema tome, djeca i luđaci nisu odgovorni za svoje postupke.

spoznati. Dakle, razum nije dostatan da spozna apsolutnu istinu.

Filozofi racionalisti, koji smatraju da se objektivna stvarnost (istina) može spoznati samo mišljenjem i da se temelji na razumu, umjesto sreći ljude vode ka poniženju i bijedi.⁸

8. Kod starih Grka postoji jedna poznata priča koja objašnjava nedostatnost razuma. Naime, jedan mladić dolazi kod čuvenog filozofa sofiste Gorgija i traži od njega da uzima časove prava. Dogovaraju se da mladić odmah plati polovicu troškova školovanja, a drugu kada završi školovanje i dobije prvu parnicu na sudu. To bi značilo da je mladić, ukoliko dobije prvu parnicu, uspješno završio školovanje, a njegov učitelj stekao pravo da naplati drugu polovicu troškova školovanja. Međutim, kada je završio sa školovanjem, mladić odbija da plati drugu polovicu troškova školovanja, tvrdeći da je već dovoljno platio na početku školovanja. To ih dovodi do suda i prva parnica ovog mladića biva između njega i njegovog učitelja. Prilikom sudske rasprave mladić se obraća sudskom vijeću i kaže: „Ja ne bih trebao plaćati navedeni novac bilo da dobijem ili izgubim parnicu!“

Nakon što su sudije upitale za razlog, mladić je ovako odgovorio: „Ukoliko dobijem ovu parnicu, onda neću platiti zbog vaše presude, a ako izgubim, onda neću platiti zbog mog prvog dogovora sa učiteljem po kojem nisam dužan platiti drugu polovicu školovanja ako izgubim prvu parnicu na sudu!“

Njegov učitelj, kao odgovor na njegovu tvrdnju, reče:

„Ja bih trebao naplatiti navedeni novac bilo da dobijem ili izgubim ovu parnicu!“

Kada ga sudije upitaše za razlog, on reče:

„Ukoliko dobijem parnicu, trebam naplatiti svoje potraživanje zbog vaše presude, a ako izgubim parnicu, onda trebam naplatiti zbog mog prvobitnog dogovora sa učenikom, po kojem

Uzvišeni Allah, koji je čovjeka stvorio sa svim njegovim posebnostima u odnosu na druga stvorenja, sigurno ga bolje poznaje od njega samoga, stoga mu je poslao Svoje vjerovjesnike i poslanike – kojih je prema nekim predajama bilo 124.000 – s ciljem da spozna temeljne istine i objektivnu stvarnost svoga postojanja. Knjige s kojima su došli Božiji poslanici posebna su Njegova blagodat za cijelo čovječanstvo, jer sadrže istine koje čovjekov razum nije u stanju samostalno dokučiti.

Prema tome, razum se mora odgajati u duhu Objave. U protivnom, on je poput divljeg, neukroćenog konja, s kojim nije moguće stići do cilja, a velika vjerovatnoća i da će nas može baciti u provaliju u kojoj ćemo nastradati. Zbog toga, da bismo se okoristili snagom i energijom divljeg konja na lijep način, moramo mu prvo staviti dizgin i lijepo ga ukrotiti i odgojiti. Isti je slučaj i sa razumom. On se mora odgojiti u skladu sa **Kur'anom** i **sunnetom** – koji ima ulogu da pojasni njegove ajete – kako bi dospio do stepena “zdravog

je on dužan platiti drugu polovicu troškova školovanja čim dobije prvu parnicu na sudu.“

Kao što vidimo, tvrdnje obojice su logične i utemeljene na razumu, međutim obojica su zarobljeni među zidovima koje su sami izidali svojim razmišljanjem. Ako je razum slab i nemoćan da riješi ovakva međuljudska razilaženja, šta onda reći za njegovu spoznaju božanskih istina, smisla života, sreće, uspjeha i dr.? Njihova spoznaja moguća je jedino uz Objavu (Wahj) i odgajanje razuma u duhu Objave.

razuma" (el-aklu-s-selīm). Bez odgajanja razuma na taj način, on je poput oružja kojim se može činiti dobro, ali i zlo...

Funkcija srca

U našoj vjeri, **iman** (vjerovanje) se manifestuje kroz potvrdu srca i izjavu jezika. Dakle, izvorište imana je srce, centar naših osjećanja. Iman je jedno uzvišeno osjećanje, a razum je sredstvo pomoću kojeg dolazimo do tog osjećanja.

Ako bi čovjek razumom potvrdio postojanje Allaha, priznao poslanstvo Njegovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i druge temeljne istine vjere, a srcem to porekao, njegov iman ne bi bio ispravan. Ukoliko se iman ne nastani u srcu, on se nikada neće pretočiti u dobra djela i utjecati na postupke i ponašanje. Dakle, takav iman nema nikakve vrijednosti kod Allaha. On sinove Israilove – koji su znali istinu i čitali Njegove ajete, ali nisu činili djela u skladu s istinom – poistovjećuje sa magarcima koji nose tomove knjiga na svojim leđima.⁹

Dakle, znati istinu i zapamtiti mnoštvo informacija nije dovoljno za ispravnost imana. Potrebno je znati, razmišljati i srcem prihvatiti uzvišene istine, a potom činiti djela i postupati u skladu sa znanjem.

To može činiti samo srce koje je osvijetljeno svjetlom imana.

Kada koristeći razum razmišljamo o **čovjeku, univerzumu i Kur'anu časnom** – u kojem se odražavaju istine o čovjeku i univerzumu – mi zapravo izvlačimo činjenice poput rude iz rudnika. Da bismo dobili pravi rezultat, ruda se mora istopiti, a to je funkcija srca.

Srce je centar naših osjećanja. Sa funkcijama koje izražavamo izrazima: „hads, ilham i sunūhāt”, srce objedinjuje dokaze koje nudi razum – poput objedinjavanja i spajanja dijelova razbijene vaze – i omogućava potpunu spoznaju istine.

Dakle, da bismo u potpunosti spoznali istinu i činili dobro, potrebno je odgojiti razum u skladu sa Objavom i na mjestu gdje prestaju mogućnosti razuma uključiti srce koje posjeduje zrelost imana, te predanošću Allahu nadomjestiti nedostatke razuma.

Vrijednost razmišljanja zavisi od toga koliko se emocije srca uključe u razmišljanje i da li razum i srce funkcioniraju u harmoniji i skladu. Ukoliko se da prednost razumu nad srcem ili obratno, čovjek možda postane dobar ovosvjetski čovjek, koji postiže ovosvjetske koristi. Međutim, da bi bio potpun vjernik (mu'min), potrebno je da odgoji svoje srce – koje predstavlja sjedište osjećanja – kojim će usmjeravati razum na Pravi put. Srce kao centar osjećanja će potaknuti razum na razmišljanje, a razmišljanje će ukazati na

smjer našoj volji. To znači da je srce temeljni upravljač voljnih postupaka, jer su u njemu uvriježena naša osjećanja koja direktno utiču na naše postupke. Prema tome, od svih naših organa najvažnije je da srce bude usklađeno sa Allahovim propisima: zapovijedima i zabranama.

Razlog naprijed navedenog je činjenica da srce koje su zahvatile bolesti gordosti, oholosti i sl., i koje je lišeno razmišljanja na način kako to čini „zdravo srce” (el-kalbu selim), neminovno izlazi iz svoje prirodne putanje i usmjerava svog vlasnika ka šejtanskim zabudama i pokvarenostima.

Mevlana Dželaluddin Rumi, rahmetullahi alejhi, kaže:

“Da je šejtan imao ljubavi koliko je imao pameti, ne bi dospio u stanje današnjeg Iblisa.”

Dakle, sâma pamet ne znači ništa. Da bi mogla koristiti kormilo i upravljati čovjekom, potrebno je prethodno duhovno odgojiti njegovo srce i dovesti ga u harmoniju sa osjećanjima srca, jer osjećanja, zapravo, usmjeravaju i upravljaju pameću.

Istinsko razmišljanje započinje sa one tačke na kojoj se spoje razum oplemenjen Objavom i duhovno odgojeno srce. Kada u ovom djelu koristimo izraz „razmišljanje” (**tefekkur**), mi zapravo želimo ukazati na oblik razmišljanja koje je oplemenjeno božanskim istinama.

Tefekkur (التَّفَكُّرُ), etimološki, znači duboko razmišljati i uzimati pouku.

Teemmul (التَّامُّلُ) znači dugo i ustrajno razmišljati, detaljno istraživati svijet oko sebe i pojave u njemu s ciljem spoznaje istine ili objektivne stvarnosti.

Tedebbur (التَّدَبُّرُ) znači razmišljati o rezultatima i posljedicama neke pojave ili djelovanja.

Mi danas spomenuta značenja izražavamo glagolom „razmišljati” ili „činiti tefekkur”.

Nema sumnje da je to posljedica strašnog uništavanja našeg (tj. turskog) jezika, koje predstavlja svojevrstu izdaju, a kojom se naš veliki narod želi udaljiti od islamske kulture i civilizacije. Jer, čovjek svoje misli izražava riječima, a jezikom koji je lišen izraza i rječničkog blaga nije moguće istinski izraziti „islamsku misao” i otisnuti se na obzorjima islama. U tom smislu je potrebno čuvati i njegovati kur'anske riječi i izraze kao dio naše kulture, odbacujući izmišljene izraze kojima se želi zamijeniti fond riječi koje koristimo stoljećima.

Važnost razmišljanja

U Allahovoj knjizi i Vjerovjesnikovom, alejhis-salatu ves-selam, sunnetu postoje mnogobrojni primjeri kojima se potiče na ispitivanje, istraživanje, razmišljanje i izvlačenje pouke. Između stotinu ajeta koji govore o tome, Allah uzvišeni u sljedeća dva ajeta kaže:

“A zašto ne razmisle sami o sebi? Allah je stvorio nebesa i Zemlju i ono što je između njih – sa ciljem i do roka određenog. A mnogi ljudi ne vjeruju da će pred Gospodara svoga doista izaći.” (Er-Rum, 8)

„Reci: ‘Ja vam savjetujem samo jedno: ustanite iskreno prema Allahu, dvojica po dvojica, ili jedan po jedan, pa zatim razmislite da drug vaš nije lud. On vas samo prije teške patnje opominje.’“ (Sebe', 46)

Ovdje se ljudima savjetuje da zajedno ili pojedinačno razmisle o istini i robuju samo Allahu uzvišenom.¹⁰

Resulullah (s.a.v) je bio u trajnom stanju razmišljanja

Resulullah, sallallahu alejhi ve sellem, volio je šutnju i razmišljanje. Malo prije nego što je dobio poslanstvo, volio se povlačiti u samoću. Odlazio je u pećinu Hira, koja se nalazi na pet kilometara udaljen-

-
10. Opći stavovi i svjetonazor koji preovladavaju u jednom društvu, ili kod većine članova tog društva, utječu na sve jedinke. Osloboditi se negativnog utjecaja društvene zajednice i spoznati istinu, moguće je uz pomoć ljudi koji su spoznali istinu i druge upućuju na nju, a potom osamiti se sa svojim srcem i duboko razmišljati o objektivnoj stvarnosti. Prema navedenim ajetima razumijemo da racionalni zaključci ili rješenja ne moraju biti ispravni, pa čak ni blizu ispravnosti. Stoga, svaka jedinka mora samostalno postići slobodno mišljenje tako što će na kritičan način pristupati svim ponuđenim zaključcima, rješenjima ili propisima.

osti od Mekke-i Mukerreme, u kojoj je danima boravio. Njegov ibadet u pećini sastojao se od razmišljanja, poput svog pretka Ibrahima, alejhis-selam, uzimanja pouke iz stvaranja nebesa i Zemlje, te posmatranja Ka'be.¹¹ Na taj način, uzvišeni Allah je pripremao našeg Vjerovjesnika, alejhis-salatu ves-selam, za svetu misiju.

U tim danima, Resulullah, sallallahu alejhi ve sellem, razmišljao je o univerzumu i njegovom Stvoritelju, a nakon što je dobio Objavu, do kraja života je bio u stanju trajnog razmišljanja.

Hind ibn Ebī Hāle, radijallahu anhu, kazivao je sljedeće:

“Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, bio je trajno potišten i zamišljen. Za njega nije bilo bezbrižnosti. Nije nikada bespotrebno govorio. Njegova šutnja je bila duža od govora. Kada bi započinjao i završavao govor, uvijek bi spomenuo Allahovo ime...”
(Ibn Sa'd, 1/422, 423)

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, podsticao je svoje sljedbenike na razmišljanje, govoreći:

“*Moj Gospodar mi je naredio da moja šutnja bude razmišljanje.*” (El-Džezeri, Džamii'-l-usul, 11/687; Ibrahim Canan, Hadis Ansiklopedisi, 16/252-5838)

“*Nema ibadeta kao što je razmišljanje (tefekkur).*”
(Bejheki, Šuab, 4/157; Ali El-Mutteki, 16/121.)

11. Ajni, Umdetu-l-kari, Bejrut, bez godine izdanja, 1/ 61; 24/128.

“Na dunjaluku budite poput putnika! Držite se mesdžidā! Naviknite srca na nježnost! Mnogo razmišljajte i plačite! Neka vas želje vaše duše ne izmijene...” (Ebu Nuajm, Hil’je, 1/358)

Kada je **Allahov Poslanik**, sallallahu alejhi ve sellem, upitan o “Suhufima (Listovima) Ibrahimovim”, alejhis-selam, rekao je:

“Razumom obdaren čovjek treba imati posebno vrijeme za dovu i zazivanje svoga Gospodara, vrijeme za razmišljanje o Allahovoj moći i stvaranju, vrijeme za obračun onoga što je radio u prošlosti i planiranje onoga što će raditi u budućnosti, te vrijeme za stjecanje halal-zarade koja mu je potrebna za život.” (Ebu Nuajm, Hil’je, 1/167; Ibn Esir, El-Kamil, 1/124)

Lukman, alejhis-selam, volio je sjediti na mjestima gdje nema ljudi i razmišljati. Često je tako radio, pa ga je neko upitao:

“Ti uglavnom sjediš sam. Zar ne bi bilo bolje da se družiš s ljudima?”

On je na to odgovorio ovako:

“Dugo sjediti osamljen je djelotvornije za razmišljanje. Dugo razmišljanje čovjeka podstiče i vodi ka džennetu.”¹²

Ebu-d-Derda, radijallahu anhu, govorio je:

12. Imam Gazali, Ihja ulumid-din, Bejrut, 1990, Daru-l-hajr, 6/45.

“Jedan sat provesti u razmišljanju, vrednije je od četrdeset noći dobrovoljnog ibadeta.” (Dejlemi, 2/70,71, br. 2397, 2400)

Seid ibn Musejjib, rahimehullah, jedan od učenjaka među tabiinima, bio je upitan:

“Koji ibadet je najvredniji?”, pa je rekao:

“Razmišljanje o Allahovim stvorenjima (tefek-kur) i stjecanje ispravnog razumijevanja Njegove vjere (tefekkuh).” (Bursevi, Ruhul-bejan, komentar sure En-Nur, 44)

Bišr El-Hafi, rahimehullah, o važnosti razmišljanja rekao je sljedeće:

“Kada bi ljudi istinski razmišljali o veličini uzvišenog Allaha, ne bi Mu se suprotstavljali i grijeshili prema Njemu.” (Ibn Kesir, 1/448, komentar sure Ali Imran, 190)

Već smo spomenuli da razmišljanje koje čovjeka dovodi u stanje spoznaje uzvišenog Allaha i Njegove veličine predstavlja aktivnost razuma. Međutim, tu aktivnost upotpunjava srce. S obzirom na to da je srce čovjekov najčasniji organ, i njegovo djelo je vrednije od djela koje čine drugi organi. Napokon, srce je organ koji uzvišeni Allah nadzire i posmatra.

Sasvim je jasno da se razmišljanjem odgojenim Objavom postiže kapital u vidu svjetla koje osvjetljava srce i predstavlja jedinstveni put stjecanja spoznaje i pronicljivosti. Također, ovakvo razmišljanje je sredstvo

pomoću kojeg se stječe znanje, skromnost u odnosu na ovosvjetske ukrase i ljubav prema Allahu

Najkorisnije razmišljanje jeste razmišljanje o Allahovoj moći, veličini i vlasti. Njime čovjek uspijeva popraviti svoj život i ostaviti ono što šteti njegovom ahiretu, tragajući za metodama kojima će to postići.

Kada čovjek razmišlja o Allahovim blagodatima, darovima, naredbama i zabranama, Njegovim imenima i svojstvima, u njegovom srcu počinju klijati izdanci ljubavi prema Njemu Uzvišenom i spoznaji kojom počinje duhovno sazrijevati. Kada razmišlja o ahiretu, njegovoj vrijednosti i vječnosti, ili o dunjaluku kao mjestu ispita i kući prolaznosti, povećava se stremljenje ka ahiretu, a prema dunjaluku se počinje odnositi onoliko koliko mu je potrebno. Dunjalučki život počinje shvatati kao brzu utrku od rođenja do smrti. Život počinje posmatrati kao vrijedni kapital kojim se stječe vječna sreća na ahiretu, zbog čega počinje povećavati svoju ozbiljnost i trud kojim postiže blagoslov dobrih djela. Vrijeme počinje posmatrati kao plijen koji nastoji trošiti na najbolji način i činjenju dobrih djela.

Ebu-l-Hasan El-Harakani, rahimehullah, rekao je:

“Od vjernikovih organa barem jedan treba biti zauzet uzvišenim Allahom. Vjernik se treba sjećati Allaha svojim srcem, ili Ga spominjati jezikom, ili očima treba posmatrati ono što On traži od njega da

vidi, ili rukom udjeljivati radi Njega, ili nogom posjetiti nekoga od Njegovih robova, ili pameću treba služiti drugim vjernicima, ili sa čvrstim ubjeđenjem činiti dovu, ili **da razmišljanjem nastoji steći spoznaju**, ili iskreno činiti neko dobro djelo, ili upozoravati druge na strahote kijameta. Eto, takav vjernik će, čim ustane iz mezara, krenuti prema džennetu, vukući za sobom svoje ćefine.”¹³

13. Ebu-l-Hasan Harakani, Seyr ü Sülük Risalesi, haz. Sadık Yalsızuçanlar, sf. 107, Sufi Kitap, İstanbul, 2006.

RAZMIŠLJANJE O KOSMOSU

Nije li čudno da čovjek, kada vidi prostrani i ukrašeni dvorac, bude zapanjen njegovom ljepotom. Uvijek ga se sjeća i tokom cijelog života govori o njegovoj ljepoti. Međutim, kada je u pitanju ovaj veličanstveni univerzum, koji uistinu predstavlja čudotvorno božansko djelo, s obzirom na to da ga stalno gleda i posmatra, ne razmišlja o njegovim tajnama i ne spominje u dovoljnoj mjeri njegovu veličanstvenost. Prolazi kroz ovaj prostrani univerzum kao kroz nešto sasvim uobičajeno, poput stijena na koje padaju proljetne kiše, ali one nemaju nikakve koristi od njih. A dvorac koji vidi i divi mu se predstavlja jedno malo parče na Zemlji, koja predstavlja samo jedan atom u ovom veličanstvenom univerzumu.

RAZMIŠLJANJE O KOSMOSU

Sve što postoji u kosmosu, od atoma do ogromnih nebeskih tijela, predstavlja božansku umjetnost stvaranja. Na sve strane se nalaze izložbeni saloni prostranog univerzuma, ukrašenog bezbrojnim manifestacijama božanske moći, snage i mudrosti, kako bi čovjek razmišljao o njima i uzeo pouku.

Sa svojim perfektnim uređenjem i skladom, univerzum je za mislećeg čovjeka veoma važno sredstvo pomoću kojeg nalazi odgovore na svoja pitanja i uzima pouku. O tome nas uzvišeni Allah obavještava u Kur'anu:

„A zašto ne pogledaju nebo iznad sebe? - kako smo ga sazdali i ukrasili i kako u njemu nema nereda! A Zemlju smo rasprostrli i po njoj nepomična brda pobacali i dali da iz nje niče raznovrsno prekrasno bilje, da bi razmislio i opomenuo se svaki rob koji se Gospodaru svome obraća.“ (Kaf, 6-8)

„Zar ne vidiš da Allah spušta s neba kišu pa je u izvore u zemlji razvodi, a onda pomoću nje raznobojno bilje izvodi, zatim se ono osuši i ti ga vidiš požutjela, i najzad ga skrši. To je, doista, pouka za one koji su pametni.“ (Ez-Zumer, 21)

Voda koja se zadržava i kreće na površini zemlje služi ljudima. Oni je koriste za piće, hranu, čišćenje i druge potrebe. Vremenom, ona se zaprlja, međutim, uzvišeni Stvoritelj je za nju uredio poseban sistem kojim se ona čisti, kako bi i dalje mogla služiti Njegovim robovima.

Hazreti Mevlana nas poziva da razmislimo o kruženju vode i njenoj avanturi:

„Kada izgubi svoju čistoću, to jeste, kada se zamuti blatom, voda postane uznemirena kao i mi kad se zaprljamo. Tada voda počinje u sebi zazivati i moliti Stvoritelja. Na ovo njeno zazivanje i molbu uzvišeni Allah vodu pretvori u paru i podigne ju prema nebesima. Kretanjem kroz visine On ju u potpunosti očisti, a zatim je spušta na zemlju u vidu kiše, ili snijega, ili grada. Na koncu je dovede do dubokih mora...”

Tokom svih godišnjih doba svjedoci smo kruženja vode u prirodi, o kojoj govori hazreti Mevlana, i u prenesenom značenju poručuje čovjeku:

„Kao što se voda diže prema nebesima i čisti na visinama, i ti se približi uzvišenom Hakku i očisti srce od svih prljavština! Na taj način budi poput kiše, spusti na zemlju blagoslov i milost.”

S druge strane, kao dovoljan dokaz Allahove beskrajne moći jeste i to što u univerzumu vidimo besprijeekorni red, savršeni sklad i harmoniju, i što je ispunjen bezbrojnim mudrostima i tajnama.

RAZMIŠLJANJE O NEBESIMA

Jedan od dokaza moći i veličine uzvišenog Allaha jeste Njegovo carstvo koje se očituje na nebesima, zvijezdama i Zemlji. Nerazmišljanje o čudima koja svakodnevno vidimo na nebesima uskraćuje ljudskom umu veličanstvene mudrosti.

Zemlja je, u poređenju sa nebesima, poput jedne kapi u okeanu, pa čak i manja. Gotovo da nema sure u Kur'anu koja ne govori o veličini nebesa! Allah se u mnogim surama zaklinje nebom i nebesima:

„Tako mi neba sazviježđima okićenog.“

(El-Burudž, 1)

„I kunem se časom kad se zvijezde gube, a to je, da znate, zakletva velika.“ (El-Vaki'a, 75-76)¹⁴

Prostranstvo i širina univerzuma, kretanje tijela unutar njega, rastojanja između nebeskih tijela, kao i mnoge druge informacije o veličanstvenosti kosmosa nije moguće pojmiti ljudskim mozgom ili obuhvatiti maštom. Štaviše, naučnici su bili primorani da priznaju sljedeće:

„Kosmos je mnogo veći i veličanstveniji od onoga što smo mi zamišljali, jer se nebeska tijela u njemu

14. Vidi još: Ez-Zarijat, 7; En-Nedžm, 1; Et-Tekvir, 15; Et-Tarik, 1; Eš-Šems, 1-2, 5.

kreću strahovitom brzinom i udaljavaju se jedna od drugih.¹⁵

Astronomi pretpostavljaju da je poluprečnik vidljivog kosmosa oko 46 milijardi svjetlosnih godina, a to je rastojanje koje svjetlost pređe brzinom od 300.000 km/s.

Galaksije

Na nebesima je savremenim teleskopima moguće vidjeti nekoliko stotina milijardi galaksija. **Galaksija** je velika nakupina zvijezda koje se drže na okupu međusobnim gravitacijskim privlačenjem, a čiji se broj kreće od deset miliona do milijardu. U jednoj galaksiji nalaze se tijela zvijezda, međuzvjezdane tvari i tamne tvari koje na okupu drži gravitacija.¹⁶ Galaksija „Mliječni put“, u kojoj se nalazi Sunčev sistem i naša planeta Zemlja, predstavlja samo jednu od tih galaksija.

Stotine ili hiljade galaksija sačinjavaju jedan **skup**, a više skupova **superskup**.¹⁷ Galaksija Mliječni put, u kojoj se nalazimo zajedno sa još 100 do 400 milijardi zvijezda i najmanje još toliko planeta, u komšiluku

15. Jusuf El-Hādž, *Mevsuātu-l-İdžāzi-l-İlmī*, str. 413

16. Vidi: <http://www.biltek.tubitak.gov.tr>, Evren/Evrenin Yapıtaşları/Gökadalar, (pristupljeno, 06.12.2005).

17. <http://www.biltek.tubitak.gov.tr>, Evren/Gökbilim Sözlüğü, (Pristupljeno: 06.12.2005).

ima trideset galaksija, koje su gravitaciono povezane i zajedno sačinjavaju tzv. **Lokalni skup galaksija**. Ona zajedno sa još pedesetak većih i manjih galaktičkih skupova sačinjava tzv. **Lokalni superskup** (Virgo Supercluster). Središte oko kojeg su okupljene grupe galaksija je u galaksiji **Djevica**. Ovaj superskup se prostire na prostoru čiji je prečnik duži od 100 miliona svjetlosnih godina.¹⁸

Jedna od posebnosti koja ukazuje na Božiju veličanstvenost predstavljenu u kosmosu jeste i **sudar galaksija**. Ovi sudari se često dešavaju u kosmosu. Ako se orbite dvaju galaksija presijecaju, ili ako se dovoljno približe jedna drugoj, sila gravitacije ih uzajamno privlači. Bez obzira što u sebi sadrže milijarde zvijezda i nebeskih tijela, zbog velikog rastojanja između njih, one se ne sudaraju, ali dolazi do nekih promjena. Naime, gas i prašina u njihovim diskovima mogu se kompresovati pod utjecajem gravitacije i to može izazvati intenzivno formiranje novih zvijezda u regionima gdje se gas „sabija”. Iz tog razloga se može reći da dolazi do izvjesne eksplozije. Međutim, sudari galaksija zapravo ne dovode do instantnih eksplozija, već do velikih promjena u strukturi i dinamici galaksija koje se sudaraju. Pretpostavlja se da bi se jedan takav

18. <http://www.biltek.tubitak.gov.tr>, Evren/Evrenin Yapıtaşları/Gökadalar/Gökada Kümeleri, (pristupljeno: 06.12.2005)

sudar između galaksija Mliječni put i Andromede mogao dogoditi za oko tri milijarde godine.¹⁹

S obzirom na to da se spomenute galaksije međusobno približavaju jedna drugoj brzinom od oko 500.000 km/h, a između njih se nalazi rastojanje od 2.2 miliona svjetlosnih godina, one bi se trebale sudariti za otprilike tri milijarde godina.²⁰

U galaksiji **Mliječni put** postoji otprilike 200 milijardi zvijezda, a Sunce je samo jedna od njih. Ova galaksija je široka 100.000 svjetlosnih godina, okreće se brzinom od 274 km u sekundi i kreće prema zvijezdi Vega brzinom od 900.000 km na sat.

Herkulovo galaktičko jato sastoji se od 10.000 malih galaksija i udaljeno je 25.000 svjetlosnih godina od Zemlje.

Sunčev sistem

Sunčev sistem se nalazi u galaksiji Mliječni put i njegov prečnik iznosi oko 12 milijardi kilometara. Pretpostavlja se da je **Sunce** staro između 4,5 i 5

19. <http://www.biltek.tubitak.gov.tr>, Evren/Evrenin Yapıtaşları/ Gökadalar/Çarpışan Gökadalar, (pristupljeno, 15.12.2005); <http://www.biltek.tubitak.gov.tr/haberler/gokbilim/99-08-4.pdf>

20. <http://www.newsandevents.utoronto.ca/bin/000414b.asp>; <http://www.biltek.tubitak.gov.tr/haberler/gokbilim/2000-05-3.pdf>

milijardi godina. Sunce je udaljeno 30.000 svjetlosnih godina od centra Mliječnog puta.

Svake sekunde se na Suncu 564 miliona tona hidrogena pretvori u 560 miliona tona helijuma. Razlika od 4 miliona tona gasovitih tvari širi se u obliku energije. Ako računamo na temelju nestale mase, Sunce svake sekunde gubi 4 miliona tona, a svake minute 240 miliona tona materije. Ako Sunce 3 milijarde godina proizvodi energiju ovom brzinom, u tom periodu će izgubiti masu koja će biti 400 milijardi puta milion tona, što je, ipak, samo 1/5000 ukupne trenutne mase Sunca.

Temperatura na površini Sunca iznosi 5500 stepeni Celzijusa. Temperatura u njegovom središtu je oko 20 miliona stepeni Celzijusa. Dok temperatura Sunca stalno raste, njegov prečnik se, također, širi. S obzirom na to da Sunce nastavlja da raste, moguće je da će jednog dana eksplodirati i uništiti najbliže planete, Merkur, Veneru, Zemlju i Mars.

Sunčeva masa iznosi 2×10^{27} , što znači dva puta milijardu puta milijardu puta milijarda tona. Ima ogroman poluprečnik oko 700.000 kilometara i 324.529 puta je veće od Zemlje.²¹

21. Vidi: http://www.physics.metu.edu.tr/~ecevit/bilinen_evren_gercekleri.ppt, (pristupljeno: 21. 06. 2007); <http://gokyuzu.org> (Erišim: 21.06.2007); <http://www.ozaltin.8k.com/NN/2.htm>. (pristupljeno: 16.10.2004); Yûsuf el-Hâc, Mevsûatü'l-İ'câzi'l-İlmî, str. 413-417; Ekrem Ahmed İdrîs, el-Felek ve't-Tib

Uzvišeni Allah u Kur'anu kaže:

„Neka je uzvišen Onaj koji je na nebu sazviježđa stvorio i na njemu dao svjetiljku (Sunce) i Mjesec koji sija.“ (El-Furkan, 61)

Nebesa se stalno šire

Uzvišeni Allah nas obavještava da nebesa, koja je postojano stvorio, stalno širi:

„Mi smo nebo snagom sazdali, i Mi ga, uistinu, širimo.“ (Ez-Zarijat, 47)

Naučnici su 1929. godine otkrili da se magline (nebule)²² udaljavaju od naše galaksije. Kasnije su na osnovu ovog otkrića razvili teoriju po kojoj se univerzum stalno širi.²³

Prema ovoj tvrdnji, koja je izazvala jednu od najvažnijih promjena u nauci dvadesetog stoljeća, galaksije se udaljavaju jedna od druge brzinom koja raste u proporcionalnoj vezi sa njihovom udaljenošću.²⁴

Emâme Azameti'l-Kur'ân, 19-112; Prof. Dr. Osman Çakmak, Bir Çekirdekti Kâinat, str. 66.

22. To su objekti velike mase u stanju svjetlosti i gasa. Dobile su ovo ime jer podsećaju na bijele oblake.

23. Celâl Kırca, Kur'ân-ı Kerîm'de Fen Bilimleri, str. 165; En-Necâr, es-Semâ, str. 82-93; Faruk Yılmaz, Kâinâtın Yaratılışı, str. 64-67, 255-258.

24. Şakir Kocabaş, Kur'ân'da Yaratılış, İstanbul 2004, str. 19.

Naučnici su 1950. godine primijenili ovu zakonitost kako bi izračunali brzinu udaljavanja galaksija. Galaksija koja se nalazi na 10 miliona svjetlosnih godina udaljenosti od nas udaljava se brzinom od 250 kilometara u sekundi, dok galaksija koja je udaljena 10 milijardi svjetlosnih godina ima brzinu udaljavanja od 250.000 kilometara u sekundi.²⁵

Širina univerzuma o kojem se ovdje govori, a koji ne ostaje kakav jeste, već se i dalje širi, pokazuje da nije moguće u potpunosti spoznati veličinu uzvišenog Allaha.

Pjesnik se nasuprot ovoga i brojnih djela božanske moći divi i izražava svoje divljenje:

Velik si, Bože, velik si, velik!

Sve druge veličine pred Tobom su sitne!

(Ali Haydar Bey)

Onaj koji stalno širi ovaj ogromni univerzum, na kraju će ga, kao što pisac savija papir i pravi rolnu, ponovo saviti.²⁶ Kada dođe vrijeme, On će zamijeniti Zemlju drugom zemljom, a nebesa drugim nebesima, a to znači stvaranje novog svijeta i početak novog života.²⁷

25. Prof. dr. Osman Çakmak, *Bir Çekirdekti Kâinat*, s. 28.

26. Ibrahim, 48.

27. Vidi: Nn-Neccâr, es-Semâ, s. 82, 105-106, 187-194; <http://www.biltek.tubitak.gov.tr>, Evren/Evrenin Kaderi/Kapalı Evren.

Sedam katova nebesa

Pored naprijed navedenog, uzvišeni Allah spominje sedam katova nebesa u ajetima Svoje plemenite knjige. Sve što smo naprijed spomenuli odnosi se na prvo nebo, a kako bi ljudski razum i spoznaja mogli dokučiti ostale katove nebesa?

Uzvišeni Allah kaže:

„Onaj koji je sedam nebesa jedna iznad drugih stvorio – ti u onome što Milostivi stvara ne vidiš nikakva nesklada, pa ponovo pogledaj vidiš li ikakav nedostatak. Zatim ponovo više puta pogledaj, pogled će ti se vratiti klonuo i umoran. Mi smo vama najbliže nebo sjajnim zvijezdama ukrasili i učinili da vatra iz njih pogađa šejtane, za koje smo patnju u ognju pripremili.“ (El-Mulk, 3-5)

Sad podigni glavu i sa divljenjem pogledaj ka nebu! Zvijezde nebeskog svoda se ne pomjeraju ni za sekundu, a u savršenom poretku neprestano se kreću. Razmisli o tome! U svemu tome se nalazi mnogo tajni i mudrosti.

Da se Zemlja ne okreće oko svoje ose, stalno bi jedan dio bio u tami, a drugi u svjetlu. Stoga, vrijeme za rad ne bi se moglo razlikovati od vremena za odmor.

Postoji velika mudrost u tome što je okretanje Zemlje oko svoje ose određeno trajanjem od 24 sata. Da je ovaj period duži, Zemlja bi, poput Merkura, imala temperaturne razlike između noći i dana koje bi

dosezale i do 1000 stepeni Celzijusa. U dugim danima bilo bi toplije, dok bi u dugim noćima hladnoća bila mnogo intenzivnija i sve bi se smrzlo.

U svjetlu ovih činjenica, obratite pažnju na to kako uzvišeni Allah prekriva noć preko dana, kako je san učinio odmorom i dan učinio sredstvom za život. Razmislite o Njegovoj moći i milosti koje se očituju u njihovom neprestanom i savršenom slijedu, bez ikakvog odstupanja! Također, da Zemlja ne kruži oko Sunca, da nema nagib od 23 stepena i 27 minuta, ne bi bilo godišnjih doba; ljeta, zime, proljeća i jeseni. Da Zemlji nije bio dodijeljen ovakav nagib, para koja se podiže iz okeana bi se slivala ka sjeveru i jugu, a kontinenti bi se pretvorili u velike površine leda.

Da je Mjesec od sadašnje udaljenosti od Zemlje, naprimjer, za samo 50.000 milja udaljeniji, plime i oseke na Zemlji bile bi tako ogromne da bi svi kontinenti dva puta dnevno bili pod vodom, a planine bi u vrlo kratkom vremenskom periodu bile potpuno uništene.

Prema tome, nemoj se samo zadržati na veličini njegovog prostora i broju zvijezda, već pogledaj svog Stvoritelja, kako je sve to savršeno stvorio i uredio! Kako ogromne zvijezde zadržava na njihovom mjestu, bez vidljivih stubova ili žica?

Razmisli o tome da li Sunce ili Mjesec ikada prave neki kvar? Da li odlaze u neku radionicu za popravku, kao što ljudi vrše popravke u svojim radionicama?

Dok sva ta nebeska tijela plove svojim predviđenim orbitama, da li iko od njih izlazi iz Božijeg plana i programa, izazivajući „saobraćajnu nesreću”?

Ostaviti razmišljanje je veliki grijeh

Nije li čudno da čovjek, kada vidi izuzetno sjajan i ukrašen dvorac, ostane fasciniran. Ne može ga izbaciti iz misli, tokom cijeloga života neprestano priča o njegovoj ljepoti. S druge strane, on neprestano gleda ovu božansku umjetničku čaroliju, ovaj ogromni svemir, ali ne razmišlja duboko o njegovim suptilnostima i ne govori o njemu dovoljno. Prolazi pored njega kao da je on nešto krajnje jednostavno. Baš kao stjenovite planine koje nemaju nikakve koristi od proljetnih kiša koje prolaze preko njih. Ipak, taj prolazni dvorac, koji ga fascinira, samo je sitna čestica Zemlje. Jedna sićušna tvar u ovom ogromnom kosmosu.

Primjer čovjeka koji je zaboravio razmišljati o Allahovoj moći sličan je stanju mrava koji napravi gnijezdo u kraljevoj palači, koja je visoko zidana, čvrstih temelja, ukrašena najljepšim stvarima i puna posluge.

Kada izađe iz svoje kućice i sretne svoje prijatelje, ne priča im ništa drugo osim o svom gnijezdu, hrani i kako je smješta u skladište. Daleko je od razmišljanja o snazi, sjaju i vladavini vlasnika te palače, koji ju je izgradio. Mrav je nesvjestan palače, ali i onih koji u njoj žive.

Isto tako i nemarna osoba nije svjesna Allahovih divnih umjetničkih djela, meleka koji žive u Njegovom carstvu i Njegovih odabranih robova.

Mrav nema mogućnost spoznati palaču u kojoj živi i ljepote u njoj. Međutim, čovjek može putovati kroz mnoge svjetove zahvaljujući razmišljanju i mašti. Može spoznati Allahova umjetnička djela. Čovjek može shvatiti bezbrojne blagodati koje mu je uzvišeni Allah dao i, u odnosu na to, spoznati svoju ništavnost i slabost te Mu se predati i pasti na sedždu u zahvalnosti. To može učiniti samo onaj ko je 'čovjek' (insan). Ili, drugim riječima, samo oni koji mogu nositi čast i dostojanstvo čovječnosti. Jer, čovjek je, po svojoj prirodi, biće koje ima sposobnost razmišljanja. Ako ne koristi sposobnost razmišljanja i prepusti je propadanju, izdao je Božiji emanet i oprostio se od jedne od najvažnijih osobina svoje čovječnosti.

Jedan od Allahovih prijatelja, Mevlana Rumi, rahmetullahi alejhi, stanje onih koji sa tromim srcem lutaju na ovome svijetu i prolaze pored božanskih znakova i poruka u stvorenjima, izrazio je ovom usporedbom:

„Jednoga dana, u grad Bagdad, koji je bio središte civilizacije svog vremena, došao je vo i prošao kroz grad. Međutim, među svim tim veličanstvenim ljepotama, užicima i umjetničkim čudima, jedino su mu pažnju privukle kore od dinje i lubenice pored puta. Uostalom, ono što je dostojno pogleda vola i magarca su ili slama

koja se prosula po putu, ili trava koja raste pored puta!”

(Mesnevija, 4/2377-2379)

Pripovijeda se da je u vrijeme Musa'a, alejhis-selam, jedan čovjek trideset godina činio ibadet uzvišenom Allahu. Sve te godine iznad njegove glave nalazio se oblak koji ga je štitio od sunca. Jednoga dana oblak nije došao, a ovaj pobožnjak je ostao na suncu. Kada je upitao svoju majku zašto se to dogodilo, ona mu je rekla: „Vjerovatno si počinio neki grijeh.“

On je odgovorio: „Ne, nisam počinio grijeh!“

Tada mu je majka rekla: „Zar nisi gledao u nebo i cvijeće? Jesi li zaboravio razmišljati o Allahovoj veličini dok si ih gledao?“

„Da, iako sam vidio nevjerovatne ljepote oko sebe, propustio sam razmišljati o Njegovoj veličini.“ – rekao je pobožnjak.

Tada mu majka reče: „Može li biti veći grijeh od toga? Odmah se pokaj Allahu!“

Prema tome, razborit vjernik nikada ne treba zanemariti obavezu razmišljanja (tefekkura). Štaviše, vjernik uči o čudesima Allahovog stvaranja i što više razmišlja o njima, to će više rasti njegovo znanje o Njegovoj veličini i uzvišenosti, a time i njegova bliskost s Njim.

Prenosi se da je **hazreti Alija**, radijallahu anhu, rekao:

“Onaj ko nauči Kur’an, a zatim i nešto o zvjezdanoj znanosti (astronomiji), njegov iman i uvjerenje (jekin) će se povećati.” Nakon toga je proučio ovaj plemeniti ajet:

„U smjeni noći i dana i u onom što je Allah na nebesima i na Zemlji stvorio zaista postoje dokazi za ljude koji se Allaha boje.“ (Junus, 6)

Svako stvorenje koje je stvorio uzvišeni Allah ima određene uloge i zaduženja unutar božanskog poretka. Čovjek je do danas razumio samo mali dio od bezbrojnih zaduženja koja imaju ta stvorenja. Mudrosti koje ne može vidjeti i razumjeti daleko su brojnije od onih koje može shvatiti i dokučiti.

Naprimjer, ako znamo da postoji glas, to je zato što imamo uređaj za prijem poput uha. Ako znamo razlikovati boje, to je zahvaljujući oku. Ko zna koliko je još božanskih manifestacija stvoreno u ovom beskrajnom svijetu za koje nemamo uređaje da ih spoznamo, pa stoga nemamo nikakve informacije o njima.²⁸

28. Prema klasičnim islamskim učenjacima, svemir se sastoji od «dževhera» (supstance) i „arada“ (akcidencije – nečega što je podložno promjenama). Supstance su materijalne tvari i stvorenja. Akcidencije su stvari koje se mogu spoznati kroz materijalne tvari i stvorenja. Naprimjer, boja ili miris su akcidencije koji se mogu spoznati samo kroz materijalne stvari. Kao što je rečeno, bez oka ne bi se mogla spoznati boja, a bez nosa miris ne bi bio prepoznat. Budući da ćemo na ahiretu započeti život s drugim svojstvima, može se pretpostaviti da bismo mogli spoznati i druge akcidencije koje ne možemo

Kako bi čovjek, koji sa ograničenim razumom ne može u potpunosti spoznati stvorenja i njihove posebnosti, mogao u potpunosti spoznati Stvoritelja koji je stvorio cijeli univerzum? Islamski učenjaci, koji su malo spoznali Njegovu veličinu kroz manifestacije Njegovih svojstava, sa čuđenjem i strahopoštovanjem samo mogu reći:

„Spoznati Ga znači shvatiti da se ne može spoznati.“

To je zbog činjenice da u stvorenim stvarima i bićima nema odraza i manifestacije Allahovog bića (zāt). Sve što je Gospodar stvorio, nastalo je kombinacijom Njegovih svojstava (sifāt). Nije stvoren prostor koji bi mogao podnijeti manifestaciju suštine Njegovog bića, a što se potvrđuje u slučaju upornog traženja **hazreti Musaa** (alejhis-selam) da vidi uzvišenog Allaha, kada mu je rekao: **لَنْ تَرِيَنِي** / „**Ne možeš Me vidjeti!**“ (El-A'raf, 143) Nakon toga se Musa, alejhis-selam, onesvijestio. Dakle, čovjek nije u stanju istinski spoznati suštinu Njegovog bića (zāt), pa čak ni suštinu Njegovih svojstava (sifāt).

Kako lijepo kaže merhum **Nedžip Fazil**:

*U atomima veselje, uređenost, svečanost
I svjetlost oko svjetlosti, svjetlost oko svjetlosti*

spoznati na ovom svijetu. Također, moguće je prihvatiti da postoje i druge akcidencije koje ne možemo znati jer nemamo odgovarajuće percepcijske uređaje u ovom svijetu.

*Unutar njih se prepliću arhitektura i identitet
Spoznao sam Te, o Gospodaru, koji Si svima poznat,
ali ne znam Tvoju suštinu!*

ATMOSFERA

U zračnom prostoru koji okružuje Zemlju postoji mnogo tajni i mudrosti: oblaci koji se pojavljuju, ponekad lagani, ponekad teški, zatim snažni vjetrovi, čujni zvukovi, munje koje udaraju, kiše koje padaju, snjegovi itd. Sve su to veličanstvene manifestacije koje se odvijaju sa čudesnom mjerom i računicom.

Kur'ani-Kerim poziva čovječanstvo da duboko razmišlja o manifestacijama između neba i Zemlje i da u njima vidi dokaze Božije moći. U plemenitom ajetu uzvišeni Allah kaže:

„Stvaranje nebesa i Zemlje, smjena noći i dana, lađa koja morem plovi s korisnim tovarom za ljude, kiša koju Allah pušta s neba pa tako u život vraća zemlju nakon mrtvila njezina – po kojoj je rasijao svakojaka živa bića, promjena vjetrova, oblaci koji između neba i Zemlje lebde – doista su dokazi za one koji imaju pameti (koji dokazuju Allahovo postojanje i jedinstvenost).“ (El-Bakare, 164)

Atmosfera koja s ljubavlju obavlja našu planetu Zemlju jedan je od savršenih sistema koji demonstrira beskrajnu milost Gospodara svjetova prema Svojim robovima. Atmosfera se sastoji od prosječno 77%

azota, 21% kisika i 1% mješavine drugih gasova poput karbondioksida i argona. Kisik ima tako veliku sposobnost zapaljivosti da se procjenjuje da bi svaki postotni porast kisika iznad 21% povećao vjerovatnoću da munja izazove šumski požar za 70%. Kada bi se udio kisika povećao iznad 25%, velika većina biljne hrane koju trenutno koristimo izgorjela bi i pretvorila se u pepeo.

S druge strane, iako se kisik i karbondioksid neprekidno koriste i troše, njihovi udjeli u zraku se održavaju u ravnoteži. Da na svijetu postoje samo ljudi i životinje, iskoristili bi cjelokupni kisik u prirodi i pretvorili ga u karbondioksid, a nakon nekog vremena, usljed smanjenja kisika, otrovali bi se i umrli zbog sve većeg udjela karbondioksida. Međutim, svemoćni Stvoritelj koji je stvorio ovaj svijet, također, je stvorio i biljke, dao im sposobnost da koriste karbondioksid i pretvaraju ga u kisik, stvarajući tako veličanstvenu ravnotežu i kontinuirani život u svijetu.

Osim toga, debljina zemljine kore određena je s tako preciznim mjerilom, kada bi bila malo deblja, apsorbirala bi karbondioksid i kisik, a biljke ne bi mogle rasti.²⁹

Kada se ukrcamo u avion koji je proizveden najmodernijom tehnologijom, iz kabine pilota se oglašavaju i kažu: „Ukoliko na visokoj nadmorskoj

visini padne pritisak, stavite maske za kisik koje će se automatski pojaviti ispred vas!“

Međutim, niko od nas ne razmišlja: „Hoće li sutra količina kisika u zraku porasti sa 21% na 25%, ili će pasti na 18%, trebam li kupiti bocu kisika?“ i sl. Jer svi mi, i oni koji vjeruju i oni koji ne vjeruju, živimo sa potpunim povjerenjem u božanski poredak u svijetu koji nas okružuje. U suprotnom, kada bi čovjek bio svjestan svih životnih rizika i opasnosti s kojima se suočava, za njega bi život bio nepodnošljiv.

S druge strane, zrak je poput ogledala koje osvjetljava našu okolinu. Svjetlost ne daje osvjetljenje ako se ne spušta na materiju. Svjetlost koja se sudari sa materijalnim česticama raspršuje se poput vatrometa, šireći toplinu i svjetlost oko sebe. U svemiru, izvan atmosfere, tamo gdje nema čestica sastavljenih od molekula i atoma, vlada tama, iako svjetlost dolazi od Sunca. Naprimjer, Mjesec nema atmosferu, odnosno ne postoji sloj gasa koji bi raspršio svjetlost koja dolazi od Sunca i osvjetlio okolinu. Zbog toga je površina Mjeseca svijetla, dok je malo iznad nje, uprkos stalnoj kiši svjetlosti, tamno!

Ove izvanredne manifestacije predstavljaju jasne dokaze da je svijet stvoren sa posebnim uvjetima koji omogućavaju ljudski život i sa veoma važnom svrhom. Ove precizne ravnoteže koje život čine mogućim, iako predstavljaju velike blagodati od Gospodara Njegovim

robovima, također su dokazi Njegovog postojanja, prisutnosti i beskrajne moći. U cijelom svemiru sve stvoreno djeluje unutar božanskog programa; sve je precizno planirano, proračunato i uređeno; što nužno zahtijeva postojanje Onoga koji je sve to planirao, organizirao i proračunao.

Prema tome, tvrdnja ateista da „život i svemir nastaju sami od sebe, slučajno“ nije ništa drugo do smiješna besmislica.

Ismail Fenni Ertuğrul (1855 –1946) objašnjava ovu istinu kroz sljedeći primjer:

...Kada se negdje vidi precizan proračun i red, razum neizbježno presuđuje da tamo postoji računovođa i organizator... Pretpostavimo da imate vrt. Oko njega ste redom posadili mnogo sadnica voća. Jednog dana ste otišli i vidjeli da su neke od tih sadnica povijene, a neke srušene na zemlju. Kada ste upitali za razlog, vrtlar vam je odgovorio da je bila snažna oluja koja je oštetila i uništila sadnice. Njegovu ćete informaciju prihvatiti. Međutim, ako jedan drugi dan odete i vidite da su redom, naprimjer, četiri sadnice na mjestu, dok je peta srušena, a opet su četiri ostale, dok je peta srušena. Kada biste pitali za razlog, a vrtlar vam opet dao isti odgovor, hoćete li mu povjerovati? Sigurno nećete, nego ćete to pripisati nečijoj lošoj namjeri. Jer, ako se prethodni događaj može

smatrati slučajnim, ovaj drugi nikako ne može. Ovaj put je u igri nešto drugo.”³⁰

Da svemir postoji i opstaje kao posljedica preciznih proračuna i ravnoteže, to nijedna razumna i osoba koja razmišlja ne može poreći.

Evo još nekoliko primjera u tom smislu:

Pritisak zraka

Gasovi koji čine atmosferu vrše pritisak na površinu zemlje od približno 1 kg po cm³. To znači da je ljudsko tijelo pod težinom od otprilike 15 tona. Uzvišeni Allah je to savršeno izbalansirao. Koliki je vanjski pritisak zraka toliko je i pritisak iznutra prema vani. Neugodnosti i krvarenja iz nosa koja se javljaju kod osoba koje se penju na visine gdje je pritisak zraka smanjen uzrokovana su tom razlikom u pritisku. Astronauti koji izlaze iz atmosfere mogu se kretati u svemiru samo u specijalnim odijelima koja sadrže zračni pritisak.

Ravnoteža toplo – hladno

Zrak koji sadrži dovoljnu količinu raspršenog karbondioksida i vodene pare pruža nevjerojatnu ravnotežu zahvaljujući svojim visokim kapacitetima

30. İman Hakikatleri Etrafında Suallere Cevaplar, str. 21-22, Sebil Yayinevi, İstanbul, 1978.

zadržavanja topline. Njihove molekule, upijajući dio Sunčevih zraka tokom dana, sprečavaju pretjerano povećanje dnevne temperature. Kada padne noć i Sunčeva svjetlost nestane, toplina koju apsorbuju molekule zraka se zadržava, baš kao u staklenicima, i ne ispušta se u hladni svemir. Naprimjer, Mjesec, koji je lišen takvog zaštitnog sloja, tokom dana se pregrijava, dok noću ostaje pod utjecajem velike hladnoće.

Vjetrovi

Atmosfera je podijeljena u različite slojeve s obzirom na temperaturu, pritisak, vlažnost i kretanja koja se u njoj odvijaju. Prvi sloj je **troposfera**, gdje se odvijaju fenomeni poput kiše, snijega i vjetra. Ovaj sloj se proteže do 16 km iznad zemlje, a temperatura se postepeno smanjuje, padajući do -56°C . U ovom sloju atmosfere uspostavljen je savršen sistem.

Budući da je Zemljina osa malo nagnuta, Sunčeve zrake ne padaju pod pravim uglom samo na ekvator. Tako se toplota ravnomjerno raspoređuje u tropskim područjima. Kao rezultat većeg zagrijavanja zraka i površine Zemlje u tim područjima, pohranjuje se velika količina toplote. Ovo deponovanje toplote osigurava potrebnu snagu i energiju za vjetrove.

Na hiljade tona vode isparene iz mora pada na nježna leđa zraka. Vjetar ih nosi sa sobom i prebacuje prema kopnu kojem je potrebna voda. Kao rezultat

ovog kruženja, svaka regija dobija vodu i milost u savršenom planu i sistemu, umjesto da postoje samo stalno kišne ili suhe oblasti.

Zahvaljujući vrlo savršenom planu cirkulacije atmosfere, dolazi do prijenosa toplote. Kretanja sistema niskog i visokog pritiska u smjeru sjever–jug, uz pomoć jakih strujanja vjetra na višim razinama, omogućuju da hladan zrak sa sjevernih geografskih širina silazi prema južnim, dok se topli zrak sa juga penje prema višim geografskim širinama.

Različit intenzitet Sunčeve toplote koja dolazi do Zemlje dovodi do različitih brzina zagrijavanja zračnih masa u atmosferi, a zagrijani zrak odmah se podiže. Na njegovo mjesto dolazi hladan zrak. Tako se na mjestima gdje se nalazi topao zrak formiraju centri niskog pritiska, dok se na mjestima gdje se nalazi hladan zrak formiraju centri visokog tlaka, poznati kao pokretni izvori zraka. Kao rezultat toga, sitne čestice zraka počinju se kretati u obliku vjetra. Na taj način, vlaga, temperatura, gustoća, energija i polen, koji omogućava razmnožavanje biljaka, prenose se na potrebna mjesta.

Uzvišeni Allah u Kur'anu kaže:

„Mi šaljemo vjetrove da oploduju, a iz neba spuštamo kišu da imate šta piti – vi time ne možete raspolagati.“ (El-Hidžr, 22)

Kao i sve drugo što je stvoreno u univerzumu, vjetrovi se s apsolutnom poslušnošću pokoravaju Allahovoj vlasti. Kada naš Gospodar želi, oni postaju sredstvo milosti za ljudski rod, a kada On zapovjedi, pretvaraju se u uništavajuću manifestaciju Njegove moći. Ajet u nastavku, koji objašnjava kako je narod 'Ād bio uništen vjetrom, tipičan je primjer ove istine:

„Jednog kobnog dana poslali smo na njih leden vjetar koji je neprestano puhao, i ljude dizao, kao da su palmina stabla iščupana, i kakve su bile kazna Moja i opomene Moje!“ (El-Kamer, 19-21)

Neke vrijednosti zraka

Zrak, kao što nosi hiljade tona vode na svojim delikatnim ramenima, također nosi i avione sa stotinama putnika. On širi svjetlost i toplotu. Donosi nam zvukove različitih talasnih dužina, a savremeni mobilni telefoni su jedan od najupadljivijih primjera toga.

S druge strane, zrak nam donosi razne mirise, ne miješajući ih jedne s drugima. Da nema atmosfere, ne bismo mogli čuti glas našega druga pored nas, niti bismo mogli da upalimo svjetlo i osvijetlimo prostor. Pored toga, zrak obavlja i vitalnu funkciju cirkulišući kroz naša pluća i krvne sudove. Na taj način on podsjeća vjernike koji razmišljaju na bezgraničnu veličinu, moć i milost Allaha uzvišenog.

Božanski filter

Sloj koji dolazi nakon troposfere i proteže se do visine od 50 km naziva se **stratosfera**. U ovom sloju, koji sprečava dolazak visokoenergijskih i opasnih zraka na Zemlju, temperatura ponovo raste. Ovdje se nalazi ozonski sloj. Ozon, koji je molekula sa tri atoma kisika (O_3), filtrira štetne Sunčeve zrake.

Ultraljubičasti zraci koji dolaze sa Sunca smanjuju brzinu rasta biljaka, uzrokuju rak kože kod ljudi, oštećuju oči i povećavaju rizik od obolijevanja od nekih zaraznih bolesti. Stratosferski sloj hvata ultraljubičaste zrake sa Sunca i odbija ih, a kroz divnu hemijsku reakciju pretvara kisik u ozon.

Ozon je zapravo izuzetno opasan gas. Čak i udisanje samo 0,02 grama može ubiti čovjeka. Pogledajte tu milost i mudrost uzvišenog Allaha: ovaj izuzetno otrovan gas se pretvara u božanski filter kako bi se spriječila veoma ozbiljna opasnost koja prijeti ljudskom rodu i očuvala klimatska ravnoteža.

Zaštićeni svod

Sloj koji se proteže do 80 km i smatra se srednjim slojem naziva se **mezosfera**. Ovaj sloj služi kao štit protiv meteorskih pljuskova.

Meteori koji prolaze prepreke Jupitera, Saturna i Mjeseca, pod utjecajem gravitacije Zemlje ulaze u atmosferu velikom brzinom. U ovom fenomenu, koji

nazivamo „pad zvijezda”, meteori se zapale pri kontaktu sa vazduhom i unutar mezosfere se pretvaraju u prašinu. Da nema ovakvog zaštitnog sloja oko Zemlje, ili da je on tanji, milioni meteora bi padali na površinu Zemlje i, kao na Mjesecu, napravili bi brojne rupe, uništavajući sve pred sobom. Međutim, kao djelo bezgranične Allahove milosti, ovi meteori se prije nego što stignu do tla pretvaraju u prašinu. Zatim, svaka od ovih čestica prašine postaje jezgro za kapljicu kiše.

Naime, za formiranje oblaka na nebu potrebne su sitne čestice iz Zemlje i svemira. Također, ove čestice moraju dostići gornje slojeve atmosfere. Ovdje, uz pomoć vlažnih vjetrova, te čestice se formiraju u sitne kapljice kiše, koje počinju padati prema zemlji.

Prije nego što su otkrivene bilo kakve karakteristike atmosfere, Gospodar neba i Zemlje, uzvišeni Allah je rekao:

„I to što je nebeski svod osiguran Naše je djelo, a oni se ipak okreću od znamenja koja su na njemu.“

(El-Enbija, 32)

Radiotalasi

Sloj koji se proteže do visine od 500 do 1000 km naziva se **jonosfera**. U ovom sloju atomi i molekule nisu neutralni, već su jonizovani, što znači da su električno naelektrisani gubitkom ili dobijanjem elektrona. Kao rezultat apsorpcije visokoenergijskih zraka sa Sunca, temperatura u ovom sloju može ponekad

dostići i 2000°C. Jonosferski sloj je poput ogledala atmosfere koje je sačinjeno od jona. Elektromagnetni talasi iz radio i bežičnih predajnika, koji se uspinju od tla prema nebu, udaraju u ovo ogledalo, dio njih se odbija i ponovo se vraća na Zemlju. Odbijeni talasi dolaze do svake tačke na Zemlji, čime se omogućava lako praćenje radio i bežičnih emitovanja sa svih strana.

Kao što se može vidjeti, Allah je stvorio Zemlju kao udoban dom sa odgovarajućom temperaturom i punim života, u mračnoj i hladnoj praznini svemira. Čak i najmanji povjetarac u umjerenoj i prijatnoj klimi na Zemlji nije bez mudrosti, a niti jedna jedina kap ili list ne padaju bez Njegovog znanja.

Sve što je stvoreno, od najmanjeg do najvećeg, predstavlja pouku, božansko umjetničko djelo. Uzvišeni Allah kaže:

„Kako ne vidite da vam je Allah omogućio da se koristite svim onim što postoji na nebesima i na Zemlji i da vas darežljivo obasipa milošću Svojom, i vidljivom i nevidljivom? A ima ljudi koji raspravljaju o Allahu bez ikakva znanja, bez ikakve upute i bez knjige svjetilje.“ (Lukman, 20)³¹

Sretni su oni koji istinski čitaju, razumiju i produbljuju razmišljanje o redovima mudrosti i istina ispisanih u knjizi univerzuma!

31. Vidi i El-Džasije, 13.

Oblaci, kiša i snijeg

Razmišljajte o oblacima. Ogromni okeani plove po nebu. Jedna od funkcija oblaka je da spriječi prekomjerno zagrijavanje Zemlje. Kada temperatura raste, voda se više isparava i stvara se više oblaka. Sunčevi zraci se od ovih oblaka odbijaju poput ogledala. Tako se temperatura na Zemlji održava u ravnoteži.

Milostivi Allah, kada želi da pošalje kišu, On prvo šalje vjetrove kao njene glasnike. Zatim vjetrovi, po Allahovoj naredbi, prenose oblake, noseći ih poput planina, na mjesta koja su određena. Allah širi i gomila oblake onako kako On želi, a onda iz njih izvlači kišu pomoću koje na Zemlji niču razni plodovi. Također, On nas podsjeća da će na isti način ponovo oživjeti umrle. Napokon, On želi da ljudi uzmu pouku iz ove veličanstvene slike.³²

Allah spušta Svoju milost na koga želi. Posebno ljudi u krajevima pogođenim sušom ovim blagoslovom bivaju ispunjeni radošću, a njihova beznadežnost se pretvara u nadu.

„On šalje kišu kad oni izgube svaku nadu i rasprostire blagoslov Svoj; On je zaštitnik pravi i jedini dostojan hvale.“ (Eš-Šura, 28)

Uzvišeni Allah ponekad daje sušu, a ponekad kišu i grad, kao sredstvo kazne kojom odgaja Svoje grešne

robove. On njima pogađa koga hoće, a čuva od njih koga hoće.³³

Dakle, kada to želi, naš Gospodar oblikuje odnose između neba i Zemlje prema ponašanju ljudi i njihovim djelima srca.

Uzvišeni Allah šalje kišu u obliku kapi, tako da se nijedna kap ne sudara s drugom niti se spaja s njom. Svaka kap dolazi svojim predodređenim putem i ne skreće s tog puta. Niti kasni, niti se one koje dolaze poslije nje žure. Čak i kada bi se svi ljudi i džini okupili da naprave jednu kap vode ili da prebroje kapljice kiše koje padaju na neko selo, ne bi to mogli učiniti. Taj broj može znati samo Allah koji ih je stvorio.

Pored navedenog, u čvrstom ledu (gradu) koji se formira od fine vode i u snježnim pahuljama koje padaju poput pamuka, nalazi se bezbroj božanskih manifestacija.

Ko podiže kišnicu i snježnu vodu do najviših grana drveća? Na taj način voda se širi po svim listovima, a da se i ne vidi. Svaka čestica drveta se hrani kroz kapilare. Kako voda, koja po svojoj teče prema dolje, uspijeva da se podiže do vrha drveta?³⁴

Ako bi kišne kapi padale prema zakonu gravitacije, svaka kap bi udarila o tlo brzinom metka ispaljenog

33. En-Nur, 43.

34. Vidi: Gazzali, Ihjau ulumiddin, 6/67-68

iz oružja. To bi značilo da kiša smrtonosno ubija sve živo na zemlji. Međutim, to nije tako. Svaka kap kiše spušta se stabilnom brzinom; tiho, bez povređivanja ili nanošenja štete.³⁵

Vodne čestice u oblacima oblikuju se prema određenoj mjeri i postaju sitne kišne kapi. Zatim, zahvaljujući uzgonskoj sili i fluidnosti, efekat gravitacione sile se izjednačava, omogućavajući kapima da padaju stabilnom brzinom.

Za one koji mogu uzeti pouke, čak i ovoliko navedenih činjenica dovoljno govori o veličanstvenom božanskom poretku i harmoniji u svijetu u kojem živimo, kao i o beskonačnoj mudrosti, znanju i moći našeg uzvišenog Gospodara.

RAZMIŠLJANJE O ZEMLJI

Posjednici bogobojaznosti (takvaluka) stalno produbljuju svoje razmišljanje. Upoznaju se sa jezikom cvjetova koji cvjetaju, cvrkutom ptica koje pjevaju i jezikom voćaka. Na njihov duhovni život se reflektuju elegancija, suptilnost i ljepota koja je prisutna u tim stvarima. Postaju duhovno osjetljivi poput nježnih cvjetova i darežljivi poput stabala punih voća. Oni su,

35. U suštini kapi padaju po zakonu gravitacije, ali izjednačavanjem sila (kao što poslije i obrazlaže) dolazi do tzv. termalne (stalne) brzine kojom se kapi kiše kreću, tj. spuštaju na tlo. (Op. rec.)

zapravo, sretni ljudi koje Allah spominje u časnom Kur'anu.

Uzvišeni Allah je Zemlju uredio na najljepši način i učinio je pogodnom za život ljudi. Na njoj je stvorio široke puteve i prolaze, a stvorio ju je u umjerenom i pogodnom za hodanje i kretanje.

On Uzvišeni kaže:

„Onaj koji vam je Zemlju učinio posteljom, a nebo zdanjem; koji s neba spušta kišu i čini da s njom rastu plodovi, hrana za vas. Zato ne činite svjesno druge Allahu ravnim!“ (El-Bekare, 22)

„Zar Zemlju posteljom nismo učinili, i planine stupovima.“ (En-Nebe', 6-7)

„On vam je Zemlju pogodnom učinio, pa hodajte predjelima njezinim i hranite se onim što On daje, Njemu ćete poslije oživljenja odgovarati.“ (El-Mulk, 15)

Uzvišeni Allah u Svojoj knjizi mnogo spominje zemlju da bi čovjek razmišljao o njenim mudrostima.

Površina zemlje je mjesto za žive, a njena nutrina je mjesto za umrle. Uzvišeni Hakk kaže:

„Zar Mi nismo učinili Zemlju sabiralištem, živih i mrtvih.“ (El-Murselat, 25-26)

Dok je zemlja mrtva, pažljivo gledaj u nju! Kad na nju padne kiša, ona oživljava, uzbuja i ozeleni. Uzgoji šarenilo biljaka. Iz nje izlaze razna živa bića. Zatim

obradi pažnju na to kako je Gospodar učvrstio Zemlju velikim planinama! Kako je pod planinama pohranio vodu? Kako je dao da izvori izviru i dao da rijeke po površini Zemlje teku? Kako je iz suhog kamena i blatnjave zemlje izvukao čistu, slatku i bistru vodu? Kako je s tom vodom podario život svemu? Kako je njome izveo raznovrsne vrste drveća i biljaka, pšenicu, grožđe, djetelinu, masline, hurme, nar i bezbroj drugih plodova? Svi ti plodovi su različitih oblika, boja, okusa, svojstava i mirisa. Svaki od njih ima svoju ljepotu, svaki ima svoj sjaj. Neki su po hranjivosti iznad drugih... Ipak, svi se zalijevaju istom vodom, rastu i uzimaju hranu iz iste zemlje.³⁶

Biljke

Kada jedno sjeme padne u zemlju i vlaga u tlu na njega djeluje, počinje rasti i razvijati se te se uslijed tog razvoja raspuca na gornji i donji dio. Iz gornjeg dijela izrasta nadzemno stablo koje se uzdiže iznad zemlje, dok iz donjeg dijela izbija korijen koji se šire duboko u zemlju. Ovo je zadivljujuće! Iako je priroda tog sjemena jednostavna, a vanjski utjecaji jednaki, iz jedne strane nastaje tvar koja se diže prema zraku, a iz druge strane razvija se tvar koja prodire u zemlju. Zaista je čudesno da iz jedne prirode nastanu dvije suprotne

stvari. Shvatamo da se to događa isključivo voljom i upravljanjem mudrog Stvoritelja.

Zatim, od stabla koje izraste iz tog sjemena, jedan dio postaje drvo, drugi dio lišće, dok treći dio u početku procvjeta kao cvijet, a zatim se pretvara u plod. Pored svega navedenog, u tim plodovima nalaze se različite tvari korisne za ljudsko tijelo.

Isto tako, jedan plod ima različite karakteristike. Primjerice, košpica grožđa ima vlažnu i suhu prirodu, dok je mesnati dio soka toplije i vlažne prirode. Iako su izloženi istim utjecajima, iz jednog sjemena nastaju različite vrste hranjivih tvari, što ukazuje na to da ih uređuje neizmjereno moćno i mudro Biće.

Osim toga, uzvišeni Allah je stvorio biljke kao prirodnu apoteku za mnoge ljudske bolesti. Neke biljke su lijek, a druge hrana koja jača tijelo. Neke pružaju život, dok su druge otrovne i ubijaju. Jedna biljka kada se konzumira pretvara se u drugu tvar. Jedna biljka pročišćava krv, druga donosi radost i vitalnost, dok treća smiruje i uspavljuje.

Osim toga, zahvaljujući biljkama, voda i ugljikov dioksid pretvaraju se u šećer i drvo, dok se oslobađa kisik koji omogućava disanje živim bićima. Koliko su samo ove pojave vrijedne za razmišljanje i uzimanje pouke!

Ukratko, ne postoji niti jedan list, niti ijedna slamka koja raste iz zemlje, a da u sebi ne sadrži bro-

jne koristi za čovjeka! Čak i da se trudi, čovjek ne bi mogao dokučiti i spoznati sve te koristi.

Različite biljke, koje se možda čine poput jednostavnog korova, izvlače iz tla raznolike boje, mirise, okuse i listove različitih oblika – djela koja nijedan hemičar ne bi mogao stvoriti. Koliko su to samo čudesne stvari!

Red i sklad u rastu biljaka, također, su odraz veličanstvene moći Stvoritelja. Primjerice, jedno stablo čempresa svake godine proizvede milione sjemenki. Kako bi se te sjemenke raspršile, Stvoritelj im je dao „padobrane“ od dlačica. Vjetar ih nosi na velike udaljenosti. Da se svaka sjemenka jednog čempresa pretvori u novo stablo, za kratko vrijeme cijeli svijet bio bi preplavljen čempresima. Drugim riječima, cijela Zemlja bi postala premala za samo jednu jedinu vrstu drвета. Ovaj primjer možemo primijeniti i na druge vrste biljnog i životinjskog svijeta.

Prije mnogo godina, u Australiji su pokušali koristiti jednu vrstu kaktusa za izgradnju živih ograda. S obzirom na to da u Australiji nije bilo prirodnog neprijatelja te biljke, kaktus se počeo brzo širiti. Na kraju je pokrio područje veličine Engleske. Ljudi iz gradova i sela, zbog njegovog širenja, su bili prisiljeni napustiti svoje domove, a farme su bile uništene.

Kako bi pronašli rješenje, stručnjaci za insekte pretražili su svijet uzduž i poprijeko. Na kraju su

pronašli jedinu vrstu insekta koji živi isključivo na ovom kaktusu i ne hrani se ničim drugim. Taj insekt se brzo razmnožavao i u Australiji nije imao prirodnih neprijatelja. U kratkom vremenu ovi insekti su nadvladali kaktuse. Danas je taj kaktus ograničen na vrlo malo područje i više ne predstavlja problem. Od insekata je ostalo samo onoliko koliko je potrebno da drže kaktuse pod kontrolom.³⁷

Ovaj primjer, također, pokazuje da u svemiru vlada sklad i tajanstvena ekološka ravnoteža koju nije lako dokučiti razumom. Stoga, nijedan um i logika ne mogu negirati postojanje moći koja sprečava prekomjerno razmnožavanje pojedinih biljaka i životinja te njihovo osvajanje svijeta.

Još je zadivljujuće to što iz jedne iste zemlje izrastu milioni različitih biljaka i plodova. Naš gospodar Er-Rezzak, Opskrbitelj, postavlja posebne trpeze za svaku vrstu stvorenja.

Naprimjer, većinu onoga što ovca može jesti, čovjek ne može, a većinu onoga što čovjek može jesti, ovca ne može. Dakle, opskrba hranom među stvorenjima raspodijeljena je sa veoma preciznom ravnotežom. Koliko je samo poučna sljedeća kur'anska poruka koja ukazuje na božansku moć u osiguravanju i raspodjeli opskrbe:

37. İlim-Ahlâk-İman, Derleyen: M. Rahmi Balaban, str. 190.

„A koliko ima životinja koje ne sakupljaju hranu sebi, Allah ih hrani, a i vas! On sve čuje i sve zna.“ (El-Ankebut, 60)

Zaista, koliko je veličanstven božanski izraz milosti to što su stvorenja međusobno uzrok opskrbe! Naprimjer, zdrava ptica donosi zrna hrane bolesnoj ptici, što predstavlja jasnu manifestaciju božanske milosti.

Od početka stvaranja svijeta, nijednom stvorenju nije uskraćena opskrba, a nebrojeni božanske trpeze hrane su postavljene i još uvijek se postavljaju. Koliko je to poučno! Ako razmislimo, tri četvrtine Zemljine površine pokriveno je vodom. Od preostale četvrtine veliki dio čine stijene i pustinje koje nisu pogodne za uzgoj biljaka. Preostaje tek mali dio koji čini plodno tlo. Međutim, koliko je veličanstvena Allahova moć da to malo tla, kroz beskrajne procese promjene i transformacije, postane izvor hrane koji zadovoljava potrebe svih živih bića.

Duboka mora

Tri četvrtine Zemlje je prekriveno vodom. Zbog toga hladnoća polarnih područja ne može utjecati na cijeli svijet, a niti vrućina tropskih područja. Tokom dana, kopno se zagrijava Sunčevim zracima i tu toplinu, poput radijatora, širi u okolinu. More prima milione kalorija od Sunca, ali se može zagrijati samo

za nekoliko stepeni. Međutim, nakon što se zagrije, teško se hladi. To znači da prisutnost mora u odnosu na kopno igra ulogu termostata u regulaciji klime, sprečavajući prekomjerno zagrijavanje i hlađenje. U isto vrijeme, isparavanjem mora zadovoljava se potreba kopna za vodom. Da su mora na Zemlji manja, i isparavanje bi se smanjilo. U tom slučaju bi zbog suše cijela površina zemlje postala pustinjska.

Osobine živih bića i vrijednost minerala u moru nisu na nižem stepenu od onih na kopnu. Biseri, korali i drugi ukrasni predmeti, kao i svježa hrana koja dolazi iz mora, imaju veoma važnu ulogu za čovjeka.

Voda

Život svih živih bića na Zemlji ovisi o vodi. Ako čovjek osjeti potrebu za vodom, a ne može je pronaći, spreman je bez oklijevanja žrtvovati sva blaga na svijetu kako bi je dobio. Potom, ako ne bi mogao izlučiti popijenu vodu, opet ne bi oklijevao potrošiti cijelo bogatstvo svijeta kako bi to omogućio. Zaista je čudnovato ljudsko biće! Kako u svojim očima veliča zlato, srebro i dragulje, a ostaje nemaran prema veličini Allahove blagodati koja se nalazi u samo jednom gutljaju vode!³⁸

38. Vidi: Gazzali, Ibid, 6/ 65-66. str.

Čovjek koji je u stanju pravilno razmišljati o ovakvim istinama neće dugo čekati da shvati kako su svim živim bićima na svijetu potrebna ogromna znanja i moćna zaštita kako bi opstala u životu. Shvatit će da, bez obzira na svoju vlastitu nemoć, živi u uslovima koje nikako ne može sam ostvariti, gotovo kao u svijetu božanskih čuda i nadnaravnih djela. Um koji to spozna, zajedno sa logikom, razumom i savješću, nikada ne može iskazati nezahvalnost ili drskost prema Allahu uzvišenom, stvoritelju i upravitelju svih svjetova.

MUDROSTI U ŽIVIM BIĆIMA

Treba pažljivo posmatrati ptice koje lete nebom, zatim domaće i divlje životinje, kao i sićušne insekte koje je teško vidjeti golim okom. Jer, u njima se nalaze tako čudesne stvari da nije moguće ostati ravnodušan pred veličinom, moći i mudrošću njihovog stvoritelja, Allaha uzvišenog!

Kako je uzvišeni Allah u tijela sićušnih stvorenja, koja su jedva vidljiva golim okom, smjestio zadivljujuće organe? Kako oni uspijevaju izvršavati svoje zadatke bez zastoja i greške?! Čak je i potpuno otkrivanje njihovih osobitosti iznad granica ljudskog poimanja.

Kada bi čovjek pažljivo posmatrao životinje u svojoj okolini, njihovu građu i izgled, a zatim se osvrnuo na koristi koje od njih dobija – poput kože, vune,

mesa i mlijeka – jasno bi uočio beskrajnu dobrotu i milost uzvišenog Allaha. Gospodar svjetova im je podario posebnu kožu da ih štiti od hladnoće, snažne papke da im čuvaju noge, i sve njihove potrebe je ispunio na najljepši način.

Naprimjer, leptiri, čiji život traje tek jednu ili dvije sedmice, krase svijet nevjerovatnim šarama i svojim govorom stanja prenose mnoge poruke. Oni su jedno od bezbroj božanskih čuda predloženih očima, razumu, a pogotovo osjećajnim srcima.

U Kur'anu časnom nam se naređuje da razmislimo o kamili i o tome kako je ona stvorena:

„Zašto oni ne pogledaju kamile - kako su stvorene, Pa zašto oni ne pogledaju kamile - kako su stvorene, i nebo - kako je uzdignuto, i planine - kako su postavljene, i Zemlju - kako je prostrta?! Ti poučavaj - tvoje je da poučavaš, ti vlast nad njima nemaš!“ (El-Gašije, 17-22)

Dakle, kada se proučava građa životinja i drugih stvorenja, nailazimo na brojnije manifestacije Božije veličine i svemoći. Uzvišeni Allah je svim živim bićima podario takve osobine da, čak i kada se hrane istom ili sličnom hranom, proizvode različite korisne proizvode. Ta stvorenja se savršeno nadopunjuju kako bi omogućila život na ovom svijetu.

Primjera radi, ako zelene listove duda jede krava ili ovca, od njih se dobijaju meso, mlijeko i vuna. Ako

iste te listove jede mali crv poput svilene bube, od njih se proizvodi svila. Kada ih konzumira određena vrsta jelena, od njih nastaje mirisni mošus. Pčela, pak, od cvjetnog praha pravi med – nešto što nadilazi sposobnost savršenog Božijeg stvorenja – čovjeka. Čak i obični cvjetovi, koji iz tla izvlače boje, mirise i životnu energiju u svojim listovima, posjeduju nevjerovatna svojstva kakva nijedna hemijska laboratorija ne može proizvesti.

Životinja, vođena božanskim programom koji je pripremljen samo za nju, može od trave proizvesti meso i mlijeko, dok čovjek, kao savršeno stvorenje, uz svu naprednu tehnologiju i najsavremenije laboratorije, još uvijek nije u stanju proizvesti od tone trave niti jedan gram mesa ili mlijeka.

Naš uzvišeni Gospodar kaže:

„Vi imate pouku i u stoci: “Mi vam dajemo da iz utroba njenih mlijeko čisto pijete, koje nastaje od grizina u buragu i od krvi - ukusno onima koji ga piju.” (En-Nahl, 66)

Pčelinji med

Uzvišeni Hakk kaže:

„Gospodar tvoj je pčelu nadahnuo: ‘Pravi sebi kuće u brdima i u dubovima i u onome što naprave ljudi, zatim, hrani se svakovrsnim plodovima, pa onda idi stazama Gospodara svoga, poslušno!’ Iz

utroba njihovih izlazi piće različitih boja koje je lijek ljudima. To je, uistinu, dokaz za ljude koji razmišljaju.“ (En-Nahl, 68-69)

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je:

„Vjernik je poput pčele, koja se hrani samo onim što je čisto, daje samo ono što je čisto, spušta se na ono što je čisto i kada sleti (na cvijet), ne oštećuje niti pokvari.”

(Vidi: Ahmed, Musned, 2/199; Hakim, 1/147; Bejheki, Šu'ab, 5/58)

Ovdje Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sell-em, kada spominje osobine vjernika, istovremeno ukazuje na ljepotu i mudrosti koje se nalaze u pčeli.

Mufessir Kur'ana, **Husejin Kāšifi**, rahmetullahi alejhi, kaže:

„Ljudi koji razmišljaju znaju da svemogući i sveznajući Allah stvara slabu pčelu s toliko mudrosti. Pčela je pokorna i ne odstupa od Ispravnog puta. Ona jede gorke i slatke plodove koji su joj povjereni, a zauzvrat daje sladak med. Toliko je bogobojazna i čista da ne jede ništa osim čistog i plemenitog. Toliko je poslušna da nikada ne krši Božije zapovijedi. Putuje na daleka mjesta, ali se uvijek vraća u svoju domovinu. Toliko je čista da se ne spušta na prljavštinu, niti je jede. Posjeduje takvu vještinu da svi arhitekti i inženjeri svijeta ne bi mogli napraviti ono što ona pravi. Eto, tako pčela, koja pravi med kao lijek za

tjelesne bolesti, kroz razmišljanje o njenim osobinama, također pruža i lijek za unutrašnju bolest neznanja.”

Čudo instinkta

Ismail Fennī Ertuğrul opisuje kako životinje, putem instinkta, odnosno božanski postavljenog programa, nastavljaju svoje živote:

„...Životinje putem instinkta znaju ono što je potrebno za očuvanje njihovog života i nastavak vrste, kao i koja im hrana koristi, a da ih tome niko ne uči. Ptice prave prekrasna gnijezda. Ptice selice se okupljaju određenog dana za svoje putovanje. Neki insekti, prije nego što uginu, ostavljaju pored svojih jaja druge insekte kao hranu, ali ih ne ubijaju, već ih onesposobe da hodaju. Ipak, zanimljivo je da će se ti insekti, kada odrastu, hraniti sasvim drugačijom hranom. Pčele imaju sposobnost mijenjanja hrane za svoje larve, čime ih mogu učiniti mužjacima ili ženkama. Ako košnica zbog neke nesreće ostane bez matice, one na taj način mogu preobraziti larvu u novu maticu.“³⁹

Također, koliko je poučno da stršljen savlada skakavca. Iskopa rupu u zemlji i ubode ga na takvo mjesto da insekt ne uquine, već izgubi svijest. Na taj način on postaje poput konzerviranog mesa. Poslije toga stršljen polaže jaja u odgovarajuće vrijeme i na odgovarajućem mjestu tako da, kada se mladunci izlegu, imaju svjež

meso spremno za ishranu. Majka odleti daleko i uquine, a da nikada ne vidi svoje mladunce.

Ovakvi tajanstveni postupci i tehnike ne mogu se objasniti izrazima poput „naučeno ponašanje“ ili „prilagodba“. To nije ništa drugo do dar koji im je dao uzvišeni Allah.⁴⁰

Mladi losos, nakon što godinama proveđe u moru, vraća se u svoju matičnu rijeku. I to tačno na mjesto gdje je rođen, pored obale gdje se njegova rijeka ulijeva u veliku rijeku.

Ko mu je dao taj osjećaj koji ga nepogrešivo vodi do tačnog mjesta? Ako biste ovu ribu premjestili u neku drugu rijeku koja se ulijeva u istu veliku rijeku, odmah bi shvatila da je na pogrešnom putu, vratila bi se nazad i krenula protiv struje prema rijeci u kojoj je rođena.

Još je teže razumjeti tajnu jegulje. Ova stvorenja, koja ostavljaju čovjeka u čudu, dolaze iz svih krajeva svijeta, iz jezera i rijeka, kako bi se mrijestila u dubinama blizu Bermudskih ostrva. Nakon mrijestjenja uginu. Čak i jegulje iz Evrope prelaze hiljade milja okeana kako bi stigle na isto mjesto.

Šta je još fascinantnije, ta sićušna mlad, koja se čini potpuno nesvjesna svega, osim beskonačne vode koja ih okružuje, kreću na put nazad. Na kraju stižu do iste obale odakle su njihovi roditelji došli. Međutim, ne zaustavljaju se tu, već nastavljaju putovanje do rijeke,

40. Vidi: İlim-Ahlâk-İman, Derleyen: M. Rahmi Balaban, str. 189.

jezera ili bare gdje su njihovi roditelji živjeli. Do sada, nijedna američka jegulja nije pronađena u evropskim vodama, niti evropska u američkim. Štaviše, uzvišeni Allah je produžio životni vijek evropskih jegulja za godinu dana, jer im je putovanje duže.

Odakle potiče ovako snažan osjećaj za smjer kretanja?⁴¹

To što se životinje usmjeravaju od strane uzvišene svijesti, predstavlja jasne dokaze o postojanju Stvoritelja, Njegove moći, veličine i vlasti. Naš uzvišeni Gospodar izlaže ove dokaze čovječanstvu kako bi se pokazalo ko će uvidjeti istinu i predati se istinitom Bogu, a ko će, uprkos čudesnim manifestacijama pred njegovim očima, ostati slijep za istinu i istinitog Boga. Kao što se u časnom Kur'anu kaže:

„Allah se ne ustručava da za primjer navede mušicu ili nešto sićušnije od nje; oni koji vjeruju - ta oni znaju da je to Istina od Gospodara njihova; a oni koji ne vjeruju - govore: ‘Šta to Allah hoće sa ovim primjerom?’ Time On mnoge u zabludi ostavlja, a mnogima na Pravi put ukazuje; ali, u zabludi ostavlja samo velike grešnike.“ (El-Bekare, 26)

Stvaranje u parovima

Uzvišeni Allah, kojem je svojstvena jedinstvo, sva stvorenja stvora u paru. Kao što u časnim ajetima kaže:

„I od svega po par stvaramo da biste vi razmislili!“ (Ez-Zarijat, 49)

„Nebesa je, vidite ih, bez stubova stvorio, a po Zemlji planine nepomične razbacao da vas ne trese, i po njoj životinje svih vrsta razasuo. Mi s neba kišu spuštamo i činimo da po njoj niču svakovrsne plemenite biljke u parovima.“ (Lukman, 10)

Ova činjenica, koju je savremena nauka tek nedavno otkrila, ljudima je objavljena u Kur'anu prije četrnaest stoljeća, kao darovano znanje.

Ovaj univerzum, uređen s preciznošću i skladom koji nadilaze ljudsku maštu, kao da je opremljen sa delikatnošću svadbene odaje. Od najmanjih čestica, zrna, ćelija, biljaka i životinja, ljudi i materije, pa čak i misterioznih elemenata unutar atoma poput elektrona i protona, sve je podvrgnuto posebnom i čudesnom zakonu uparivanja. Ova činjenica otvara pred nama veličanstven horizont za razmišljanje.

RAZMIŠLJANJE O ALLAHOVIM BLAGODATIMA

Jedna od najvećih blagodati uzvišenog Allaha prema nama jeste to što smo među mnogobrojnim stvorenjima stvoreni kao ljudi, te što smo se rodili u muslimanskoj sredini. Još veća blagodat od toga jeste što smo počašćeni Kur'anom i što smo sljedbenici našeg voljenog Pejgambera, sallallahu alejhi ve sellem.

Resulullah, sallallahu alejhi ve sellem, za nas predstavlja praktičan uzor ili primjer savršene primjene Kur'ana u svakodnevnom životu. Uči nas Knjizi i mudrosti, te pročišćava naš unutarnji svijet srca. Kad bismo u potpunosti shvatili vrijednost samo ovih blagodati, nikada ne bismo podigli svoje glave sa sedžde zahvalnosti.

Blagodati uzvišenog Allaha nisu time ograničene. Njegove mnoge blagodati spuštaju se na nas, Njegove robove, poput neprekidne kiše. **Plemeniti Pejgamber**, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je:

„Allah uzvišeni kaže: 'Ti udjeljuj, da bih i Ja tebi udijelio!' Allahove riznice su neizmjerne. Opskrba koju daje svim stvorenjima ništa ne umanjuju iz Njegove riznice. On daje bez prestanka, danju i noću. Razmislite o svim darovima koje Allah daje od kada su nebesa i Zemlja stvoreni! Oni nisu ništa umanjili iz Njegovog imetka.“ (Buharija, Tefsir 11/2, Tevhid 22)

Prava zahvalnost na Allahovim blagodatima ogleda se u razmišljanju o njima, u prepoznavanju dokaza o postojanju njihovog Stvoritelja, te u spoznaji Njegove moći i darežljivosti kroz iskreno zahvaljivanje.

Omer ibn Abdulaziz, rahmetullahi alejhi, rekao je:

„Mnogo je lijepo spominjati Allaha na sijelu. Međutim, razmišljati o Allahovim blagodatima je jedan od najvrednijih ibadeta.“ (Ebu Nuajm, Hil'je, 5/314;

Gazali, Ihja, 6/45.)

Nezahvalnost na blagodatima se ogleda kroz njihovo grubo i besciljno trošenje na tjelesne prohtjeve, čime se te blagodati rasipaju. Takvo stanje udaljava čovjeka od uzvišenog Allaha, darovatelja svih blagodati.

Zahvalnost (šukr) se dijeli na tri vrste:

1. Zahvalnost srca: razmišljanje o blagodatima
2. Zahvalnost jezika: zahvaljivanje Allahu na blagodatima
3. Zahvalnost ostalih organa: ispunjavanje prava koje određena blagodat nosi

Osim toga, rečeno je: „**Zahvalnost na svakoj blagodati treba biti iste vrste kao i blagodat.**” Drugim riječima, što god nam je uzvišeni Allah podario od blagodati, dužni smo dijeliti i davati onima koji su toga lišeni.

Kao što uzvišeni Allah kaže u Kur'anu:

„... i čini drugima dobro, kao što je Allah tebi dobro učinio...” (El-Kasas, 77)

Razmišljanje u svakoj prilici

Pjesnik Zija Paša rekao je:

*Hiljade lekcija o spoznaji čitaju se na svakoj stranici,
O Gospodaru, kako je lijepa škola ovaj svijet!*

„Tj. na svakoj stranici ove knjige svemira čitaju se hiljade lekcija o znanju i spoznaji. O Gospodaru, ovaj svijet je prekrasna škola za uranjanje u okean razmišljanja i uzimanje pouka.“

Veliki islamski učenjak **Sufjan ibn Ujejne**, rahimehullah, često je ponavljao riječi pjesnika koji je kazao:

„Ako čovjek bude sklon razmišljanju, iz svega može izvući pouku.“ (Gazali, Ihja, 6/45)

Zbog toga su Arapi kazali:

„Mnogo je stvari iz kojih se može izvući pouka, ali je malo onih koji pouku uzimaju.“

Svaka čestica govori o Allahu

Ako čovjek kroz razmišljanje nauči čitati knjigu svemira, svaka čestica koju vidi u svom okruženju postaje sredstvo koje mu ukazuje na veličanstvo uzvišenog Allaha i približava ga spoznaji Njega. **Fuzuli** to lijepo izražava:

Kada bi arif imao sposobnost da shvati Božiju objavu,

Svaka čestica bi postala Džibril koji mu donosi Njegovu naredbu.

„A Ja se kunem onim što vidite i onim što ne vidite, Kur'an je, doista, govor objavljen plemeni – tom Poslaniku, a nije govor nikakva pjesnika – kako vi nikako ne vjerujete!“ (El-Hakka, 38-40)

Jedna od mudrosti zakletvi u Kur'anu jeste skretanje pažnje na pouke, koristi i mudrosti sadržane u stvarima na koje se zakletva odnosi. Od roba se traži da, pod utjecajem veličine te zakletve, produbi svoja osjećanja i razmišljanja.

Prema tome, sva stvorenja koja možemo ili ne možemo vidjeti predstavljaju znakove Allahovog znanja i moći. U svima njima nalaze se brojne mudrosti koje treba promišljati i iz njih uzeti pouku.

Kao što maleno sjeme kestena, uz pomoć plodne zemlje, prerasta u ogromno drvo i postiže zadivljujuću veličinu, isto tako i razmišljanje i osjećanje u čovjeku, ako se hrani i jača u okrilju Kur'ana, može doseći veličanstvene tajne, mudrosti i pouke.

Uzvišeni Allah kaže:

„Na nebesima i na Zemlji, zaista, postoje dokazi za one koji vjeruju; i stvaranje vas i životinja, koje je razasuo, dokazi su za ljude koji su čvrsto uvjereni; i smjena noći i dana i kiša, koju Allah s neba spušta da pomoću nje zemlju, nakon mrtvila njezina, oživi i promjena vjetrova – dokazi su za ljude koji imaju pameti.“ (El-Džasije, 3-5)

Razmišljanje o ovim primjerima iz Kur'ana časnog i usmjeravanje srca i uma na njih vodi čovjeka u okrilje takvaluka – bogobojaznosti. Kao što cvijeće zavisi od zraka, vode, zemlje i svjetlosti, tako i sposobnost promišljanja dostiže svoju puninu kroz bogobojaznost.

Uzvišeni Allah želi da Njegovi robovi budu ljudi koji misle, istražuju i suptilno razumijevaju. Zbog toga musliman treba težiti dubokom razmišljanju u svakoj prilici, sa osjećajem zanosa koji doživljava prilikom ibadeta.

Lijep primjer takvog stanja prikazala je **Rabi'a**, supruga **Ahmeda ibn Ebu-l-Havarija** (umro 246. po hidžri), koja je kazala:

„Svaki put kada čujem ezan, sjetim se poziva Sudnjeg dana. Kada vidim kako pada snijeg, čini mi se kao da vidim listove na kojima su ispisana moja djela kako lepršaju nebom. Kad god ugledam roj skakavaca, prisjetim se proživljenja i ponovnog okupljanja.“

Prenosi se da je **halifa Harun Er-Rešid** jednom prilikom otišao u hamam. Hamamdžija je greškom izlio vrelu vodu po njegovom tijelu, što je izazvalo velike bolove. Halifa je odmah izašao iz hamama, a zatim podijelio hiljade sadake, govoreći:

„Danas nisam mogao podnijeti vodu iz hamama, pa kakvo će tek biti moje stanje na Sudnjem danu ako budem putnik ka džehennemu?“

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, iz svega što bi vidio uzimao je pouku i sa zahvalnošću se obraćao svome Gospodaru. I mi bismo trebali nastojati da u svemu što vidimo prepoznamo božansku veličanstvenost, kako bismo duhovno nahranili naš svijet osjećaja i misli. Musliman treba, posmatrajući Sunce, Mjesec, atmosferu, svoje vlastito stvaranje, svoje pretke, potomke i općenito sve što vidi, čitati božanske poruke očima srca. Treba razmišljati o tome odakle i kako je došao, kako opstaje u životu, ko mu je dao oblik i izgled, ko mu određuje životni vijek, kamo ide, te da život i svemir nisu bez smisla i svrhe. Ništa nije stvoreno uzaludno ili besmisleno, niti je on prepušten sam sebi bez odgovornosti. On treba biti stalno svjestan božanske moći i veličine.

Zašto je Allah stvorio univerzum?

Uzvišeni Allah kaže:

„Mi nismo stvorili nebesa i Zemlju i ono što je između njih da bismo se igrali. Mi smo ih stvorili sa ciljem, ali većina ovih ne zna.“ (Ed-Duhan, 38-39)

Čovjek koji razmišlja o univerzumu treba shvatiti nakanu našeg uzvišenog Stvoritelja i razumjeti da je On sve to stvorio s određenom svrhom i ciljem. Sve stvoreno je, pak, stavio u službu ljudima. Nakon toga, treba se podsjetiti na svoju odgovornost prema uzvišenom Allahu i posvetiti se ispunjavanju svojih

obaveza robovanja. Jer, ostati ravnodušan i nezahvalan pred ovim veličanstvenim darovima i blagodatima koje nam je podario uzvišeni Allah predstavlja bolni nemar (gaflet) koji nije dostojan ljudske časti i ugleda.

Čovjek ne smije zaboraviti da će polagati račun za sve blagodati koje mu je uzvišeni Allah dao. Kao što kaže On Uzvišeni:

„Zatim ćete toga Dana za blagodati (koje ste koristili na dunjaluku) biti pitani!“ (Et-Tekasur, 8)

Ukratko, za sve Božije blagodati, bilo one koje primjećujemo ili koje nismo ni svjesni, dugujemo beskrajnu zahvalnost i obavezu robovanja našem uzvišenom Gospodaru. Blago onim srcima koja su svjesna ove odgovornosti i koja se trude da je ispune!

RAZMIŠLJANJE O ČOVJEKU

Ako malo razmislimo, zemlja po kojoj hodamo ispunjena je ostacima milijardi ljudi koji su se do danas pretvorili u prah. Kao da su to slojevi sjena koje se međusobno preklapaju...

Sutra ćemo i mi biti položeni u utrobu zemlje, zajedno sa svojim djelima, i postati dio te guste sjene. Nakon toga započinje vječni život i putovanje u beskonačnost. Zato zastanimo i razmislimo malo: mijenjati prolazni trenutak za vječnost – može li to biti razumno?

RAZMIŠLJANJE O ČOVJEKU

NEVJEROVATNA SUPTILNOST U STVARANJU

Uzvišeni Allah kaže:

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ
وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ

**„Na Zemlji su dokazi za one koji čvrsto vjeruju,
a i u vama samima – zar ne vidite?“** (Ez-Zarijat, 20-21)

Naš uzvišeni Gospodar stvorio je čovjeka na tako veličanstven način da, uprkos mnogim otkrićima koja omogućavaju savremena nauka i tehnologija, nevjerovatne tajne i mudrosti u čovjekovom stvaranju nikada neće biti u potpunosti dokučene. U sljedećim ajetima Kur'ana časnog se kaže:

„O čovječe, zašto da te obmanjuje to što je Gospodar tvoj plemenit, koji te je stvorio – pa učinio da si skladan i da si uspravan - i kakav je htio lik ti dao?“ (El-Infitar, 6-8)

Uzvišeni Allah ovdje podsjeća čovjeka na njegovu prošlost i podstiče ga da razmisli o svom stvaranju. Čovjek, koji je svojim izvanrednim stvaranjem učinjen najplemenitijim među stvorenjima, stvoren je od tekućine koja na prvi pogled nije ni privlačna ni značajna.⁴² Zato je krajnje apsurdno da čovjek, koji je iz jedne beznačajne kapljice stvoren u veličanstveno biće, iskazuje nepokornost svom Gospodaru, koji posjeduje beskrajno znanje, mudrost i moć. Oslanjati se na prolaznu, beznačajnu snagu i postojanje, a prkositi Stvoritelju, izraz je velike zablude!

Faze stvaranja čovjeka, koje je medicina tek nedavno počela otkrivati, opisane su u ajetima časnog Kur'ana prije 14 stoljeća⁴³:

42. Vidi: Abese, 17-22; Er-Rum, 20; El-Kijame, 36-38; El-Murselat, 20-22; Jâsin, 77; El-Insan (Ed-Dehr), 2.
43. Već 1400 godina Kur'an časni se potvrđuje svakim naučnim otkrićem. Knjiga koja je čovječanstvu objavljena preko pismoneukog Poslanika dotaknula je hiljade pojava i zakona koji vladaju svemirom, a da nijedno otkriće nikada nije moglo osporiti njezinu istinitost. Ovo je jedan od sigurnih dokaza da je Kur'an rezultat Božije objave. On uvijek ide ispred ljudskog znanja, a sva nova otkrića samo ga potvrđuju. Neki zapadni mislioci koji nisu imali negativne predrasude prema islamu, bili su zadivljeni činjenicom da su istine koje su tek nedavno otkrivene u naše vrijeme bile spomenute u kur'anskim ajetima prije 1400 godina, kao u gore navedenom primjeru. Ova zadivljenost ih je odvela ka Pravom putu. Jedan od njih je bio francuski naučnik embriologije, prof. dr. Maurice Bucaille, koji je prihvatio islam. Iako postoje i drugi primjeri, ovaj sam po sebi nosi izvanrednu važnost. Ovom prilikom preporučujemo

„Mi čovjeka od biti zemlje stvaramo, zatim ga kao kap sjemeni na sigurno mjesto stavljamo, pa onda kap sjemeni ugruškom učinimo, zatim od ugruška grudu mesa stvorimo, pa od grude mesa kosti napravimo, a onda kosti mesom zaodjenemo, i poslije ga, kao drugo stvorenje, oživimo – pa neka je uzvišen Allah, najljepši stvoritelj! Vi ćete, poslije toga, pomrijeti, zatim ćete, na onome svijetu, oživljeni biti.“ (El-Mu'minun, 12-16)

Stvaranje čovjeka, poput njegovih organa, jezikom stanja pozivaju na razmišljanje. Naš vid, sluh, ruke, noge, mozak, srce, ukratko, cijelo naše tijelo predstavlja široko polje za razmišljanje i kao da nam govori:

„Pogledaj sa divljenjem kako je uzvišeni Allah stvorio organe od mesa, živaca i krvnih sudova, kako ih je uredio i oblikovao u savršeno skladan sistem. Oblikovao je glavu okruglom i na njoj otvorio uši, oči, nos, usta i druge otvore. Ruke i noge je stvorio dugima, a njihove krajeve podijelio na prste, dok je prste razdijelio na zglobove. Unutrašnje organe, poput srca, želuca, pluća, slezene, crijeva i materice, stvorio je u najprikladnijim oblicima i funkcijama. Ništa od toga nije beskorisno niti nepovezano. Naprotiv, svaki organ

našim čitateljima da pročitaju njegova djela koja su prevedena i na turski jezik: «Pozitivna nauka prema Bibliji i Kur'anu», prevod: Mehmet Ali Sönmez, Ankara, 1998. (prevod bosanski: „Biblija, Kur'an i nauka“, Sarajevo, 1978); «Musa i faraon», prevod: Ayşe Meral, Istanbul, 2002.

ima veoma važne funkcije i svi su stvoreni na način koji najbolje odgovara tim funkcijama.

Zatim, svaki od tih organa ima svoje dijelove. Naprimjer, oko ima slojeve, a svaki sloj ima svoju specifičnu funkciju i oblik. Ako se jedan od tih slojeva ošteti ili izgubi svoju funkciju, oko gubi sposobnost vida.

Kosti

Formiranje kostiju, također je izuzetno fascinantno. Uzvišeni Allah je od tanke i slabašne kapljice tekućine stvorio čvrste i snažne kosti!? Zatim ih je oblikovao u savršeno skladan i snažan skelet koji drži tijelo uspravno. Nakon toga, dao im je različite oblike i dimenzije. Neke su male, neke velike; neke dugačke, neke okrugle; neke šuplje, a neke pune; neke široke, a neke tanke.

Čovjek nije stvoren od jedne cjelovite kosti. Naprotiv, kosti povezane zglobovima i pokretnim spojevima. Svaka od njih je oblikovana prema funkciji koju treba obavljati. Mehanizam podmazivanja tih zglobova toliko je savršen da ga ni moderna tehnologija, sa svim vrstama podmazivanja koje poznaje, ne može u potpunosti objasniti.

Razmislimo samo, ako jedan od tih zglobova ne bi radio, kako bi to ogromne poteškoće izazvalo u našem životu! Da je uzvišeni Allah stvorio samo

jednu kost viška, ona bi postala izvor nelagode i smetnje. A s druge strane, da je stvorio samo jednu kost manje, suočili bismo se sa poteškoćama koje ne bi bilo moguće savladati ili nadomjestiti njen nedostatak.

Zamislimo da ne možemo koristiti palac jedne ruke – koliko bi nam poslovi postali otežani! Ovo je doista nešto što je vrijedno našeg razmišljanja.

Naši zubi također imaju različite funkcije: neki su ravni i prilagođeni za mljevenje hrane, dok su drugi oštri i prilagođeni za kidanje i rezanje.

Uzvišeni Allah je stvorio mišiće kako bi se njima pokretale kosti. Njihov broj i oblik razlikuju se prema potrebama i mjestima na kojima se nalaze. Oko, naprimjer, sadrži mnogo mišića, i ako se jedan od njih razboli, cjelokupno zdravlje oka može biti ugroženo.

Sve ovo su vidljiva čuda. Ali tu su i ona koja ne možemo vidjeti ili osjetiti osjetilima, poput karaktera, savjesti, osobnosti i unutarnjih duhovnih osobina. Njihova priroda još je veličanstvenija.

Čuda unutar ljudskog tijela su manifestacija Allahove umjetnosti u jednoj kapi tekućine. Kada čovjek pogleda jednu lijepu sliku, divi se umjetnikovom umijeću, talentu i kreativnosti. Međutim, umjetnik ne stvara nešto iz ničega. On koristi papir, boje i kistove – već stvorene materijale – da izrazi ono što vidi u ovom svijetu, koji je sam po sebi Allahovo stvorenje.

Prema tome, ako umjetničko djelo izaziva našu pažnju i divljenje, zar ne bismo trebali osjećati još veću zadivljenost prema uzvišenom Allahu, apsolutnom stvoritelju, koji je iz jedne kapi tekućine stvorio nevjerovatno savršeno biće poput čovjeka? Ovo je nešto nad čim bismo trebali duboko razmišljati.

Udovi i organi

Struktura uha, korisnost nosa, sposobnost jezika da govori i precizno oblikuje svaki glas, savršeno raspoređeni zubi u ustima, koji izgledaju poput bisera nanizanih na nit, delikatna građa glasnica. Različitost glasa kod svake osobe. Posebna sposobnost slijepih da ljude prepoznaju po glasu.

Kosa, brada, obrve, trepavice, želudac, pluća, bubrezi, krvne žile. Svi oni su vrijedni dubokog razmišljanja. Svaki od njih je stvoren sa nevjerovatnim znanjem i mudrošću i svi oni funkcionišu u savršenoj međusobnoj harmoniji i skladu.

Naprimjer, naš bubreg, maleni komad tkiva, razlikuje otrovne od neotrovnih supstanci. Ako su otrovne, izbacuje ih iz tijela, a ako nisu, vraća ih natrag. Ima li bubreg razum? Posjeduje li laboratoriju za analize? A svi znamo koliko patnje i kakve bolove kod čovjeka izaziva bolest bubrega. Veliki medicinski uređaji ne mogu u potpunosti obavljati funkciju ovog malog organa koji je težak pedesetak grama.

Pogledajmo naše ruke! Stvorene su dovoljno duge da dosegnu ono što je potrebno. Unutrašnja strana je ravna, podijeljena na pet prstiju, a svaki prst ima po tri zgloba. Četiri prsta nalaze se na jednoj strani, dok je palac zasebno i pomaže svim ostalim prstima. Kada bi se okupili svi ljudi, oni drevni i oni budući, pa pokušali pronaći bolji oblik za pet prstiju, to ne bi bili u stanju.

Čak i ako čovjek izgubi samo nokat – jedan od najmanje cijenjenih dijelova tijela – suočio bi se s velikim poteškoćama. Kada ga nešto svrbi, bez noktiju bi postao nemoćno i bespomoćno stvorenje. Ako bi tražio pomoć od drugih, oni bi tek nakon brojnih pokušaja i opisivanja možda pronašli tačno mjesto gdje osjeća svrbež. S druge strane, vlastita ruka odmah pronalazi svrbež i bez poteškoća ga dosegne, čak i u snu.

Štaviše, najjednostavniji pokreti koje izvodimo rukama i prstima zahtijevaju izuzetno složene i precizne inženjerske proračune. Kada uzmemo u obzir koliko su današnje robotizirane ruke daleko od funkcionalnosti ljudske ruke, postaje jasno da su Božije neograničeno znanje i moć utkani u naše tijelo.

Kako pjesnik lijepo izražava veličanstvenost Božijeg stvaranja prikazanog kroz čovjeka i sva druga stvorenja:

*Moje postojanje dokazuje postojanje moga Stvoritelja,
Čak i ako ima drugih snažnih dokaza, oni su dodatna
potvrda.*

Allahova blagost i milost

Pogledajte Allahovu beskrajnu milost i blagost prema djetetu. On Uzvišeni odgađa izrastanje zuba sve do druge godine djetetovog života. To je zato što beba tokom prve dvije godine života ne može u potpunosti konzumirati ništa osim majčinog mlijeka, koje u potpunosti zamjenjuje svaku vrstu hrane. Prema tome, u ovom periodu djetetu zubi nisu ni potrebni. Naprotiv, njihovo prisustvo bi predstavljalo poteškoće za majku dojilju.

Kako dijete raste, njegove potrebe za hranom postaju veće, a samo mlijeko mu više nije dovoljno. Tada postaje potrebna čvrsta hrana, koja zahtijeva žvakanje i gutanje. Zato zubi ne počinju rasti ni prerano, a ni prekasno, već u pravo vrijeme. Kada bi se pojavili ranije, ometali bi dojenje. S obzirom na to da uzvišeni Allah omogućava rast zuba, tih tvrdih kostiju, iz nježnog zubnog mesa upravo u trenutku kada su djetetu potrebni, i to je jedno od čuda Njegove mudrosti.

Pored navedenog, Allah je roditeljima dao posebnu osjećajnost i ljubav prema djetetu, kako bi vodili brigu o njegovom uzrastanju. Da Allah uzvišeni, koji sve stvara s beskonačnom mudrošću, nije ulio milost u srca roditelja, ko bi bio spreman podnijeti teškoće prilikom odgajanja djeteta?

Ljudsko tijelo je veličanstveno polje za razmišljanje, a uzvišeni Stvoritelj je u njemu pohranio najočitije

dokaze Svoje moći. Međutim, nemaran čovjek često je zaokupljen samo vlastitim strastima i željama. Štaviše, u svojim niskim težnjama čovjek se može izjednačiti sa životinjama, pa čak i pasti ispod njihovog nivoa. Ono što čovjeka izdvaja od životinja i čini ga najčasnijim stvorenjem jeste sposobnost razmišljanja o nebesima i zemlji, te razumijevanje i spoznaja Božijeg čudesnog stvaranja svemira i čovjeka. Ova spoznaja, što se više povećava, uzdiže čovjeka do stepena meleka, pa čak i iznad toga. On tako postaje dio zajednice vjerovjesnika i iskrenih Allahovih robova koji će na Sudnjem danu biti proživljeni kao Njegovi bliski robovi. Ova čast i veličina nisu namijenjeni nemarnim ljudima koji, poput životinja ili još gore, žive kao robovi vlastitih strasti i prohtjeva.⁴⁴

Ljudsko lice i jagodice

Prenosi se da je jedan čovjek rekao **hazreti Omeru**, radijallahu anhu:

„Čudim se ovoj igri šaha. Dužina i širina šahovske table su svega po jedan aršin (lakat), a čovjek na njoj može odigrati milion partija, i nijedna partija neće biti ista, svaka će se razlikovati od druge!»

Hazreti Omer mu odgovori:

44. Vidi: Imam Gazali, Ihja, 6/58-62.

„Postoji nešto što je još čudnije od toga. Ljudsko lice ima dužinu i širinu od svega po jedan pedalj. Položaji obrva, očiju, nosa i usta nikada se ne mijenjaju. Pa ipak, na Istoku i Zapadu nećeš naći dvoje ljudi čija su lica potpuno ista. Kolika je samo uzvišena moć, veličanstvo i mudrost Allaha, koji na toj malojoj površini kože pokazuje nebrojene različitosti!» (Er-Razi, Tefsir, 4/179–180 [El-Bekara, 164])

Na tu mudrost pjesnik je ukazao ovako:

*Ko je taj umjetnik slikar koji je naslikao ovo lice?
Zar niko ne prolazi i ne pita ogledalo?*

(Nedžip Fazil)

Otisak prsta kod čovjeka je još veličanstveniji. Danas se koriste kompjuteri i vrata koja se otvaraju otiskom prsta, jer je otisak prsta svakog čovjeka jedinstven. Štaviše, otisci svakog prsta na ruci razlikuju se jedan od drugog.

Činjenica da otisak prsta ima poseban i jedinstven oblik, poput serijskog ili registracijskog broja za svaku osobu, otkriven je krajem 19. stoljeća. Od tada se počeo koristiti za identifikaciju osoba, naročito u sigurnosti i pravosuđu. Danas postoji naučna disciplina zvana “daktiloskopija”, koja proučava otiske prstiju.

Uzvišeni Allah, koji je čovjeku podario ovu jedinstvenost, ukazao je na ovo božansko čudo u ajetima Kur'ana objavljenim prije 1400 godina. On je obavijestio da će na Sudnjem danu, prilikom ponovnog

stvaranja ljudskog tijela, čak i jagodice prstiju biti vraćene u svoj prvobitni oblik. U plemenitim ajetima On Uzvišeni kaže:

“Zar čovjek misli da njegove kosti nećemo saku-piti? Hoćemo, Mi možemo stvoriti jagodice prsta njegovih ponovo.” (El-Kijame, 3-4)

Kao što se može vidjeti, Kur’ani-Kerim uvijek ide ispred, dok ga ljudska nauka potvrđuje i slijedi.

Baš kao što su otisci prstiju različiti, i oči svakog čovjeka se razlikuju jedna od drugih. U svakodnevnom životu sve su češći uređaji, računari ili vrata koja se pokreću prepoznavanjem vlasnika po oku, umjesto korištenja šifre.

Uzvišen neka je Allah, koji na prostoru manjem od 1 cm² stvara beskrajne različitosti!

Čudo gena

Nova otkrića u genetici otkrila su još jednu nevjerovatnu činjenicu: svaki čovjek posjeduje jedinstveni genetski kod, specifičan samo za njega.

Štaviše, geni su toliko mali da, kada bi se svi geni svih živih bića na svijetu sakupili na jedno mjesto, ne bi napunili ni jedan krojački napršnjak (navlaku za vrh prsta).

Ovi geni, koji su nevidljivi čak i pod mikroskopom, smješteni su u svaku živu ćeliju, i svakom čovjeku,

životinji i biljci daju njihove posebne osobine. Iako se napršnjak čini premalim da obuhvati sve individualne karakteristike više od šest milijardi ljudi, činjenice u vezi s ovim pitanjem ne ostavljaju prostora za sumnju.

Dobro, ali kako je moguće da ta stvar, zvana gen, u sebi skriva osobine nebrojeno mnogo živih bića?! Kako je moguće da na tako nevjerovatno malom prostoru čuva sve njihove osobine, pa čak i psihološke karakteristike?!

Činjenica da nekoliko miliona atoma, smještenih unutar sićušnog gena koji se ne može vidjeti ni mikroskopom, može precizno upravljati cijelim životom na Zemlji, može biti samo djelo beskonačne mudrosti i moći Stvoritelja. Nijedna druga teorija ne može to objasniti.

Na to ukazuje i uzvišeni Gospodar u Kur'anu:

„I kad je Gospodar tvoj od Ademovih sinova iz njihovih kičmi izveo potomstvo njihovo i zatražio od njih da posvjedoče protiv sebe: ‘Zar Ja nisam Gospodar vaš?’ - oni su odgovarali: ‘Jesi, mi svjedočimo’ - i zato da na Sudnjem danu ne reknete: ‘Mi o ovome nismo ništa znali.’“ (El-A'raf, 172)

Ova i slična božanska djela moći i stvaranja, koja smo uspjeli otkriti tek u naše vrijeme, zadivljuju ljudski razum. Upravo zbog toga, još u 19. stoljeću **Zija Paša** je izrekao ove mudre stihove:

Subhāne men tehayyere fī sun'ihī-l-'ukūl

Subhāne men bi-kudrethiḥ jaʿcizu-l-fuhūl

*Slavljen neka je Onaj čije stvaranje zapanjuje razum,
Slavljen neka je Onaj čija moć čini i najveće učenjake
nemoćnim.*

Ko upravlja fabrikom tijela?

Čovjek treba neprestano biti svjestan da je, prije svega, on sam, a zatim i sva živa bića na nebesima i na Zemlji u svakom pogledu ovisna o Allahu uzvišenom. Treba to vidjeti makar kroz najjednostavniji primjer:

Gotovo sve aktivnosti u našem tijelu odvijaju se izvan naše volje. Naprimjer, otkucaji srca, disanje, svi procesi unutar organa i ćelija, kao i komunikacija i međusobna saradnja među njima, odvijaju se bez našeg udjela u tome. U ljudskom tijelu organi funkcionišu u nevjerovatnom skladu prema božanskom programu. Čak i unutar jedne jedine ćelije odvijaju se stotine različitih biohemijskih reakcija. Kada bi upravljanje tim procesima bilo povjereno nama samo na jedan dan, vjerovatno ne bismo izdržali ni nekoliko minuta, a ko zna koliko bismo problema izazvali!?⁴⁵

Uistinu je poučno to što s jedne strane vidimo kako se slon težak deset tona, po Allahovom dopuštenju, pokorava desetogodišnjem djetetu, a s druge strane, svjedočimo kako, kao izraz ljudske nemoći, virus, tol-

45. Vidi: Şâkir Kocabaş, Kurʾānda Yaratılış, str. 115.

iko mali da ga nije moguće vidjeti golim okom, može oboriti na tlo veoma snažne i krupne ljude!

Ovo pokazuje da čovjek nikada ne smije prisvajati snagu i moć koje mu je uzvišeni Allah podario. Ne smije se oholiti, ne smije zaboraviti pravog vlasnika blagodati, već uvijek treba biti zahvalan, shvatiti da je pred božanskom moći manji od trunke prašine i neprestano se oslanjati na Allaha.

Ukratko, ovdje smo se dotakli samo nekoliko primjera nebrojenih manifestacija božanske mudrosti i moći prikazanih na samom čovjeku. Kada se dublje razmišlja o čovjeku, jasno je da je uzvišeni Allah u njega smjestio još mnoge tajne i mudrosti. Za svaki dio čovjekovog bića mogla bi se napisati knjiga.

ZAŠTO JE ČOVJEK STVOREN?

Čovjek, koji je stvoren na najljepši način i kojem su ukazane počasti i mnogobrojne Allahove blagodati, ima određenu svrhu na ovom svijetu. Koja je njegova osnovna zadaća? Šta se od njega očekuje? Koje su njegove odgovornosti?

Uzvišeni Allah kaže:

„Zar mislite da smo vas uzalud stvorili i da se Nama nećete vratiti?“ (El-Mu'minun, 115)

„Džinne i ljude sam stvorio samo da Mi ibadet čine.“ (Ez-Zarijat, 56)

Čovjek treba zahvaljivati Allahu na svakoj ćeliji u svom tijelu, i to na hiljade puta. Ovu zahvalnost treba pokazivati kroz ibadet, sadaku, preporučivanje istine i strpljenja, činjenje dobrih djela i drugih dobročinstava. Jer, svaka blagodat ima svoju cijenu i svaka blagodat zahtijeva zahvalnost.

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je:

«Za svaki zglob u tijelu čovjeka svaki dan treba udijeliti sadaku. Pomoći nekome da uzjaše svoju jahalicu, ili mu pomoći da podigne teret na nju je sadaka. Lijepa riječ je sadaka. Svaki korak koji se napravi idući prema džamiji radi namaza je sadaka. Ukazati nekome na Pravi put je sadaka.» (Buharija, Džihad, 72; vidi Muslim, Zekat, 56)

«Potrebno je svakoga dana za svaku kost i zglob u tijelu udijeliti sadaku. Svaki izgovoreni tesbih (Subhanallah) je sadaka, svaka zahvala (Elhamdulillah) je sadaka, svaki tehlil (La ilahe illallah) je sadaka, svaki tekbir (Allahu ekber) je sadaka. Savjetovati dobro je sadaka, a odvrćati od zla je sadaka. A dva rekata duha-namaza zamjenjuju sve to.» (Muslim, Musafirin 84, Zekat 56; vidi Buhari, Sulh 11, Džihad 72, 128)

U drugom predanju ovome su dodati i sljedeći postupci: „*pravedno presuđivanje između dvije osobe*“ i „*uklanjanje s puta stvari koje smetaju prolaznicima*“. (Vidi: Buhari, Sulh 11, Džihad 72, 128; Muslim, Zekat 56)

Dakle, na ovom svijetu treba težiti ka tome da budemo dobri robovi uzvišenog Allaha. Svoj život trebamo ispuniti ibadetom, pokornošću, dobrim djelima i dobročinstvom, kako bismo se na najljepši način pripremili za ahiret.

RAZUMIJEVANJE TAJNE SMRTI

Muhammed ibn Ka'b El-Kurezi prenosi:

„Jednom prilikom sam sreo **Omera bin Abdulaziza** u Medini. Tada je bio veoma otmjen, lijep i mlad čovjek koji je živio u izobilju. Kasnije, kada je postao halifa, otišao sam kod njega i zatražio dozvolu da uđem. Kada sam ga vidio, iznenadio sam se i počeo sam gledati u njegovo lice s čuđenjem.

Rekao mi je:

- Muhammede, zašto me tako čudno gledaš?
- O vođo pravovjernih, - rekao sam – vaš ten je izbljedio, tijelo vam je oslabilo, kosa vam je osijedila i prorijedila se! Kada sam vas vidio u ovom stanju, nisam mogao sakriti svoje čuđenje.

Na to mi Omer bin Abdulaziz reče:

- O Muhammede, kad bi me vidio tri dana nakon što me polože u kabur, ko zna koliko bi se tek tada iznenadio? Tada bi mravi iskopali moje oči, koje bi se slile niz obraze, a usta i nos mi se napunili krvlju i gnojem. U tom stanju me ne bi mogao prepoznati i

još više bi se začudio. Ali sada ostavi to i prenesi mi ponovo hadis koji je Ibn Abbas prenio od Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem.” (Hakim, *Mustedrek*, 4/300, broj: 7706)

Čovjek, prije svega, treba razmišljati o svojoj konačnoj sudbini: Kakav će mu biti posljednji čas u kojem će pustiti dušu, s čime će se suočiti u kaburskom životu i na kojem će se položaju naći na ahiretu? Eto, upravo to su najvažnije nepoznanice za čovjeka. Odnosno, shvatiti tajnu putovanja između kolijevke i tabuta, mudrost dolaska na ovaj svijet i prelaska na onaj svijet. Čovjek se mora truditi tokom cijelog života da riješi ovu zagonetku i postigne vječni spas i sreću.

Dakle, čovjek prvo treba razmišljati o prolaznosti ovoga svijeta. Jer, ovo je sigurna istina: **«Sve što je na Zemlji prolazno je.»** (Er-Rahman, 26)

Doći će dan kada sutrašnjica neće postojati! Taj dan je za sve nas nepoznanica! Uzvišeni Allah kaže:

„Smrtne muke će zbilja doći – to je nešto od čega ne možeš pobjeći, i u Rog će se puhnuti – to je Dan kojim se prijeti, i svako će doći, a s njim i vodič i svjedok.“ (Kaf, 19-21)

Svi na ovaj svijet dolazimo kroz jedna vrata, odnosno iz majčine utrobe. Živimo u ovom prolaznom životu, koji je, poput staze za utrku, ispunjen tjelesnim i duhovnim djelima i osjećajima. Nakon što

prođemo ovaj uski koridor, na kraju prelazimo kroz vrata mezara u vječni svijet.

Prema tome, ovaj svijet je poput konačišta koje ima dvojna vrata. Od vremena hazreti Adema, alejhis-selam, pa sve do danas, ispunjavalo se i praznilo mnogobrojnim ljudima. Pa gdje su sada svi oni? A gdje ćemo mi biti nakon nekog vremena? Nepoznato! Ali jedno je sasvim sigurno: i zlim i dobrim, i pobožnim i grešnicima, smrt je došla, i sada svi oni čekaju Sudnji dan, koji je početak vječnog života.

Ako malo razmislimo, zemlja po kojoj hodamo ispunjena je ostacima tijela milijardi ljudi koji su živjeli na zemlji prije nas. Kao da su to sjene nagomilane jedna na drugu. Sutra ćemo i mi biti pokopani u grudi te zemlje sa svojim djelima i pridružiti ćemo se tom gustom sloju sjena. Nakon toga, početak će vječnog života i putovanje u beskonačnost.

Zastanimo malo i razmislimo: zamijeniti jedan prolazni trenutak za vječnost – čiji bi to razum mogao smatrati ispravnim?!

U sljedećem plemenitom ajetu naš Gospodar kaže:

„A njima će se učiniti, onoga Dana kada ga dožive, da su samo jednu večer ili jedno jutro njezino ostali.“ (En-Naziat, 46)

Ovim nam ukazuje na činjenicu koliko je kratak život na ovom svijetu u poređenju sa vječnim životom.

Pjesnik, također, kao da pojašnjava ovu istinu, ovako sažima cijeli ljudski život:

*Ovaj nježni život naš, kao treptaj oka,
Dođe, prođe – ne osjetismo,
kao ptica što dođe pa odleti.“*

(Ašik Paša)

Pa može li postojati veća ludost od toga da se ovo kratko blago života troši nemarno, kao da nikada neće završiti?

Razmišljanje o smrti

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, zapovijedao je da često razmišljamo o smrti i nije želio da se potpuno prepustimo ovosvjetskim užicima.⁴⁶

Govorio je: „*Zaista je čudno da neko vjeruje u vječni ahiret, a trudi se i radi isključivo za varljivi dunjaluk!*“ (Bejheki, Šuab, 7/348, br: 10539; Kudai, Šihabu-l-ahbar, br. 383)

Kada čovjek često razmišlja o tome da će njegova veza sa ovim svijetom biti prekinuta, da će ostati sām sa svime što je učinio - bilo dobrim ili lošim, i da će u potpunosti dobiti nagradu ili kaznu za svoja djela, on će početi da se udaljava od grijeha i okrenuti se ka činjenju dobrih djela. Dakle, redovno razmišljanje

46. Vidi: Tirmizi, Zuhd, 4; Nesai, Dženaiz, 3.

o smrti postaje sredstvo za osvješćivanje, uređivanje života i uljepšavanje ahireta. Tako se u jednom hadisu kaže:

„Često se prisjećajte smrti! Jer prisjećanje na smrt (čovjeka) čisti od grijeha i čini ga ravnodušnim prema dunjaluku. Ako razmišljate o smrti dok ste bogati, to vas štiti od iskušenja bogatstva. Ako razmišljate o smrti dok ste siromašni, to vas čini zadovoljnim vašim životom.“
(Sujuti, Džamīu's-sagīr, 1/47)

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, također je poticao na razmišljanje o smrti i rekao:

„Ranije sam vam zabranjivao posjetu kaburima. Od sada ih možete posjećivati, jer posjeta kaburima podsjeća na ahiret.“ (Tirmizi, Dženâiz, 60; Muslim, Dženâiz, 106)

„Prisjećajte se smrti i kako tijelo i kosti propadaju nakon smrti! Ko želi ahiretski život, napušta ukrase dunjaluka.“ (Tirmizi, Kijamet, 24)

„...Allah voli onoga ko se često sjeća smrti“ (Hejsemi, Medžmeu'z-zevaid, 10/325)

Jedan ashab je upitao Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem:

- **Ko je najpametniji među vjernicima?**
- *Oni koji se najviše prisjećaju smrti i najbolje se pripremaju za ono što dolazi nakon nje. To su (uistinu) pametni ljudi.* – odgovorio je. (Ibn Madže, Zuhd, 31)

Razmišljanje o smrti kod plemenitih ashaba

Ebu Bekr, radijallahu anhu, u jednoj hutbi je rekao:

„Gdje su ljudi lijepih lica kojima su se svi divili? Gdje su mladi koji su se ponosili svojom mladošću? Gdje su vladari koji su gradili raskošne gradove i okruživali ih visokim zidinama? Gdje su junaci koji na bojnopolju nisu znali za poraz? Vrijeme ih je sve uništilo i srazilo sa zemljom. Svi su završili u tami kabura. **Požurite, požurite! Prije nego što bude prekasno, dođite pameti i što prije se pripremite za ono što dolazi poslije smrti! Spasite se, spasite se!**“

(Ibnu-l-Dževzi, Zemmu-l-heva, str. 668; Grupa autora, Nedretun-ne'im, 3/960)

Hazreti Aiša, radijallahu anha, prenosi:

„Jednom sam se sjetila džehennema i zaplakala. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, vidio me u tom stanju i upitao:

- *Aiša, šta ti je?*

Rekla sam:

- Prisjetila sam se džehennema i zaplakala. Hoćete li se vi, poslanici, sjetiti svojih porodica na Sudnjem danu?

Na to je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, odgovorio:

- *Postoje tri mjesta na kojima niko neće misliti na drugoga:*

1. *dok se na Mizanu budu vagala djela i dok ne sazna hoće li mu djela biti teška ili lagana,*

2. *dok se budu dijelili listovi djelā i dok ne sazna hoće li mu Knjiga biti uručena s desne strane, s lijeve strane ili iza leđa, kao što se kaže: „Onaj kome se knjiga njegova u desnu ruku njegovu dā – reći će: ‘Evo vam, čitajte knjigu moju!’“ (El-Hakka, 19),*

3. *i kada se preko džehennema postavi Sirat-čuprija. Na njenim stranama nalazit će se mnoge kuke i oštro trnje. Allah će pomoću tih kuka uhvatiti koga On želi i baciti ga u džehennem. Dok čovjek ne sazna hoće li uspjeti preći preko njih ili ne, on neće biti u stanju misliti na bilo koga!“ (Hakim, 4/622, br. 8722)*

Jedan od časnih ashaba, po imenu **Usejd ibn Hudajr**, radijallahu anhu, bio je jako vrijedan čovjek. Često je govorio:

„Kada bih mogao trajno ostati u jednom od ova tri stanja, sigurno bih bio među stanovnicima dženneta:

1- kada bih mogao trajno zadržati stanje duše koje osjećam dok učim Kur'an ili slušam njegovo učenje;

2- kada bih mogao očuvati duhovno stanje koje osjećam dok slušam govor Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem;

3- i kada bih mogao zadržati stanje koje imam prilikom ispraćaja dženaze. Da, svaki put kada prisustvujem dženazi, razmišljam u sebi: ‘Kakvo li će biti tvoje stanje kad umreš, šta će se dogoditi s tobom i gdje ćeš na kraju završiti?’“ (Vidi: Ahmed, Musned, 4/351; Hakim, Mustedrek, 3/326, br. 5260)

Vrijednost razmišljanja o smrti

Kao što se kaže u hadisi-šerifu: „***Smrt je dovoljan savjetnik ljudima.***“⁴⁷, za onoga koji razmišlja i uzima pouku, smrt sadrži mnoge lekcije.

Pretjerana ljubav prema ovosvjetskim prolaznim bogatstvima, položaju, ugledu i tjelesnim užicima glavni je uzrok duhovnih bolesti. Zavist, oholost, licemjerje i strasti su, također, plodovi pretjerane ljubavi prema dunjaluku. Jedan od najučinkovitijih lijekova za zaštitu od ovih loših osobina i duhovnih bolesti jeste razmišljanje o smrti, kaburu i stanjima na ahiretu.

Osnovni cilj tesavvufa jeste obuzdati dušu (nefs), zaštititi se od njene sebičnosti i odstraniti ljubav prema dunjaluku iz srca. Zbog toga je razmišljanje o smrti (tefekkuru fi-l-mevt) postalo metoda kojoj se prib-

47. Hejsemi, Medžmeu.z-zevaid, 10/308, Bejrut, 1988.

jegava u praksi mnogih tarikata. Murid, tokom učenja svojih dnevnih virdova (zikra, Kur'ana, salavata i dr.) provodi i pet do deset minuta razmišljajući o smrti.

U osmanskom periodu, mezarja su se gradila unutar gradova, pored puteva i u dvorištima džamija kako bi podsjećanje na smrt bilo olakšano. Jedan zapadni putopisac, zapažajući ovo, rekao je: „**Turci žive zajedno sa svojim mrtvima!**“

Često prisjećanje smrti, zauzdavanje prohtjeva duše i pripremanje za ahiret čuvaju čovjeka od gorkog kajanja u trenutku posljednjeg časa na ovom svijetu. Uzvišeni Allah u Kur'anu spominje riječi čovjeka koji u trenutku smrti, poput buđenja iz sna, dolazi sebi i, s dubokim kajanjem, kaže:

„Gospodaru moj! Kada bi mi još malo odgodio smrt, pa da udjeljujem sadaku i budem od dobrih!“

(El-Munafikun, 10)

Da ne bismo doživjeli ovo gorko kajanje i beznađe, trebamo se na vrijeme osvijestiti i pripremiti za vječni ahiretski život dok još imamo priliku.

Hasan El-Basri, rahimehullah, jednom je prisustvovao dženazi i nakon što je pokop bio završen, upitao je jednog od prisutnih:

„Šta misliš, da li ovaj umrli sada razmišlja o tome da se vrati na dunjaluk kako bi povećao svoja dobra djela, zikr, istigfar i više se kajao za svoje grijeh?“

On je odgovorio:

„Da, naravno!“

Tada je Hasan El-Basri rekao:

„Pa zašto mi ne razmišljamo kao on?“ (Ibnul-Dževzi, El-Hasenu-l-Basri)

Priprema za strahote smrti

Hasan El-Basri, rahimehullah, rekao je:

„Postoje dvije noći i dva dana kakve stvorenja nikada nisu čula niti vidjela. Prva noć je ona kada prvi put ostaneš s kaburskim stanovnicima, a nikada prije nisi bio s njima. Druga noć je ona čije je jutro Sudnji dan – kada nastupi taj Dan, više nema noći. Što se tiče dva najstrašnija dana, prvi je onaj kada ti dođe glasnik od uzvišenog Allaha i obavijesti te da li je zadovoljan tobom ili ne; da li ideš u džennet ili u džehennem. Drugi dan je onaj kada ti bude uručena knjiga tvojih djela – s desne ili s lijeve strane – i kada staneš pred uzvišenog Allaha.“ (Vidi: Ibnu-l-Dževzi, Ez-Zehru-l-fatih, str. 25, Ehvalu-l-kubur, str. 154)

Smrt je najveće iskušenje i najstrašnija nedaća za čovjeka. Međutim, još je gore živjeti nesvjestan smrti, zaboravljati je i ne činiti djela dostojna uzvišenog Hakka. Pametan čovjek treba se pripremiti za smrt prije nego ona dođe i očistiti svoju dušu od ružnih osobina.

Šejh Sa'di Širazi kaže:

*O brate, na kraju ćeš postati zemlja!
Stoga nastoj biti ponizan kao zemlja
prije nego što postaneš zemlja!*

Hazreti Omer, radijallahu anhu, rekao je:

„Preispitujte se prije nego što budete pozvani na polaganje ispita! Uljepšajte se (dobrim djelima) za veliko izlaganje (kada budete stali pred uzvišenog Allaha)! Doista će onaj ko bude preispitivao sebe na ovom svijetu imati lakši obračun na Sudnjem danu.“
(Tirmizi, Kijame, 25/2459)

Naša prolazna tijela bit će položena u kabur, dok će naša djeca i imetak ostati iza nas. Sa sobom ćemo ponijeti samo svoja djela. U kaburu, uz naše ćefine, tijela će se pretvoriti u zemlju, ali naša dobra djela će ostati zajedno s nama.

Imam Gazali, rahimehullah, rekao je:

„Na samrti, sa čovjekom ostaju samo tri stvari:

1. **čisto srce**, odnosno srce oslobođeno ovosvjetske prljavštine. Uzvišeni Allah kaže:

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا

„Uspjet će samo onaj ko je (tj. dušu od prljavština) očisti.“ (Eš-Šems, 9)

2. **bliskost sa zikrullahom** (spominjanjem Allaha). Uzvišeni Allah kaže:

„Znajite da se srca samo spominjanjem Allaha smiruju!“ (Er-Ra’d, 28)

الَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ

3. **Ijubav prema Allahu.** Uzvišeni Allah kaže:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ
لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

„Reci (o Muhammede): ‘Ako Allaha volite, mene slijedite, i vas će Allah voljeti i grijehe vam oprostiti. Allah mnogo prašta i milostiv je.’“ (Ali Imran, 31)

Čistoća srca se može postići jedino spoznajom uzvišenog Allaha (ma’rifet), a ona dolazi kroz stalni zikr i tefekkur (spominjanje Allaha i razmišljanje o Njemu i Njegovom stvaranju). Ove tri osobine su one koje čovjeka spašavaju.“ (Ruhu-l-Bejan, 11/ 274)

Ako se čovjek pripremi za ono što dolazi „sutra“, smrt mu postaje lakša i ljepša, i on se više ne boji smrti.

Bišr ibn Haris, rahimehullah, rekao je:

„Ko bude pokoran Allahu, kabur mu postaje divno prebivalište.“⁴⁸

Hazreti Mevlana Rumi na predivan način objašnjava:

48. Grupa autora, Nedretu-n-neim, 3/ 963; Ibn El-Dževzi, Ehvalu-l-kubur, str. 155

„O sine, smrt svakome dolazi u njegovoj vlastitoj boji. Onima koji je mrze i bježe od nje, smrt se čini strašnim neprijateljem. A onima koji su joj prijatelji, dolazi kao prijatelj. O dušo koja bježiš od smrti! Ako želiš znati pravu istinu, ti se zapravo ne bojiš smrti, već samog sebe. Jer, u ogledalu smrti ti ne vidiš lice smrti, već svoje ružno lice. Tvoja duša je poput drveta, a smrt je poput lišća na tom drvetu. Svaki list odgovara vrsti drveta...”

Na kraju, naš smrtni trenutak i kaburski život, koji će trajati do Sudnjeg dana, oblikovat će se prema našem duhovnom stanju i djelima na ovom svijetu.

Uzvišeni Allah u mnogim ajetima objašnjava stanje ovog i budućeg svijeta. Naređuje nam da se klonimo zavodjenja prolaznog dunjaluka, koji će nestati, i da težimo ahiretu, koji nam svakim danom postaje sve bliži i vječan je.

Zato je nužno da čovjek prije smrti učini iskreno pokajanje (tevbei-nesuh), otkloni svoje propuste u pokornosti Allahu i vrati prava svima kojima je učinio nepravdu.

Onaj ko na dunjaluku oduzima tuđa prava može misliti da je uspješan, ali kada se uspostavi pravda na Sudnjem danu i čuje riječi: **„Ti si bijednik, nemoćan i siromašan duhovni bankrot! Više ne možeš vratiti ničije pravo niti tražiti oprost!”**, osjetit će neopisivu žalost.

Kada se približila smrt emevijskom halifi Abdulmeliku ibn Mervanu, vidio je pralju kako pere odjeću na rijeci. Razmišljajući o Sudnjem danu, uzdahnio je i rekao: „Kamo sreće da sam bio pralja! Da sam zarađivao svojim rukama i živio dan za danom, a da nisam imao nikakvog udjela u upravljanju poslovima ovoga svijeta!“ (Imam Gazali, Ihja, 6/114)

Uz razmišljanje o strahotama smrti i pripremi za nju, vjernik nikada ne smije izgubiti nadu u Allahovu milost.

Ukbe El-Bezzar prenosi sljedeće:

„Jedan beduin vidio je dženazu koja se kretala prema mezarju, pa je povikao:

- Čestitam ti, o, umrli! Blago tebi!

Upitah ga:

- Zašto čestitaš umrlom?

- Kako da ne čestitam onome koji ide na počinak kod Gospodara beskrajne darežljivosti i milosti?! – rekao je. Nikada prije nisam čuo ljepšu izreku.“ (Ebu-l-Feredž Abdurrahman Ibn El-Dževzi, Ehvalu-l-kubur, str. 155)

RAZMIŠLJANJE U KUR'ANU

Kur'an-i Kerim predstavlja veličanstvena vrata koja se otvaraju prema dubinama svijeta razmišljanja za vjernike čistih srca. On je beskrajni horizont za razmišljanje. Jezik neba i zemlje. Sa svojim mudrim izlaganjima, koja hrane dušu, predstavlja neiscrpno blago duhovnosti.

To je čudesni govor koji je darovan čovjeku. U islamskoj literaturi, hiljade djela napisanih tokom više od 1400 godina služe za razumijevanje jedne knjige, Kur'ana časnog, i produbljivanje u njenim značenjima, kao i za bolje upoznavanje jednog čovjeka, Muhammeda Mustafe, sallallahu alejhi ve sellem, i usvajanje njegovih vrlina.

RAZMIŠLJANJE U KUR'ANU

Čovjek je po svojoj prirodi sklon razmišljanju. Međutim, potrebna mu je uputa koja će njegov razum usmjeriti prema istini i dobru, oslobađajući ga od uskih granica koje postavlja njegova nezasita duša. Najsigurniji vodič i uputa su Allahova knjiga, Kur'an-i Kerim, i njegov praktični tumač (tefsir), Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem.

Posebno Kur'an časni, koji je objavljen kao milost čovječanstvu, predstavlja veličanstvena vrata koja se otvaraju prema dubinama svijeta razmišljanja za vjernike čistih srca. On je beskrajni horizont za razmišljanje. On je jezik neba i zemlje. Sa svojim mudrim izlaganjima koja hrane dušu, Kur'an je neiscrpno blago duhovnosti i čudesni govor koji je podar-en čovjeku.

Kur'an istinski tumači značenje čovjeka i svemira. **Svemir, čovjek i Kur'an** su tri međusobno povezana svijeta koja jedno drugo na najljepši način objašnjavaju. Onaj ko zaroni u dubine Kur'ana, on zapravo čita sebe i darove svoga Gospodara, te otvara stranice mudrosti

svemira. Mnoge božanske tajne postaju mu jasne, a iz srca mu se otvaraju prozori prema beskonačnosti.

Duhovni lijek za prizemna i sebična osjećanja koja čovjeka odvođe u propast, nalazi se u Kur'anu. Rješenje za oslobađanje od nemoralna koji čovjeka spušta ispod nivoa životinja, također je u Kur'anu. Mjere za sprječavanje pretvaranja osjećaja pravde u nepravdu nalaze se u Kur'anu. Ukratko, najveći recept za sreću, koji je čovjeku potreban u svakom stanju, sadržan je u Kur'anu.

Allah poučava Kur'anu

Kur'an časní je najveći dar koji je Allah uzvišeni podario čovječanstvu iz Svoje božanske riznice. On to u časnim ajetima ovako spominje:

«Milostivi, poučava Kur'anu, stvara čovjeka, uči ga govoru (izražavanju).» (Er-Rahman, 1-4)

Milostivi Allah, kao veličanstveni izraz Svoje beskrajne milosti, poučio je čovjeka Kur'anu i preko njega mu darovao mnoge tajne i mudrosti. Stoga, čovjek treba učiti Kur'an, razvijati svoj unutarnji svijet kroz božanske upute i nastojati da svojim djelima postane poput živog Kur'ana. Nakon toga bi trebao prenositi Kur'an cijelom čovječanstvu jasnim i rječitim jezikom.

Sve knjige su radi jedne Knjige

Hiljade djela napisanih tokom više od 1400 godina u islamskoj literaturi služe za razumijevanje jedne **Knjige** i dublje upoznavanje jednog **čovjeka**, Resullallah, sallallahu alejhi ve sellem. Kada bi sva stabla na Zemlji postala olovke, a svi oceani mastilo, ipak ne bi bilo moguće izbrojati mudrosti i istine sadržane u Kur'anu.⁴⁹ Sve nauke i mudrosti imaju svoju šifru u Kur'anu, a ključ za sreću na oba svijeta također je u njemu.

Kur'an časni uvijek ide ispred, dok nauke za njim kaskaju. Svako naučno otkriće potvrđuje i tumači istinu Kur'ana.

Uzvišeni Allah kaže:

„Mi ćemo im pružati dokaze Naše u prostranstvima svemirskim, a i u njima samim, dok im ne bude sasvim jasno da je Kur'an istina. A zar nije dovoljno to što je Gospodar tvoj o svemu obaviješten?» (Fussilet, 53)

Kako istraživanja o Kur'anu budu napredovala, njegove nove muđžize će se pojavljivati. **Allahov Poslanik**, sallallahu alejhi ve sellem, obavijestio nas je da učenjaci nikada neće biti zasićeni Kur'anom; da on nikada neće izgubiti svoju svježinu, bez obzira na

49. Vidi: Lukman, 27.

to koliko puta se ponavlja, te da njegove nevjerovatne i zadivljujuće dimenzije nikada neće biti iscrpljene.⁵⁰

KUR'AN TREBA UČITI SA RAZMIŠLJANJEM

Islamski učenjaci su istaknuli da je cilj učenja Kur'ana razmišljanje o njegovim mudrostima i značenjima te postupanje u skladu s njima.

Za ljudsku sposobnost razmišljanja nema korisnijeg djela od učenja (čitanja) Kur'ana. To je zato što je Kur'an Allahov govor, a On Uzvišeni poznaje sve položaje i stanja ljudskog bića. Kur'an drži ogledalo čovjeku, pomažući mu da spozna sebe na najispravniji način. Zbog toga svaki vjernik treba redovno učiti Kur'an i razmišljati o tome koja je Allahova namjera u tim riječima.

Čitanje ajeta s promišljanjem i dubokim razmišljanjem vrednije je od učenja cijelog Kur'ana bez razmišljanja. U svakoj riječi Kur'ana nalaze se tajne koje se ne mogu izračunati i dokučiti. Samo osoba koja čita Kur'an čistim srcem, koje je oplemenjeno visokim moralom i dobrim djelima, može spoznati te tajne.

Uzvišeni Allah kaže:

„...U njoj objavljujemo jasne dokaze da biste pouku primili.“ (En-Nur, 1)

„Knjiga koju ti objavljujemo blagoslovljena je, da bi oni o riječima njezinim razmislili i da bi oni koji su razumom obdareni pouku primili.“ (Sad, 29)

„Zašto oni ne razmisle o Kur'anu? Ili su im na srcima katanci?“ (Muhammed, 24)

Upitan je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem:

– Koji glas i način učenja Kur'ana su najljepši?

Odgovorio je:

– *Glas i način učenja od kojeg osjetiš strah od Allaha.* (Darimi, Fada'ilul-Kur'an, 34)

Jedna od prvih šejtanovih spletki jeste odvrćanje čovjeka od učenja Kur'ana. Jer, onaj ko uči Kur'an, razmišlja o njegovim obećanjima, prijetnjama, jasnim ajetima i kazivanjima, s velikim entuzijazmom se usmjerava prema dobrim djelima. On se još više udaljava od sumnjivih stvari i harama. Zbog toga je šejtanova najveća želja udaljiti ljude od Kur'ana. U skladu te mudrosti naređeno je da se prije učenja Kur'ana prouči istiāza, tj. izgovori: (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ)

E'uzu billahi mineš-šejtani-r-radžim. Uzvišeni Allah kaže:

„Kada hoćeš da učiš Kur'an, zatraži kod Allaha zaštitu od šejtana prokletog!“ (En-Nahl, 98)

Kako je Allahov Poslanik učio Kur'an?

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, učio je Kur'ani-Kerim dostojanstveno, smireno i s dubokim osjećanjima. Razmišljao je o značenju ajeta i odmah primjenjivao njihove naredbe u svom životu. Kada bi prilikom učenja naišao na ajete koji govore o slavljenju Allaha, izgovarao bi riječi poput „Subhanallah!» i time veličao Allaha i oslobađao Ga od svakog nedostatka. Kada bi naišao na ajete o dovi, molio bi Allaha tim ajetima. A kada bi naišao na ajete koji govore o traženju utočišta kod Allaha, odmah bi tražio utočište kod Njega.

Ponekad bi se toliko usredotočio na jedan ajet da bi cijelu noć proveo razmišljajući i moleći tim ajetom.⁵¹

Ebu Zerr, radijallahu anhu, kazuje:

„Resulullah, sallallahu alejhi ve sellem, jedne noći je do sabaha ponavljao ovaj ajet:

إِنْ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرَ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

„**Ako ih kazniš, robovi su Tvoji** (tj. radi šta hoćeš s njima), **a ako im oprostiš, silan** (tj. nad svime

imaš vlast) i **mudar Ti si** (koji sve čini s potpunom mudrošću).» (El-Maide, 118)⁵²

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, jednom prilikom je proučio gornji ajet, a zatim proučio i sljedeći:

„Gospodaru moj, oni (kipovi) su mnoge ljude u zabludu odveli. Pa, ko me slijedi – on je moj, a ko mi se ne pokorava – pa, zaista, Ti si Onaj koji mnogo prašta i milostiv je.” (Ibrahim, 36)

Nakon toga je podigao ruke i počeo moliti:

„Gospodaru moj, moj ummet, moj ummet!“ – ponavljao je s dubokim bolom, dok su mu suze tekle.

Tada je uzvišeni Allah rekao:

„Džibrile! Iako tvoj Gospodar sve najbolje zna (ali neka znaju i ljudi), idi i pitaj Muhammeda zašto plače!“

Kada je Džibril, alejhis-selam, došao, plemeniti Poslanik, alejhis-salatu ves-selam, mu je objasnio da plače iz brige za svoj ummet.

Na to je uzvišeni Allah rekao:

„Džibrile, idi Muhammedu i reci mu: ‘Po pitanju tvoga ummeta učinit ćemo te zadovoljnim i nikada te nećemo ražalostiti.’“ (Muslim, Iman, 346)

52. Nesai, Iftitah, 79; Ahmed, Musned, 5/156.

Eto, toliko je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, bio brižan i milostiv prema svom ummetu. Razmislimo duboko o ovom hadisu i preispitajmo koliko mi volimo plemenitog Poslanika i koliko živimo po njegovom sunnetu, kao dokaz te ljubavi!

Abdullah ibn Mes'ud, radijallahu anhu, prenosi:

„Jednog dana Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, mi reče:

- *Uči mi Kur'an!*

Ja odgovorih:

- Allahov Poslaniče, zar da ja tebi učim Kur'an, kada je on tebi objavljen?

Na to Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, reče:

- *Volim slušati Kur'an i od drugih!*

„Tada sam mu počeo učiti suru En-Nisa. Kada sam stigao do 41. ajeta, koji glasi: **„Šta će biti kada dovedemo svjedoka iz svakog ummeta, a tebe dovedemo kao svjedoka protiv njih?“**, on reče:

- *Dosta je za sada!*

Pogledao sam ga i vidio da mu suze teku iz njegovih mubarek očiju.“ (Buhari, Tefsir, 4/9; Muslim, Musafirin, 247)

Hazreti Aiša, radijallahu anha, također prenosi jedan prizor koji oslikava srčanu nježnost i duboko

razmišljanje Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem:

„Jedne noći Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao mi je:

- *Aiša! Ako mi dopustiš, želio bih ovu noć provesti u ibadetu svom Gospodaru?*

Ja sam odgovorila:

- Tako mi Allaha, jako volim biti s tobom, ali još više volim ono što tebe čini sretnim.

Nakon toga je ustao, uzeo abdest na najljepši način i počeo klanjati. Plakao je. Toliko je plakao da su mu od suza bili mokri odjeća, blagoslovljena brada, pa čak i mjesto gdje je činio sedždu. Dok je bio u tom stanju, došao je Bilal da ga pozove na sabah-namaz. Kada je vidio Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kako plače, upitao je:

- Allahov Poslaniče! Tebi je Allah oprostio i prošle i buduće grijehe, zašto plačeš?

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, odgovorio je:

- *Zar da ne budem rob koji mnogo zahvaljuje Allahu (šekūr)? Tako mi Allaha, noćas su mi objavljeni takvi ajeti da teško onima koji ih uče, a ne razmišljaju o njima!*

Zatim je proučio sljedeće ajete:

„U stvaranju nebesa i Zemlje i u izmjeni noći i dana su, zaista, znamenja za razumom obdarene; za one koji i stojeći i sjedeći i ležeći Allaha spominju i o stvaranju nebesa i Zemlje razmišljaju. ‘Gospodaru naš, Ti nisi ovo uzalud stvorio; hvaljen Ti budi i sačuvaj nas patnje u vatri!’“ (Ali Imran, 190-191)⁵³

Te noći, kada su ovi ajeti objavljeni, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, plakao je cijelu noć, lijući suze poput bisera. Suze vjernika, koje će prolijevati razmišljajući o Allahovoj moći i veličini, Njegovom milošću postat će ukras prolaznih noći, svjetlost u mračnom kaburu i – inšallah – rosa džennetskih vrtova.

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je, ukazujući na važnost i vrijednost učenja Kur'ana s promišljanjem i razumijevanjem njegovih tajni, rekao:

„...Neće se okupiti ljudi u nekoj od Allahovih kuća da uče Allahovu Knjigu i da je međusobno proučavaju, a da se na njih neće spustiti smiraj, obaviti ih milost, natkriliti ih meleki i Allah ih spomenuti kod onih koji su kod Njega!“ (Muslim, Zikr, 38; Ebu Davud, Vitr, 14/1455; Tirmizi, Kiraat, 10/2945)

I rekao je:

„Onaj ko Kur'an prouči za manje od tri dana ne može ga razumjeti.“ (Ebu Davud, Vitri, 8/1390; Tirmizi, Kiraet, 11/2949; Darimi, Salat, 173)

„Uči Kur'an na način da te odvraća od loših djela! Ako te on ne odvraća od lošega, nisi ga zapravo učio.“ (Hejsemi, 1/184; Ahmed ibn Hanbel, *Zuhd*, str. 401/1649)

Kako su plemeniti ashabi učili Kur'an?

Ashabi su se posvećivali dubokom razmišljanju kako bi razumjeli Kur'an, čitali su ga razmišljajući o Allahovim ajetima i primjenjujući ih u svojim životima. Tipičan primjer ovoga je izjava **hazreti Omera**, radijallahu anhu:

„Suru El-Bekare završio sam za dvanaest godina i kao znak zahvalnosti zaklao sam devu.“ (Kurtubi, 1/40)

Hazreti Omerov sin, **Abdullah ibn Omer**, radijallahu anhumu, također je posvetio osam godina učenju i primjeni ajeta sure El-Bekare u svom životu. (Muvetta', Kur'an, 11)

Plemeniti ashabi su učili Kur'an proučavajući njegove farzove, propise i sve što je s njima povezano. Duboko su razmišljali o ajetima i prenosili ih u svoje živote. (El-Kettani, Et-Teratib, 2/191)

Jedan čovjek je došao **Zejdu ibn Sabitu**, radijallahu anhu, i pitao ga šta misli o tome da se Kur'an

završi za sedam dana. Zejd mu je odgovorio: „To bi bilo dobro.“ Zatim je dodao:

„Ja više volim završiti hatmu za petnaest ili dvadeset dana. Ako me pitaš zašto, reći ću ti: na taj način mogu bolje razmišljati o Kur'anu i razumjeti njegova značenja.“ (Muvetta', Kur'an, 4; Ibn Abdilberr, Istizkar, 2/477)

Abdullah ibn Mes'ud, radijallahu anhu, rekao je:

„Ko želi znanje, neka razmišlja o značenjima Kur'ana i usredotoči na njegovo učenje! Jer, u Kur'anu je sadržano znanje drevnih i budućih generacija.“ (Hejsemi, *Medžmeuz-zevaid*, 7/165; Bejheki, *Šuab*, II, 331)

Jedan beduin je od Allahovog Poslanika, alejhis-salam, čuo ajete:

„Ko uradi koliko trun dobra – vidjet će ga, a ko uradi koliko trun zla – vidjet će ga.“ (Ez-Zilzal, 7–8), s velikim čuđenjem je upitao:

„Allahov Poslaniče, zar trun težine?!“

„Da!“ – odgovorio je.

Beduin je uzdahnio i rekao: „Teško meni zbog mojih nedostataka!“ Ponovio je to nekoliko puta, nakon čega je ponovio ajete koje je čuo i otišao. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, za njim je rekao:

„*Iman je ušao u srce ovog beduina.*“ (Sujuti, Ed-

Durru-l-mensur, 8/595)

Učenje Kur'ana od strane Allahovih evlija i dobrih ljudi

Fudajl ibn Ijad, kuddise sirruhu, rekao je:

„Kur'an je objavljen da bi se prema njemu postupalo. Međutim, ljudi su njegovo sâmo učenje/čitanje učinili svojim djelovanjem!“

Na to su ga upitali:

„Kako se postupa po Kur'anu?“

Odgovorio je:

„To znači prihvatiti dozvoljenim ono što je Kur'an proglasio dozvoljenim (halal), a zabranjenim što je proglasio zabranjenim (haram), primjenjivati to u životu, slijediti njegove naredbe, kloniti se njegovih zabrana i promišljati o njegovim zadivljujućim izrazima.“ (Hatib El-Bagdadi, Iktidau-l-ilmi-l-amel, str. 76)

U jednom ajetu Kur'ana može biti beskonačno mnogo dubokih značenja. Tako se prenosi da je **imam Šafija**, rahmetullahi alejhi, rekao:

„Kada bi ljudi duboko promislili i razumjeli suru El-Asr, to bi im bilo dovoljno.“ (Ibn Kesir, Tefsir, [sura El-Asr])

Veliki islamski učenjak **El-Asme'i**, rahimehullah, prenosi jednu priču o razmišljanju o Kur'anu:

Jedan beduin je došao halifi Hišamu ibn Abdulmeliku, koji mu je rekao:

„Posavjetuj me, beduine!“

Skrećući halifinu pažnju na razmišljanje o Kur'anu, beduin mu reče:

„Kur'an je dovoljan savjetnik! Utječem se sveznajućem i svečujnom Allahu od prokletog šejtana. S imenom Allaha, milostivog, samilosnog: **‘Teško onima koji pri mjerenju zakidaju, koji uzimaju punu mjeru kada od ljudi mjere za sebe, a kada drugima mjere ili vagaju – zakidaju. Zar ne misle da će biti proživljeni na Velikom danu, na Dan kada će ljudi pred Gospodarom svjetova stajati?’**“ (El-Mutaffifin, 1-6).

Potom je dodao:

„O zapovjedniče vjernika, ovo je kazna za one koji zakidaju pri mjerenju. Pa razmislite, kakva li je kazna za one koji od ljudi sve uzimaju?“ (Ibn Abdirabbih, Džumhuretu hatabi-l-'arebi, str. 57)

Poznati osmanski učenjak **Muhammed Hādīmī**, rahimehullah, rekao je:

„Jedini način da se izbavimo iz svake poteškoće, nesreće i iskušenja jeste držanje za Kur'an i njegovo primjenjivanje u životu. Nastavite sa ibadetom i pokornošću! Posebno se posvetite učenju Kur'ana s razmišljanjem, pažnjom i poštovanjem, jer takvo učenje je poput razgovora s Allahom uzvišenim.“

(Muhammed Hadimi, Medžmuatu-r-resail, str. 112, 194, 200)

KUR'ANSKI PRIMJERI ZA RAZMIŠLJANJE

Razmišljanje o Allahovom znanju

U mnogim ajetima Kur'ana časnog spominje se beskrajno znanje uzvišenog Allaha, pozivajući ljude na razmišljanje. Jedan od njih glasi ovako:

„U Njega su ključevi svih tajni, samo ih On zna, i On jedini zna šta je na kopnu i šta je u moru, i nijedan list ne opadne, a da On za nj ne zna; i nema zrna u tminama Zemlje niti ičega svježeg niti ičega suhog, ničega što nije u jasnoj Knjizi.“ (El-En'am, 59)

Kada vjernik pročita ovaj ajet, treba da zastane i razmisli: toliko je skrivenih riznica nevidljivog koje još nisu otkrivene niti ih ljudsko znanje može dosegnuti, a ključevi svih tih riznica nalaze se samo kod Allaha. Niko osim uzvišenog Allaha ne može ih spoznati. On Uzvišeni poznaje ne samo sve ove skrivene tajne, nego i sve postojeće stvari, do najsitnijih detalja i dijelova. Nijedan list ne opadne, a da naš uzvišeni Gospodar ne zna kada i gdje će pasti, niti koliko će se puta okrenuti u zraku prije nego što dotakne tlo.

Uzvišeni Allah također zna kada će zrno u tminama zemlje proklijati i ko će ga pojesti. Vidljivo i nevidljivo, misli i osjećaji, veliko i malo, prošlo i buduće, javno i tajno – sve što postoji u svom obimu i suptilnosti obuhvaćeno je Njegovim znanjem.

Kada čovjek pročita ovaj plemeniti ajet, njegova mašta poleti ka poznatim i nepoznatim horizontima, vidljivim i nevidljivim svjetovima. Lutajući nepoznatim predjelima kopna i bezdanima dubinama mora, korak po korak prati Allahovo znanje i umjetnost Njegovog stvaranja. Gleda bezbroj listova koji opadaju sa svakog drveta na Zemlji. On Uzvišeni vidi svaki list koji opada, bilo gdje. Nijedno zrno sakriveno u tminama zemlje ne može izmaći Njegovom pogledu. U beskrajnom svemiru, sve svježije i suho kreće se po Njegovoj zapovijedi.

Ovo je putovanje koje ljudski razum ostavlja u stanju zapanjenosti i čuđenja. To je putovanje kroz dimenzije vremena, horizonte prostora, dubine vidljivih i nevidljivih, poznatih i nepoznatih svjetova. Ovo putovanje je neizmjereno dugo, a njegovo područje izuzetno široko. Ljudska mašta nije u stanju u potpunosti obuhvatiti ovu oblast razmišljanja. Ipak, ovaj savršeni prizor opisan je u nekoliko riječi u navedenom ajetu, s velikom preciznošću, potpunošću i sveobuhvatnošću. (Sejjid Kutb, Fi Zilali-l-Kur'an, 2/1111-1113, [El-En'am, 59])

Kada čovjek na ovaj način razmišlja o Kur'anu Časnom i univerzumu, može bar malo spoznati Allahovo znanje i moć. Oni koji se udalje od razmišljanja ostaju uskraćeni spoznaje božanskih tajni i mudrosti, prepuštajući se svojim strastima.

Šejh **Sadi Širazi**, rahimehullah, kaže:

„Za razumne ljude svaki list na zelenim stablima je divan spis o spoznaji Stvoritelj. Za nemarne, međutim, sva stabla nisu ni poput jednog jedinog lista.“

Uzvišeni Allah u drugom ajetu kaže:

On zna šta u Zemlju ulazi, a šta iz nje izlazi, i šta se s Neba spušta, a šta se na njega uspinje; On je samilostan i On prašta grijehе.“ (Sebe', 2)

Kada čovjek pročita ovaj ajet, bezbrojne slike, pokreti, oblici i značenja preplavljuju njegov um. Čak je i pokušaj da se sve to zamisli nemoguć. Nemoguće je čak i nabrojati sve događaje na koje ovaj ajet ukazuje, a koji se dešavaju samo u jednom trenutku. Čak i kada bi se svi ljudi okupili i posvetili cijeli život ovoj analizi, ne bi mogli izbrojati koliko se stvari u jednom trenutku spušta s neba na Zemlju ili koliko se njih uzdiže sa Zemlje prema nebesima.

Šta sve ulazi u unutrašnjost Zemlje? Koliko sjemenki pada u njenu utrobu? Koliko crva, insekata i gmizavaca nalazi utočište pod zemljom? Koliko kapljica vode, molekula plina i radioaktivnih zraka prodire u ovo beskrajno tlo? Da, nebrojene stvari ulaze u utrobu Zemlje, Allahovom naredbom i odredbom.

A s druge strane, šta sve izlazi iz Zemlje? Koliko biljaka niče? U sljedećim ajetima časnog Kur'ana stoji:

„Zar oni ne vide kako činimo da iz zemlje niče svakovrsno bilje plemenito?“ (Eš-Šu'arā, 7)

„Mi obilno kišu prolivamo, zatim zemlju pukotinama rasijecamo i činimo da iz nje žito izrasta, i grožđe i povrće, i masline i palme, i bašče guste, i voće i pića, na uživanje vama i stoci vašoj.“ (Abese, 25–32. Vidi također Kaf, 7–11)

Iz zemlje, također, izviru mnogi izvori. Koliko vulkana izbacuje lavu? Koliko plinova isparava? Koliko insekata izlazi iz svojih skrivenih jazbina na površinu zemlje?

Kako je zadivljujuće kada snijeg prekrije sve oko sebe, nebrojeni živi organizmi sklanjaju se u tlo i ondje ostaju dugo vremena, zaštićeni čuvanjem svoga Stvoritelja. Naš uzvišeni Gospodar čini tlo poput kolijevke za njih. Stoga, kada se snijeg otopi, ne vidimo gomile mrtvih tijela tih stvorenja, već sva ona ponovo izlaze na površinu i nastavljaju svoje živote.

Ako dalje razmislimo, iz zemlje prema nebesima uzdižu se mnoge sile, meleki, duše, dove, zvuci. Tolike stvari – vidljive i nevidljive. Tolika živa i neživa stvorenja, od kojih čovjek poznaje samo mali dio, dok o mnogima ne zna apsolutno ništa.

A šta sve silazi s neba na Zemlju? S jedne strane, kapljice kiše, meteorski fragmenti, zagrijavajuće i svjetlosne zrake. S druge strane, mnoge „strijele sudbine“, određeni događaji, božanske milosti. Neke od

tih milosti obuhvataju sva stvorenja, dok su druge posebno usmjerene na odabrane Allahove robove.

Sve se to dešava u jednom jedinom trenutku. Može li ljudski um pojmiti događaje jednog jedinog trenutka? Ne može! Koliko god života da potroši, čovjek ne bi mogao izbrojati te događaje. Međutim, Allahovo beskrajno znanje, koje nadilazi granice razuma i ne poznaje prepreke, obuhvata sve te događaje – gdje god i kad god da se dese. Stoga, nikada ne smijemo zaboraviti da su svi osjećaji, namjere i djela svih srca pod nadzorom uzvišenog Allaha. (Vidi: Sejjid Kutb, Tefsir, 5/2891-92 [Sebe', 2-3])

SURA EL-VAKI'A

Svaka sura i svaki ajet u Kur'anu zaslužuju duboko razmišljanje. Ovdje ćemo, kao primjer, razmatrati neke ajete iz sura El-Vaki'a, En-Neml i Er-Rum.

Uzvišeni Allah počinje suru El-Vaki'a opisivanjem strahota Sudnjeg dana. Toga dana, neki ljudi će biti uzdignuti, dok će drugi biti poniženi. Nakon polaganja računa, ljudi će biti podijeljeni u tri skupine.

Uzvišeni Hakk zatim opisuje predivne blagodati koje će uživati Njegovi dobri robovi i oni kojima će knjiga njihovih djela biti data u desnu ruku. Suprotno tome, za one kojima će knjiga djela biti data u lijevu ruku, bit će strašna patnja i kazna. Ovi prizori upozoravaju ljude da se klone grijeha i pokaju.

Razmišljanje o stvaranju čovjeka

Allah poziva ljude na razmišljanje:

„Mi vas stvaramo – pa zašto ne povjerujete? (tj. ne priznate?) Kažite vi Meni: da li sjeme koje ubacujete (tj. izlijevate) vi stvarate ili to Mi činimo?“
(El-Vaki'a, 57-59)

Iz jedne sićušne, neznatne kapi stvara se ljudsko tijelo, opremljeno nevjerovatno složenim i skladnim sistemima. Ovo je dokaz veličanstvenog Božijeg stvaranja.

Smrt i ponovno stvaranje

„Mi određujemo kada će ko od vas umrijeti, i niko nas ne može spriječiti da likove vaše izmijenimo i da vas iznova u likovima koje vi ne poznajete stvorimo.“ (El-Vaki'a, 60-61)

Smrt je neminovna. Niko od nje ne može pobjeći. Allah može uništiti poricatelje i zamijeniti ih boljim ljudima.

„Poznato vam je kako ste prvi put stvoreni, pa zašto se ne urazumite?“ (El-Vaki'a, 62)

Onaj Ko je savršeno stvorio čovjeka prvi put, kadar je da ga ponovno stvori. Ovo nas podsjeća da trebamo razmišljati i pripremiti za ahiret i proživljenje nakon smrti.

Sjemenje i bilje

„Kažite vi Meni: šta biva sa onim što posijete? Da li mu vi dajete snagu da niče, ili to Mi činimo? Ako hoćemo možemo ga u suho rastinje pretvoriti, pa biste se snébivali: ‘Mi smo, doista, oštećeni, čak smo svega lišeni!’“ (El-Vaki’a, 63-67)

Treba s pažnjom i divljenjem posmatrati usjeve, drveće i biljke oko nas, razmišljajući o Allahovoj umjetnosti stvaranja i Njegovim blagodatima koje je podario Svojim stvorenjima. Ako Allah ne daruje, svi ljudski naponi i mjere koje poduzimaju bili bi uzaludni – čak ni travka ne bi mogla izrasti.

Zamislimo samo na trenutak da se sva zelena površina oko nas pretvori u suho granje, lišće i travu. Naš život bi se u jednom trenutku potpuno promijenio i postao nepodnošljivo težak!

Voda

„Vidite li vodu koju pijete? Da li je vi spuštate iz oblaka, ili je Mi spuštamo? Ako želimo, možemo je slanom učiniti – pa zašto niste zahvalni?“ (El-Vaki’a, 68-70)

Slatka voda koja pada iz oblaka velika je blagodat uzvišenog Allaha. Da ta voda pada kao slana ili gorka, niko je ne bi mogao zasladiti. A ako bi zavládala suša, ko bi mogao stvoriti oblake i spustiti kišu?

Vatra

„Vidite li vatru koju palite? Da li vi stvarate drvo za nju, ili to Mi činimo? Mi činimo da ona podsjeća i da bude korisna onima koji konače.“ (El-Vakia, 71-73)

Zaista, treba razmisliti: ko je stvorio vatru koja donosi mnoge koristi ljudima i drveće koje se koristi kao ogrjev? Pogledajte Allahovu moć, kako iz zelenog drveta izvodi vatru! Razmislimo i o samoj prirodi vatre. Kako gori, kako sagorijeva?!

Putnici kroz pustinju u hladnim i tamnim noćima pronalaze utočište u vatri. Vatra je za putnike neophodan izvor toplote, svjetlosti i sredstvo za kuhanje hrane. Ustvari, vatra je potrebna svim ljudima. Život bez vatre bio bi izuzetno težak.

Stoga je vatra i poučna pojava, ali i osnovna potreba poput zemlje, vode i zraka.

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je:

„Muslimani su ortaci u tri stvari: vodi, travi i vatri.“ (Ebu Davud, Bujû, 60/3477)

S druge strane, promatrajući vatru na ovom svijetu, trebali bismo se prisjetiti vatre džehennema. Koliko je poučno to što se ispod nas nalazi magma, ogromno more vatre, a iznad nas Sunce, moćna vatrena kugla. Između te dvije vatre, naš Gospodar nam je podario

životne uvjete u miru i sigurnosti. Koliko samo trebamo zahvaljivati na tome!

Zbog svih spomenutih blagodati, čovjek treba mnogo tesbih činiti, Allaha veličati:

„Zato veličaj ime uzvišenog Gospodara svoga!“

(El-Vaki'a, 74)

Naši jezici trebaju biti zauzeti zikrom, učenjem Kur'ana i pozivanjem u vjeru.

Naša srca trebaju biti ispunjena zahvalnošću i veličanjem Allaha.

Naši udovi tijela trebaju biti posvećeni dodatnim nafilama, namazima, postu i služenju drugima kao načinima veličanja Allaha uzvišenog.

Zvijezde ili Objave

„I kunem se časom kad se zvijezde gube – a to je, da znate, zakletva velika.“ (El-Vaki'a, 75-76)

Neograničena veličina božanske uzvišenosti. Gospodar svjetova nas upućuje da razmišljamo o beskonačnosti. Nebesa su poput bezgraničnog okeana, beskrajnog prostranstva.

U ovim ajetima ukazuje se i na zoru, vrijeme nakon što zvijezde postaju nevidljive, te na ibadet u noćnim satima. Također, među stvarima kojima se Allah zaklinje u ovim ajetima jeste Objava koja je spuštana našem plemenitom Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem. Ta

objava je bila ili jedan ajet, ili nekoliko ajeta, ili čitava sura. Svaka objava nazivana je **nedžm** (zvijezda).

Kur'an plemeniti

«On je, zaista, Kur'an plemeniti, u Knjizi brižljivo čuvanoj (Levhi mahfuz) – dodirnuti ga smiju samo oni koji su čisti.» (El-Vaki'a, 77-79)

Kur'anu treba iskazivati najveće poštovanje i uvažavanje. Čak je zabranjeno dodirivati njegovu vanjsku koricu ili uvez bez abdesta. Osoba bez abdesta ne može ga držati ni preko svog rukava. Također, bilo kakvo ponašanje koje bi narušilo poštovanje prema Kur'anu (Mushafu) predstavlja veliku nemarnost. Jer,

«On je objava Gospodara svjetova. Pa, kako ovaj govor omalovažavate i umjesto zahvalnosti što vam je opskrba darovana – vi u njega ne vjerujete?»

(El-Vaki'a, 80-82)

Jedna od najvećih blagodati koja nam je darovana jeste mogućnost da budemo u kontaktu sa Kur'anom plemenitim. Zahvalnost na toj blagodati ogleda se u njegovom učenju, razumijevanju i življenju u skladu sa njegovim sadržajem.

Smrt

„A zašto vi kad duša do guše dopre, i kad vi budete tada gledali (ali ništa ne možete učiniti)..."

(El-Vaki'a, 83-84)

Kada osobi dođe trenutak smrti i odredba Gospodara postane neizbježna, čovjek je nemoćan da išta učini kako bi to spriječio.

„A Mi smo mu bliži od vas, ali vi ne vidite, zašto je onda kad niste u tuđoj vlasti ne povratite, ako istinu govorite?“ (El-Vaki'a, 85-87)

Eto, to je Allahova moć. Eto, to je ljudska nemoć.

Cijelo čovječanstvo, htjelo to ili ne, mora se pokoriti i predati Božijoj odredbi. Oni koji su se za života suprotstavljali Allahovim zapovijedima i zabranama, inateći se i pokazujući oholost, tada neće moći izgovoriti niti jednu riječ kao prigovor.

Kada bezbroj zastora nemara (gafleta) padne s čovjekovog razumijevanja, shvatit će, potpuno jasno, da je jedina stvarna vlast u cijelom univerzumu samo u Allahovoj ruci moći.

Umrta osoba umire u jednom od tri stanja

(1) „I ako bude jedan od onih koji su Allahu bliski (mukarrebīn) – udobnost i opskrba lijepa i džennetske blagodati njemu!“

(2) „A ako bude jedan od onih koji su sretni – pa, selam tebi od onih koji su sretni!“

(3) „A ako bude jedan od onih koji su poricali i u zabludi ostali, pa, ključalom vodom biće ugošćeni u ognju prženjem.“ (El-Vaki'a, 88-94)

U ovu posljednju skupinu ubrajaju se nevjernici i grešni muslimani.

„Sama je istina, zbilja, sve ovo – zato hvali ime Gospodara svoga veličanstvenog!“ (El-Vaki'a, 95-96)

SURA NEML

U ovoj suri objašnjava se da je Kur'an poslan od strane uzvišenog Allaha, koji je mudar i sveznajući. Govori se o veličini Njegove moći, uzvišenosti Njegovog dostojanstva i čudima te pomoći koje je darovao Svojim poslanicima, a koje nadilaze ljudsku maštu. Navodi se kako je poslanstvo poslanika Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, ogromna blagodat i sredstvo za duhovni napredak čovječanstva.

Radi objašnjenja ovih tema spominju se kazivanja o Musa'u, Davudu, Sulejmanu, Salihu i Lutu, alejhi-mus-selam. Ove historijske priče predstavljaju tradicionalne dokaze Allahove moći i savršenstva.

Kada mnogobošci nisu povjerovali u njih, uzvišeni Allah im je donio još jasnije i općenitije racionalne dokaze, kazavši:

„(Da li su oni bolji ili) Onaj koji je nebesa i Zemlju stvorio i koji vam spušta s neba kišu pomoću koje Mi dajemo da ozelene bašče prekrasne – nemoguće je da vi učinite da izraste drveće njihovo. – Zar pored Allaha postoji drugi bog? Ne postoji, ali su oni narod koji druge s Njim izjednačuje!“ (En-Neml, 60)

Kada je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, proučio ovaj ajet, odmah je rekao:

بَلِ اللّٰهُ خَيْرٌ وَأَبْقَى وَأَحْكَمُ وَأَكْرَمُ وَأَجَلُّ وَأَعْظَمُ مِمَّا
يُشْرِكُونَ

„Ne, Allah uzvišeni je bolji, vječni, mudriji, plemenitiji, uzvišeniji i veličanstveniji od svega što Mu oni pripisuju kao sudruga!“ (Bejheki, Šuab, 2/372)

Plemeniti ajeti iz sure En-Neml dalje nastavljaju pozivajući na razmišljanje o stvorenjima koja predstavljaju znake božanske moći:

„(Da li su oni bolji ili) **Onaj koji je Zemlju prebivalištem učinio i kroz nju rijeke proveo i na njoj brda nepomična postavio i dva mora pregradio. – Zar pored Allaha postoji drugi bog? Ne postoji, nego većina njih u neznanju živi!**

(Da li su oni bolji ili) **Onaj koji se nevoljniku, kad Mu se obrati, odaziva, i koji zlo otklanja i koji vas na Zemlji namjesnicima postavlja. – Zar pored Allaha postoji drugi bog? Kako nikako pouku vi da primite!**

(Da li su oni bolji ili) **Onaj koji vam u tminama, na kopnu i na moru, put pokazuje i koji vjetrove kao radosnu vijest ispred milosti Svoje šalje. – Zar pored Allaha postoji drugi bog? Kako je Allah visoko iznad onih koje Njemu ravnim smatraju!“** (En-Neml, 61-64)

SURA ER-RŪM

I u ovoj suri uzvišeni Allah poziva Svoje robove na razmišljanje:

„A zašto ne razmisle sami o sebi? Allah je stvorio nebesa i Zemlju i ono što je između njih – sa ciljem i do roka određenog. A mnogi ljudi ne vjeruju da će pred Gospodara svoga doista izaći.

Zašto ne putuju po svijetu pa da vide kako su završili oni prije njih? Oni su bili od njih jači, i zemlju su orali i obrađivali je više nego što je obrađuju ovi, i poslanici su im donosili jasne dokaze; Allah im nije učinio nepravdu, sami su sebi nepravdu nanijeli.“ (Er-Rum, 8-9)

I u nekoliko sljedećih ajeta se govori o dokazima Allahove jedinstosti i Njegove beskrajne moći i veličine:

„On iz neživog stvara živo i živo pretvara u neživo. On oživljava zemlju nakon mrtvila njezina – isto tako ćete i vi biti oživljeni.

Jedan od dokaza Njegovih je to što vas od zemlje stvara, i odjednom vas, ljudi, svuda ima razasutih;

i jedan od dokaza Njegovih je to što za vas, od vrste vaše, stvara žene da se uz njih smirite, i što između vas uspostavlja ljubav i samilost; to su, zaista, pouke za ljude koji razmišljaju;

i jedan od dokaza Njegovih je stvaranje nebesa i Zemlje, i raznovrsnost jezika vaših i boja vaših; to su, zaista, pouke za one koji znaju;

i jedan od dokaza Njegovih je san vaš noću i po danu, i nastojanje vaše da steknete nešto iz obilja Njegova; to su, zaista, pouke za ljude koji čuju;

i jedan od dokaza Njegovih je to što vam pokazuje munju, da se pobjosite i ponadate, i to što spušta s neba kišu i oživljava njome zemlju poslije mrtvila njezina; to su, zaista, pouke za ljude koji razumiju.

I jedan od dokaza Njegovih je i to što nebo i Zemlja postoje voljom Njegovom. Zatim to što ćete, čim vas On samo jednom iz zemlje pozove, brzo ustati.

Njemu pripada sve što je na nebesima i na Zemlji, sve je Njemu poslušno.“ (Er-Rum, 19-26)

ONI KOJI NE RAZMIŠLJAJU O ALLAHOVIM AJETIMA

Uzvišeni Allah opisuje Svoje odabrane robove riječima:

„I oni koji, kada budu opomenuti dokazima Gospodara svoga, ni gluhi ni slijepi ne ostanu.“ (El-Furkan, 73)

Kada se vjernicima uče ajeti iz Kur'ana ili kada im se daje savjet putem kur'anskih ajeta, odmah

obraćaju pažnju, slušaju ih srcem, razmišljaju o njima i pokoravaju se.

U drugom ajetu uzvišeni Allah kaže:

„Pravi vjernici su samo oni čija se srca strahom ispune kad se Allah spomene, a kad im se riječi Njegove kazuju, vjerovanje im učvršćuju i samo se na Gospodara svoga oslanjaju.“ (El-Enfal, 2)

Nasuprot tome, oni koji nemaju udjela u blagoslovljenosti i duhovnosti Kur'ana, koji ne razumiju njegove znakove, tajne i simbole, niti slijede njegove naredbe i savjete, nalaze se na velikom gubitku.

Uzvišeni Hakk kaže:

„Odvratit ću od znamenja (ajeta) Mojih one koji se budu bez ikakva osnova na Zemlji oholili. I kakav god oni dokaz vide, neće ga vjerovati: ako vide Pravi put – neće ga kao put prihvatiti, a ako vide stranputicu – kao put će je prihvatiti. To zato što će dokaze Naše poricati i što će prema njima ravnodušni biti.“

(El-A'raf, 146)

Oni koji osjećaju oholost u sebi i smatraju se nadmoćnijima od drugih ljudi, ne mogu razmišljati o značenju ajeta niti iz njih crpiti pouku. Uzvišeni Allah nije dao silnicima priliku da razumiju mudrosti Kur'ana, a ni da spoznaju manifestacije Njegove veličanstvene moći. Takve osobe su lišene ove velike blagodati.

To je zato što Kur'an, kao riznica božanskih tajni i mudrosti, nije prikladno da se nalazi u srcima koja su poput močvara preplavljenih okrutnošću. On prožima samo srca bogobojažnih robova, postajući svjetlo koje ih vodi.

S druge strane, tužno stanje onih koji su lišeni bogobojažnosti jeste u tome što oni ne razmišljaju o Kur'anu i zbog toga padaju pod utjecaj okrutnosti svojih strasti. Kada bi o Kur'anu razmišljali iskreno i slijedili njegove upute, ne bi bili izgubljeni, obehraćeni i zbunjeni pred božanskom uputom. Naprotiv, prihvatili bi istinu, usvojili lijep ahlak i crpili udio iz božanskih tajni i mudrosti. Na kraju, otvorio bi im se put ka vječnom spokoju i sreći.

Iz onoga što je do sada navedeno, jasno je da za jednog vjernika nije prihvatljivo udaljiti se od razmišljanja i beskorisno trošiti dragocjeno vrijeme života. Jer, uzvišeni Allah, upozoravajući na opasnost neprepoznavanja vrijednosti vremena i njegovog rasipanja na pogrešne stvari, kaže:

„Tako mi vremena, čovjek je doista na gubitku, osim onih koji vjeruju i dobra djela čine; koji jedni drugima preporučuju istinu i koji jedni drugima preporučuju strpljenje.“ (El-Asr, 1-3).

Prema tome, pogled bogobojažnog vjernika treba biti pun pouke, a njegova šutnja ispunjena razmišljanjem. Posebno treba razmišljati o kur'anskim

ajetima, zaroniti u božanske istine sadržane u njima i nastojati dostići spoznaju uzvišenog Allaha (ma'rifetullah). Također, vjernik treba Kur'an doživljavati kao pismo koje mu je došlo od uzvišenog Allaha i s ljubavlju i zanosom prigriliti Kur'an kao izvor vječne sreće.

UVIJEK BITI U STANJU MURĀKABE

Murākaba (samokontrola, introspekcija) znači kontrolisati i nadzirati svoj unutrašnji svijet, usmjеровати pažnju i usredotočiti se na određenu tačku. U tesavvufu, murākaba se definiše kao „zaštita srca od svega što mu nanosi duhovnu štetu, svijest o tome da Allah u svakom trenutku gleda i promatra naše srce” ili označava „očekivanje božanske milosti”. To je, drugim riječima, okretanje ka svojoj nutrini i stalna introspekcija i razmišljanje o vlastitom stanju. Na taj način, osoba postiže stanje budnog srca i osjećaj stalnog utočišta kod uzvišenog Gospodara.

Najkraći put do Istinitog

Unutrašnji svijet čovjeka, baš kao i vanjski svijet, predstavlja beskrajno prostrano područje za razmišljanje. **Hazreti Mevlana Rumi**, rahmetullahi alejhi, u sljedećoj priči lijepo objašnjava važnost murākabe, odnosno razmišljanja o unutrašnjem svijetu:

„Jedan sufija odlazi u baštu različitih boja kako bi se razveselio i posvetio razmišljanju. Zadivljen ljepotom šarenila bašte, zatvara oči i uranja u murākabu i razmišljanje. Jedna neupućena osoba koja ga posmatra misli da on spava i čudi se njegovom stanju, osjećajući nelagodu. Kaže mu:

„Zašto spavaš? Otvori oči i gledaj vinove loze, procvjetala stabla i svježu travu! Pogledaj tragove Allahove milosti!“

Sufija mu odgovara:

„O neupućeni! Znaj da je najveće djelo božanske milosti ljudsko srce. Sve drugo su samo sjene ovog velikog djela. Među stablima teče potok. U njegovoj bistroj vodi vidiš odraz drveća s obje strane. Ono što se vidi u vodi je imaginarna bašta. Prava bašta je u srcu, jer srce je mjesto koje Allah posmatra. Odrazi ovih finih i delikatnih prizora pojavljuju se u materijalnom svijetu od zemlje i vode. Da ove stvari u ovom svijetu nisu odraz sreće koja dopire iz srca, Allah ne bi ovaj prolazni svijet nazvao mjestom obmane. U suri Ali Imran, u 185. ajetu, On kaže:

‘A život na ovome svijetu je samo varljivo naslađivanje (prolazna obmana).’

Oni koji tumaraju u gafletu i ovaj svijet smatraju džennetom govore: ‘Ovo je džennet!’, zapravo su obmanuti izgledom tog potoka. Oni koji su udaljeni od prave bašte i vrtova evlija Božijih zanose se tom obmanom.

Jednog dana će ovaj san gafleta završiti, oči će se otvoriti, i istina će postati očigledna. Ali, kakva korist od toga na samrti? Sretan je onaj ko 'umre prije nego što umre' i čiji je ruh osjetio miris ove prave bašte..."

Murākaba je važan način približavanja Allahu, stjecanja znanja, spoznaje i mudrosti. Ona spada među najdragocjenije i blagoslovljene metode napredovanja prilikom duhovnog odgoja.

Vjernik koji želi da čini murākabu najprije priprema svoje srce za to. Sjeda kao da je u namazu, savija glavu prema koljenima i usmjerava svu svoju pažnju ka uzvišenom Allahu. U tom duhovnom stanju razmišlja: „Allah me stalno vidi, On je uvijek sa mnom, On mi je bliži od mene samog.“ Kao rezultat toga, svjetlo spoznaje počinje obasjavati njegovo srce.

Šejh Muhammed Hādīmī je naglasio da se murākaba može praktikovati i putem duhovne veze (rabita), što rezultira očitovanjem određenih božanskih mudrosti. (Hadimi, Er-Risale fi usuli-t-tarika, vr. 139a)

Murākaba je, u očima onih koji vole Allaha, najkraći put ka Njemu Uzvišenom. Jer okretanje srca Allahu ima veći utjecaj od fizičkog ibadeta. Fizički ibadeti postaju teški u starosti i bolesti, ali srce je uvijek u stanju da se usmjeri Allahu uzvišenom.

„Jedan trenutak proveden u murākabi, sa sviješću o tome da nas Allah promatra, vrijedi više od cijelog carstva Sulejmana, alejhis-selam.“

Prema riječima **Allahovog Poslanika**, sallallahu alejhi ve sellem, na Sudnjem danu, kada ne bude drugog hlada osim Njegovog, uzvišeni Allah će počastiti neke Svoje robove hladom Njegovog arša. Jedan od tih sretnika bit će i vjernik koji se u samoći sjećao Allaha i plakao. (Vidi: Buhari, Ezan, 36; Muslim, Zekat, 91)

VRSTE MURĀKABE

Murākaba znači živjeti s osjećajem „ihsana“ opisanim u čuvenom Džibrilovom hadisu:

«...*Ihsan je da robuješ Allahu kao da Ga vidiš, ako ti Njega ne vidiš, On tebe vidi...*» (Muslim, Iman, 1, 5; Buhari, Iman, 37)

Da bi čovjek postigao savršenstvo u **imanu** (vjerovanju) i **islamu** (propisima), mora dostići stanje **ihsana** (izvrsnosti; tj. da svako djelo čini sa dubokim uvjerenjem da ga Allah vidi i zna sve šta radi). Kako bi živio u tom stanju, vjernik treba biti svjestan da ga Allah uvijek nadzire, te da stalno vodi brigu o svom unutrašnjem stanju, prilagođavajući ga toj svijesti. Također, potrebno je da stalno osvješčuje činjenicu da mu je Allah bliži od njega samog.

Kada se ovi osjećaji ukorijene u srcu, vjernik prelazi iz stanja imana u stanje ihsana. Tada svoja

dobra djela obavlja s duhovnim uživanjem i razmišlja o Kur'anu, univerzumu i ljudima s dubokim duhovnim zadovoljstvom.

Pobornici tesavvufa, kako bi postigli duboko razmišljanje o cijelom Kur'anu, prvo prakticiraju promišljanje o određenim ajetima. Ti ajeti odabrani su tako da snažno djeluju na srce, jačaju osjećaj Allahove prisutnosti i ljubavi prema Njemu. Ova vrsta kontemplacije naziva se murākaba u nakšibendijskoj školi duhovnog odgoja (tarikatu).

Postoje četiri stepena murākabe:

1. Murākabetu-l-ehadijjet

Na ovom stepenu murākabe razmišlja se o suri „El-Ihlas“. Razmišlja se o Allahovoj jedinosti (ehadijjetu), o tome da je On savršen u svim svojstvima i čist od svih nedostataka. Zamišlja se da svjetlo iz ovog razmišljanja prelazi u srce. Značenja ajeta se zamišljaju bez pridavanja fizičkih oblika ili mjesta Allahovim svojstvima. Kada koncentracija oslabi, ajet se ponovo uči i razmišljanje se nastavlja. Na taj način se povećava osjećaj ihsana i postiže udio u spoznaji uzvišenog Allaha (maʾrifetullah).

Sura Ihlas nas jezgrovito podsjeća na sljedeće:

Allah je jedan, bez premca i bez ortaka.

Niko nije kao On! Jedinствен je po Svom biću i svojstvima.

Njegovo biće nema pojavu u ovom svijetu, jer je On apsolutno drugačiji od svega stvorenog.

On je «**Es-Samed**» – nema nikakve potrebe za bilo kim, dok su svi u potrebi za Njim.

Sve sile u kosmosu pripadaju Njemu Uzvišenom. Čovjek treba razmišljati o Allahovoj moći i veličanstvenosti kako bi shvatio svoju slabost i potpuno se predao Njemu. Treba se osloboditi egoizma i osjećaja samodovoljnosti, shvatiti svoju nemoć i stalno govoriti: „Gospodaru moj!“ Treba težiti tome da postane mjesto gdje se ispoljavaju Njegove osobine ljepote (džemala).

Ehadijet, odnosno Božija jedinstvo, ne prihvata podjelu, brojanje, dijeljenje na dijelove niti pripisivanje nekoga ravnim Njemu Uzvišenom. Dakle, naš uzvišeni Gospodar nije rodio niti je rođen i niko Mu nije ravan. Drugim riječima, On Uzvišeni, kako kršćani pogrešno tvrde, nikako ne može biti otac, majka ili sin. Jer, tevhīd – vjerovanje u Allahovu jedinstvo – ne dozvoljava bilo kakvo pripisivanje sudruga ili ortaka.

Onaj ko rađa biva podijeljen, a ono što je podijeljeno postaje prolazno. Ono što je rođeno, također će na kraju nestati. Rađanje je osobina onih koji sami nisu vječni, već su prolazni, i predstavlja potrebu za

produžetkom vrste. Takva potreba bila bi manjkavost i nedostatak kod uzvišenog Allaha, koji posjeduje sve savršenosti. On Uzvišeni je daleko od svake manjkavosti i nesavršenosti.

Ukratko, srce, koje je sjedište razmišljanja i osjećanja, treba duboko osjećati Allahove tragove moći i očitovanja Njegove veličine, te uvijek biti u stanju zahvalnosti i hvale.

2. *Murākabetu-l-me'ijjeti*

Na ovom stepenu murākabe se duboko razmišlja o značenju ovog ajeta:

„On je s vama gdje god bili, i sve što radite Allah vidi.“ (El-Hadid, 4). Rob postaje svjestan s kim treba biti zajedno u društvu. Ova spoznaja prerasta u stanje svijesti u srcu.

Čovjek nikada ne može biti izvan Allahovog znanja i vlasti. Bilo da se nalazi u dubinama Zemlje ili u visinama nebesa, nemoguće je biti izvan Allahovog znanja. Kucanje srca, disanje, gledanje, slušanje i rad drugih organa dokaz su da je Allah stalno sa Svojim robovima. Kada im dođe smrtni čas, On Uzvišeni oduzima te mogućnosti, i oni umiru.

Uzvišeni Allah kaže:

„Zar ne znaš da Allah zna što je na nebesima i što je na Zemlji? Nema tajnih razgovora među tro-

jicom, a da On nije četvrti, niti među petericom, a da On nije šesti, ni kad ih je manje ni kad ih je više, a da On nije s njima gdje god oni bili; On će ih na Sudnjem danu obavijestiti o onome što su radili, jer Allah sve dobro zna.“ (El-Mudžadele, 7)

Najbliži prijatelj čovjeku je uzvišeni Allah. Bilo kroz Svoje znanje, moć, neposrednu pomoć ili intervenciju preko meleka, Allah je čovjeku bliži od njegovih najbližih srodnika. Njegovi bližnji mogu znati samo vanjske aspekte njegovog stanja, ali ne mogu mu pomoći u svemu, niti riješiti sve njegove probleme. Uzvišeni Allah, međutim, zna svaki aspekt čovjekovog stanja i čini ono što On hoće. Posebno u trenutku smrti. Tada mu niko nije bliži od uzvišenog Allaha.

Uzvišeni Allah kaže:

«A zašto vi kad duša do guše dopre, i kad vi budete tada gledali, a Mi smo mu bliži od vas, ali vi ne vidite, zašto je onda kad niste u tuđoj vlasti ne povratite, ako istinu govorite? « (El-Vakia, 83-85)

Uzvišeni Allah opominje Svoje robove koji zaboravljaju da je On uvijek uz njih:

«Oni se kriju od ljudi, ali se ne mogu sakriti od Allaha, a On je s njima i kad noću smišljaju riječi kojima On nije zadovoljan; Allah dobro zna sve ono što oni rade.“ (En-Nisa, 108)

Rob koji spozna da je Allah uvijek s njim i da vidi sve što radi, klonit će se grijeha i voditi računa o svojim postupcima.

3. *Murākabetu-l-ʾakrebijjeti*

Na ovom stepenu murākabe se duboko razmišlja o ajetu u kojem uzvišeni Allah kaže:

„Mi stvaramo čovjeka i znamo šta mu sve duša njegova haje, jer Mi smo njemu bliži od vratne žile kucavice.“ (Kaf, 16)

Uzvišeni Hakk bliži nam je od nas samih. Zna naše misli, namjere i osjećanja.

Allah zna svaku riječ koju meleki, zaduženi za dokumentovanje, čuju i zapišu. On Uzvišeni zna čak i ono što oni ne primijete – skrivene misli i odluke koje prolaze kroz ljudsko srce. To je zbog činjenice što je Allah Taj koji sve stvara, uključujući i naše misli. Kako ne bi znao Onaj koji sve stvara?⁵⁴ To je istina koja, kada

54. U pogledu nastanka dobra i zla uzvišeni Allah se manifestuje Svojim svojstvom El-Hālīka (stvoritelja). Kada rob želi učiniti loše djelo, ako Allah hoće, On se manifestuje svojstvom stvoritelja i dozvoljava da se ta želja ostvari. Međutim, ako hoće, On iz Svoje milosti prema robu, ne dozvoljava da se njegova želja ostvari. Ovo pravilo važi i za nastanak dobrih djela. Kada rob želi učiniti neko dobro djelo, uzvišeni Allah, ako hoće, manifestuje Svoje svojstvo stvoritelja i omogućava da se to djelo ostvari. Ako, pak, ne dozvoli nastanak tog djela, rob će opet biti nagrađen za svoju dobru namjeru. Dakle, i dobro i zlo stvara uzvišeni Allah, ali Njegovo zadovoljstvo je uvijek u dobročinstvu.

se ozbiljno razmisli o njoj, čovjeka mora natjerati da se zamisli i preispita! Ako bi čovjek mogao u potpunosti shvatiti značenje samo ovog jednog ajeta, ne bi se usudio izgovoriti niti jednu riječ koja nije u skladu sa Allahovim zadovoljstvom, niti bi u svom srcu dopustio prolazak jednoj neprihvatljivoj misli. Ovaj jedan ajet je dovoljan da čovjeka potakne na život u bogobojaznosti, stalnoj budnosti i brizi zbog polaganja računa za svoje postupke.

U suri El-Enfal⁵⁵ navodi se da Allah ulazi između čovjeka i njegovog srca, usmjeravajući njegove želje i misli prema Svojoj volji. Allah je bliži čovjeku od njegovog vlastitog srca i ima potpunu nadmoć nad njim. Njegova moć je tolika da može ne samo stati između jednog čovjeka i drugih ljudi, već i između čovjeka i njegovog vlastitog srca, lišavajući ga njegovih želja u jednom trenu. Allah može promijeniti njegovu volju, okrenuti je u drugom smjeru, izmijeniti njegova uvjerenja i ukuse. Kada On Uzvišeni postavi zastor između čovjeka i njegovog srca i pozove ga u smrt, čovjek nema mogućnosti da odbije ili se suprotstavi Njegovoj naredbi. Stoga, čovjek ne zna šta ga čeka čak ni za jedan dah unaprijed.⁵⁶

Ebu Mūsā El-Eš'arī, radijallahu anhu, prenosi:

55. Vidi: El-Enfal, 24.

56. Vidi: Elmalılı M. Hamdi YAZIR, Tefsir, 4/2386-2387, [El-Enfal, 24])

„Putovali smo sa Vjerovjesnikom, sallallahu alejhi ve sellem, pa su ljudi glasno izgovarali tekbir: 'Allahu ekber!' Tada je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao:

‘O ljudi, ne opterećujte se! Vi ne dozivate ni gluhog niti odsutnog, već Onoga koji sve čuje i koji vam je blizu. On je s vama!’” (Buharija, Džihad, 131; Muslim, Zikr, 44 – i njegov je tekst.)

Postoji mnogo sličnih ajeta i hadisa koji jasno ukazuju na činjenicu da Allah, koji je blizu Svome robu, želi da se i rob približi Njemu Uzvišenom. Stoga je rekao:

„Čini sedždu i približi se!” (El-'Alak, 19).

Rob koji je svjestan Allahove blizine i Njegovog znanja o svakoj stvari, pa čak i o njegovim mislima, nastoji se čuvati ne samo loših djela, već i loših osjećanja i misli. Strogo vodi računa da njegove namjere budu iskrene i u skladu sa Pravim putem.

Kao rezultat ovog razmišljanja, u srcu roba rađa se duboka bliskost i ljubav prema Allahu.

4. Murākabetu-l-mehabbeti

Na ovom stepenu murākabe se razmišlja o ajetu: **“...Allah njih voli, a oni vole Allaha...”** (El-Maide, 54) Kao rezultat ovog razmišljanja, povećava se ljubav prema Allahu uzvišenom. Tada rob počinje gledati na

sva Allahova stvorenja s ljubavlju zbog njihovog Stvoritelja. Čak i mačku ili psa na pragu, pa i zelenu granu u vrtu, gleda s ljubavlju. Kada vidi cvijet kako cvjeta, kaže: „Gospodaru moj, kako lijepo daruješ! I ovaj cvijet si Ti darovao!” Uvijek je u stanju zahvaljivanja svome Gospodaru. Nikoga ne povređuje. Oprašta svima koji ga povrijede, jer je svjestan svojih brojnih grešaka prema Allahu. Razmišlja kako bi mogao tražiti oprost za svoje greške pred Gospodarom svjetova ako nije u stanju oprostiti drugima.

Opraštati ljudima kako bi zaslužio Allahov oprost je nezaobilazan horizont imana potpunog vjernika.

Prava pobjeda je kada vjernik može oprostiti onima koji su mu učinili nepravdu, bez osjećaja ljutnje u srcu.

S druge strane, opraštanje radi Allaha je jedna od najvećih manifestacija ljubavi prema Njemu. Ako nema ovakve vrste opraštanja, tvrdnje o ljubavi prema Allahu ostaju samo na riječima.

Tokom murākabe, vjernik razmišlja, meditira i prima inspiraciju iz kur'anskih ajeta prema svom razumijevanju, sposobnosti i iskrenosti. S vremenom nastoji dostići nivo na kojem može razmišljati o cijelom Kur'anu prilikom čitanja.

Kao rezultat murākabe, rob usmjerava svoju nutrinu i svoje srce prema Allahu, ne baveći se stvarima koje mu odvlače pažnju. Allahove zapovijedi stav-

lja ispred svega drugog. Svoj jezik upošljava spominjanjem Allaha (zikrullahom).

Iskreni i odani rob je poput djeteta koje je vezano za svoju igračku. Dijete ide spavati s ljubavlju prema svojoj igrački, a budi se tražeći je. Na isti način, kada osoba umre i ustane iz svog kabura, krećući se prema mjestu okupljanja na Sudnjem danu, bit će zaokupljena onim čime je bila zaokupljena u životu na dunjaluku. Stoga, čovjek treba voditi računa o čemu razmišlja prije nego zaspi. Ako je vjernikova misao u životu usmjerena na Allaha uzvišenog, onda će njegova smrt i proživljenje biti, također, usmjereni na Njega i Njegovo zadovoljstvo.

Plemeniti Vjerovjesnik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je:

„Ljudi će na Sudnjem danu biti proživljeni u stanju u kojem su umrli.“ (Muslim, Džennet, 83)

I rekao je, alejhis-selam:

„Kako živite, tako ćete umrijeti, a kako umrete, tako ćete biti proživljeni.“ (Munavi, Fejdu-l-kadir, 5/663)

Ako su sva nastojanja i želje osobe usmjerene na nešto drugo mimo Allaha, njena smrt i proživljenje će, također, biti na tom putu. Na Sudnjem danu neće pronaći pomagača.

Da bi se potpuno postiglo stanje murākabe, potrebno je redovno činiti zikr i razmišljati. Kao što je rekao **Allahov Poslanik**, sallallahu alejhi ve sellem:

إِحْفَظِ اللَّهَ تَجِدَهُ تُجَاهَكَ

“Čuvaj Allaha, pa ćeš Ga pred sobom naći!” (Ahmed, Musned, 1/293)

Da bismo se okoristili od murākabe (samokontrola), tefekkura (razmišljanja) i zikra (spominjanja Allaha), trebamo strogo voditi računa o njihovim uslovima i pravilima.

KAKO RAZMIŠLJATI?

Sve što postoji, ogledalo je božanskih manifestacija koje su Allahovom moći uzdignute do ljudske spoznaje i svijesti. Sposobnost da se uoče tajne i mudrosti u tom ogledalu ovisi o čistoći ogledala srca.

Najuzvišeniji tok božanske ljubavi prolazi kroz niti srčanog vjerovanja (imana). Čovjek je, poput ogledala ovoga svijeta, središte i stjecište božanskih očitovanja istine. Za one koji su dostigli potpunost kroz razmišljanje, islam je vječno proljeće.

KAKO RAZMIŠLJATI?

RAZMIŠLJANJE ALLAHOVIH PRIJATELJA

Jednog dana, **hazreti Ebu Bekr**, radijallahu anhu, razmišljao je o Sudnjem danu, mizanu, džennetu, džehennemu, melekima kako stoje u redovima, o nebesima i Suncu koji će biti smotani, o zvijezdama koje će se ugasiti i popadati, o planinama koje će se raspršiti. Osvježavao je ove misli i uronio u duboko razmišljanje. Tada je, iz straha prema Allahu uzvišenom, rekao:

„Kako bih volio da sam kao ova zelena trava, da dođe neka životinja i pojede me, uništi!“

Nakon toga je Resulullahu, sallallahu alejhi ve sellem, objavljen sljedeći ajet:

„A za onoga koji se stajanja pred Gospodarom svojim bojao, biće dva perivoja!“ (Er-Rahman, 46).⁵⁷

Jednom je **Ebu Bekr**, radijallahu anhu, izašao na čist zrak. Gledao je u nebo i divio se prirodi koju

57. Vidi: Sujuti, Lubabu-n-nukul, 2/146; Alusi, 27/ 117.

je Allah svemogući stvorio za Svoje robove, punoj ljepota. U tom trenutku ugledao je pticu koja je stajala na grani drveta i pjevala lijepim glasom. Odjednom je osjetio tugu i duboko uzdahnuo, govoreći:

„Blago tebi, o ptico! Tako mi Allaha, volio bih da budem kao ti! Sletiš na drvo, jedeš plodove, a zatim odletiš. Za tebe nema obračuna i nema kazne! Tako mi Allaha, volio bih da sam drvo pored puta, da dođe deva i uzme me u svoja usta, sažvače i pojede, nego da polažem račun pred svojim Gospodarom!» (Ibn Ebi Šejbe, Musannef, 7/144).

Hazreti Alija, radijallahu anhu, rekao je:

„Nema dobra u ibadetu koji se obavlja bez pravog razumijevanja, u fikhu koji nije utemeljen na bogobojažnosti i u učenju Kur'ana koje nije protkano razmišljanjem.»⁵⁸

Neke od mudrih izreka hazreti Alije su:

- 1) „Nema dobra u namazu koji se ne klanja skrušeno,
- 2) u postu u kojem se ne udaljava od ispraznih riječi i ponašanja,
- 3) u učenju/čitanju bez razmišljanja,
- 4) u nauci bez bogobojažnosti,
- 5) u imetku bez darežljivosti,

- 6) u bratstvu koje se ne čuva,
- 7) u blagodatima koje nisu vječne,
- 8) i u dovi koja nije iskrena.⁵⁹

Također, **hazreti Alija**, radijallahu anhu, uvijek je posmatrao stvari oko sebe sa dubokim razmišljanjem i uzimanjem pouke. Zbog straha od Allaha, plakao je poput siročeta i drhtao poput bolesnika u groznici. Volio je činiti ibadet svome Gospodaru i živio skromno poput isposnika. Uživao je u umjerenoj ishrani i mnogo činio dobra djela. Dini-islam je uvijek davao prednost pred svime. Govorio je:

„Potpunost dobra je u ove četiri stvari: **govoru, šutnji, pogledu i djelovanju**. Svaka riječ koja nije u okviru spominjanja Allaha je isprazna. **Šutnja koja nije protkana razmišljanjem je pogrešna**. Pogled koji nije prožet poukom je nemarnost. Djelovanje koje ne vodi ka robovanju Allahu je besmisleno i glupo. Neka je Allahova milost na onoga ko govori istinu i dobro, šuti u razmišljanju, gleda sa poukom i djeluje u pokornosti Allahu! Ljudi su sigurni od njegovih ruku i jezika.»⁶⁰

Ibn Mes'ud, radijallahu anhu, opisujući ljude koji su posvećeni Kur'anu, rekao je:

59. Ibn Hadžer, Munebbihat, str. 31

60. Ebu Nasr Serradž Et-Tusi, El-Luma', prevod na turski: H. Kâmil Yılmaz, Istanbul 1996, str. 137-140.

„...Kada ljudi međusobno razgovaraju, hafiz koji je naučio Kur'an napamet trebao bi se prepoznati po svojoj šutnji. Suze onoga koji je napamet naučio Kur'an imaju posebnu ljepotu. Hafiz treba pokazivati dostojanstvo, biti u stanju razmišljanja i smirenosti, te ispoljavati visok karakter i ličnost...”⁶¹

Na pitanje upućeno supruzi **Ebu'd-Derdā'a** (Ummu'd-Derdā), radijallahu anhumā: „Koji je ibadet **Ebu'd-Derdā** najviše cijenio?“, odgovorila je:

„Razmišljanje uz uzimanje pouke!”⁶²

Veliki tabi'in **Amir ibn Abdikajs**, rahimehullah, rekao je:

„Od mnogih ashaba Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, sam čuo, ne od jednog, dvojice ili trojice, već od mnogo njih, kako kažu:

‘Razmišljanje je put ka povećanju svjetla ili jačanju imana.’”⁶³

Kada je **Rebī ibn Hajsem**, rahimehullah, upitan: „Možeš li nam opisati nekoga ko je bolji od tebe?“, odgovorio je:

61. Ebu Nuajm, Hil'je, 1/130.

62. Vekī ibn Džerrah, Zuhd, str. 474

63. Ibn Kesir, 1/448, Sujuti, Ed-Durru-l-mensur, 2/409 [Ali Imran, 190]).

„Da, onaj čiji je govor zikr, šutnja razmišljanje, a pogled pouka, bolji je od mene.”⁶⁴

Ebu Sulejman Ed-Dārānī, rahimehullah, rekao je:

„Naviknite svoje oči da plaču, a svoja srca da razmišljaju!”

I rekao je:

„Privrženost ovom svijetu postaje zastor između čovjeka i ahireta, a za one koji su bliski Allahu, to je gubitak. Razmišljanje o ahiretu uzrokuje da svjetlost mudrosti zasja i oživi srca.” (Gazali, Ihja, 6/45.)

Jusuf El-Hemedānī, rahimehullah, kaže:

„Kada se u čovjeku rodi razmišljanje koje proizilazi iz imana, dobra djela ga slijede. Potrebno je spojiti djela i razmišljanje na način koji je moguć.”⁶⁵

Fudajl ibn Ijad, rahimehullah, rekao je:

„Razmišljanje je poput ogledala; otkriva ti tvoja dobra i loša djela.” (Gazali, Ihja, 6/ 44).

Rečeno je:

„Postoji pet vrsta razmišljanja:

1. Razmišljanje o Allahovim ajetima, od čega dolazi spoznaja (maʿrifet);

64. Ahmed ibn Hanbel, Zuhd, str. 334; Ebu Nuaym, Hilʿje, 2/106.

65. Jusuf Hemedānī, Rutbetu'l-hayat, prevod na turski: Necdet Tosun, İstanbul, 2002, str. 60.

2. Razmišljanje o Allahovim blagodatima, od čega se javlja ljubav (mehabbet);

3. Razmišljanje o Allahovom obećanju i nagradi, od čega se javlja želja (ragbet);

4. Razmišljanje o Allahovoj prijetnji i kazni, od čega dolazi strah (hašjet);

5. Razmišljanje o nesebičnosti naspram Allahove darežljivosti, iz čega se javljaju stid i kajanje.“

Ebu Tālib El-Kādī, rahimehullah, rekao je:

„Sva dobrota i plemenitost skupljena je u dugom i dubokom razmišljanju. Šutnja je spas, dok je upuštanje u isprazan govor tuga i gorko kajanje. Ko zanemari ahiret i preda se svojim tjelesnim željama, na Sudnjem danu će sam sebi reći: ‘Teško tebi!’ i poželjet će da nestane.“ (Bejheki, Šuab, 7/417/10812; 4/272/5070)

RAZMIŠLJANJE KAO RIJEKA KOJU TREBA USMJERITI KA PLODNIM PREDJELIMA

Uzvišeni Allah je svakom robu dao sposobnost razmišljanja. U nutrini svakog čovjeka teče bujna rijeka tefekkura. Ta rijeka nikada ne prestaje teći, stalno se kreće. Ako se ostavi i kako treba ne usmjeri, ne zna se gdje će završiti. Prolazi kroz svašta, ispravno i pogrešno. Ponekad se izgubi u suhim pustinjama.

Drugim riječima, poput debla drveća koje nosi bujica može otići do nepoznatog cilja.

Prava vještina je usmjeriti rijeku razmišljanja ka plodnoj zemlji i iz nje izvući korisne plodove. Uzvišeni Allah upozorava ljude koji blagodat razmišljanja i osjećanja ne koriste u skladu sa Njegovim zadovoljstvom:

„Najgora stvorenja kod Allaha su oni koji su gluhi i nijemi, koji ne razmišljaju.“ (El-Enfal, 22)

„Mi smo za džehennem mnoge džine i ljude stvorili; oni srca imaju – a njima ne shvaćaju, oni oči imaju – a njima ne vide, oni uši imaju – a njima ne čuju; oni su kao stoka, čak i gori – oni su zaista nemarni.“ (El-A'raf, 179)

Srce je poput ogledala; zamućuje se i hrđa od nemara i poricanja. Njegov sjaj vraća se vjerovanjem u Allaha i okretanjem prema Njemu s ljubavlju. Čovjek treba razmisliti o najosnovnijim pitanjima: „Zašto smo došli na ovaj svijet, u čijem vlasništvu živimo, ko nam daje opskrbu, kuda idemo?...“ Onaj ko se udalji od ovih istina i prepusti se tjelesnom životu, a svoje srce ne zaposli razmišljanjem o Allahu i dokazima Njegovog postojanja, putnik je ka tužnom završetku.

Takvi ljudi zanemaruju i ne razmišljaju o Allahovim blagodatima koje jasno ukazuju na istinu. Zbog toga su u svom nemaru i zabludi uspoređeni sa sto-

kom. Jer je njihova jedina želja: jesti, piti i zadovoljavati tjelesne strasti.

Uzvišeni Allah kaže:

„Kaži ti Meni, hoćeš li ti biti čuvar onome koji je strast svoju za boga svoga uzeo? Misliš li ti da većina njih hoće da čuje ili da nastoji shvatiti? Kao stoka su oni, čak su još dalje s Pravog puta skrenuli.“

(El-Furkan, 43-44)

Jedan Allahov prijatelj je rekao:

„Ovaj svijet je, za one koji razmišljaju i pouke uzimaju, mjesto divljenja Allahovom čudesnom stvaranju, a za glupe je samo jelo i strast.“

S druge strane, razmišljanje je, kao što smo ranije spomenuli, poput noža s dvije oštrice. Može služiti dobru, ali i zlu. Može se staviti u službu niskih želja, ali i duhovnih uzvišenosti. Uzvišeni Allah ovako upozorava one koji zloupotrebljavaju sposobnost razmišljanja:

„Nijedan čovjek nije vjernik bez Allahove volje; a On kažnjava one koji neće da razmisle (i koriste svoj razum).“ (Junus, 100)

Najveća prljavština koja može zadesiti čovjeka je bolest poricanja. Onaj ko ne zaposli svoj um i srce razmišljanjem o Allahovim znakovima (ajetima) u onome što je stvorio i verbalnim ajetima u Kur'anu, ko ne promišlja i ne shvaća, neće se osloboditi ove nečistoće. Oni koji hrane svoj razum svjetlom vjere

i usmjeravaju u skladu sa Objavom, naći će put do tevhida i spoznaje uzvišenog Allaha. Nasuprot tome, oni koji vjeruju da mogu pronaći istinu, oslanjajući se samo na razum, bez svjetla Objave, nalaze se u velikoj zabludi.

Kako bi ispravno koristili blagodat razmišljanja, treba se kloniti beskorisnih stvari koje zaokupljaju um i srce. Kao što uzvišeni Allah u ovim ajetima kaže:

„Ono što žele – vjernici će postići, koji molitvu svoju ponizno obavljaju, i koji ono što ih se ne tiče izbjegavaju.“ (El-Mu'minun, 1-3)

„I oni koji ne svjedoče lažno, i koji, prolazeći pored onoga što ih se ne tiče, prolaze dostojanstveno.“ (El-Furkan, 72)

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kaže:

„Od ljepote islama je i to da čovjek ostavi ono što ga se ne tiče.“ (Tirmizi, Zuhd, 11; Ibn Madže, Fiten, 12)

Bolesti duše (nefs) najefikasnije se liječe kada čovjek usmjeri svoje misli na korisne stvari i kloni se zaokupljenosti onim što ga se ne tiče. Razmišljanje o beskorisnim stvarima otvara vrata svemu lošem, a zatim poniženjima i porazima. Oni koji razmišljaju o beskorisnim stvarima propuštaju ono što je korisno i ostaju uskraćeni za ono što im je potrebno.

Ibnul-Dževzi, rahimehullah, kaže:

„Često razmišljanje o dopuštenim (mubah) stvarima stvara tminu u srcu. Zamisli kakve posljedice donosi razmišljanje i planiranje harama! Ako mošus promijeni svojstvo vode i spriječi uzimanje abdesta njome, zamisli stanje vode koju pas poliže i naloče! Zbog toga je jedan od velikana rekao: ‘Onaj ko stekne naviku da mnogo čini dopuštene (mubah) stvari, bit će uskraćen slasti duhovnog postignuća (vuslat).’” (Bursevi, Ruhul-Bejan, [El-Mu'minun, 51])

Ako čovjek svoju moć razmišljanja, osjećanja, maštanja i zamišljanja ne usmjeri ka dobru, šejtan će njegovu misao usmjeriti ka zlu. U tom slučaju neće moći uživati u blagodatima razmišljanja na način kojim je zadovoljan Milostivi. Umjesto da ima koristi od sposobnosti razuma i srca, koje mu je Allah dao kao blagoslov, on trpi štetu.

Stoga, musliman treba uvijek koristiti svoj um i misli u pravcu istine i dobra, kako je to pokazano u Kur'anu i sunnetu.

TEFEKKUR ZAJEDNO SA ZIKROM

Šejh **Jusuf El-Hemedani**, kuddise sirruhu, kaže:

„Srce i zikr (spominjanje Allaha) su poput drveta i vode. Srce i tefekkur (razmišljanje) su poput drveta i ploda. Pogrešno je očekivati da drvo ozeleni bez zalijevanja; ili tražiti plod prije nego što se razvije. Čak i ako se od njega to očekuje, ploda neće biti. Jer to

nije vrijeme davanja plodova, već vrijeme hranjenja i njegovanja drveta. Treba mu davati vodu, čistiti ga od korova i štetnih stvari, pa čekati sunčevu toplotu. Kada se sve to ostvari, drvo postaje svježije i veselo, ukrašeno zelenim lišćem. Tek tada je ispravno očekivati plodove sa njegovih grana. To je vrijeme ploda.” (Rutbetul-Hajat, str. 71)

Hasan El-Basri, rahimehullah, kaže:

„Pametni ljudi se navikavaju na zikr sa razmišljanjem i na razmišljanje sa zikrom. Na kraju, njihova srca ‘progovore’ i stalno govore mudro.” (Imam Gazali, Ihja, 6/46)

Ukratko, zikr i tefekkur (razmišljanje) ne smiju se razdvajati. Najvažniji aspekt zikra je da se obavlja sa sviješću i razmišljanjem o njegovom značenju. Prema velikom evliji **Muhammedu Pārsi** (učeniku Šāhi Nakšibenda, rahmetullahi alejhima), kod zikra kelime-i tevhida; dok izgovaramo „lā ilāhe” (Nema boga), trebamo misliti o prolaznosti svih stvorenja i negirati sve osim Allaha, očistiti misli od svega mimo Njega. Srce treba biti ispunjeno sviješću i spoznajom da ne robuje ničemu drugom osim Allahu. Kod izgovaranja „Illallāh” (osim Allah!), trebamo misliti na vječnost Njegovog postojanja i da je On jedino biće prema kojem trebamo usmjeriti svoju ljubav. Na taj način, Božanske ljepote će se manifestovati u tom srcu.

Šejh Muhammed Behaiddin Nakšibend, rahimehullah, kaže:

„Cilj zikra nije sâmo izgovaranje riječi ‘Allah’ i ‘Lâ ilâhe illallâh’. Naprotiv, cilj je preko uzroka (sebeb) doći do Onoga koji uzrokuje (musebbiba, tj. Allaha uzvišenog) i vidjeti da blagodat dolaze od Uzročnika!“

Drugim riječima, suština zikra je uzdizanje sa polja nemara na horizont promatranja i osvjedočenja (mušâheda).

Mevlana Dželaluddin Rumi, kuddise sirruhu, kaže:

„...Jedini, koji nema sudruga, naš uzvišeni Allah kaže: اذْكُرُوا اللهَ ‘Sjećajte se Allaha!’, čime nam je dozvolio da Ga spominjemo. Vidio nas je u vatri i darovao nam svjetlo. Zikr koji se obavlja samo ustima i jezikom, bez razmišljanja i osjećanja, krnjava je iluzija. Zikr koji se obavlja sultanski, tj. srcem i dušom i s divljenjem, očišćen je od riječi i izraza.“ (Mesnevia, sv. 2, stih: 1709, 1712)

Kod osobe koja zikr čini razmišljajući o Allahovim imenima i svojstvima, s vremenom raste ljubav prema Allahu. Jer zikrullah (spominjanje Allaha) nije samo ponavljanje Njegovog imena, već smještanje ljubavi prema Njemu u srce. A srce je središte svijesti čovjeka.

Čovjek putem zikra i razmišljanja prvo postiže ljubav prema Allahu, a zatim, kroz tu ljubav, dolazi do spoznaje Allaha (ma'rifetullah), tj. spoznaje Njegovih imena i svojstva. On dopijeva do takvog stanja da onaj ko ga vidi, odmah se sjeti Allaha. Kao rezultat toga, Allah ga zavoli i učini Svojim prijateljem. Naime, u jednom hadisi-kudsijju Allah uzvišeni kaže: „*Moji prijatelji među Mojim robovima i miljenici među Mojim stvorenjima su oni koji, kada se Ja spomenem, oni se spominju, a kada se oni spomenu, Ja budem spomenut!*“ (Ahmed, Musned, 3/430)

Zikr se obavlja u tri oblika: jezikom, tijelom i srcem. Zikr jezikom podrazumijeva spominjanje Allaha s Njegovim lijepim imenima i svojstvima, hvaljenje, veličanje, učenje Njegove knjige i upućivanje dove. Zikr tijelom je zaokupljanje svakog dijela tijela onim što je naređeno i udaljavanje od onoga što je zabranjeno. Zikr srcem, mufessir **Elmalili Hamdi Yazir**, rahmetullahi alejhi, objašnjava na sljedeći način:

„Zikr srcem podrazumijeva sjećanje na Allaha iz dubine srca i dijeli se na tri glavne grupe:

1. Razmišljanje o dokazima koji ukazuju na Allahovo biće i svojstva te traženje odgovora na sumnje koje se javljaju u pogledu Njegove moći i vlasti;

2. Razmišljanje o Allahovim pravima nad nama i našim dužnostima robovanja prema Njemu Uzvišenom. To uključuje razmišljanje o Allahovim

zapovijedima i zabranama te njihovim dokazima i mudrostima. (Jer, kada čovjek spozna suštinu zapovijedi i rezultate pokornosti Allahovim zapovijedima, više se okreće dobrim djelima.)

3. Razmišljanje o onome što je stvoreno u našem unutarnjem i vanjskom svijetu, te tajnama njihove kreacije, kako bi se spoznalo da je svaka čestica ogledalo božanskog stvaranja. Oči onih koji ispravno gledaju u ovo ogledalo reflektuju svjetlo ljepote i uzvišenosti tog svijeta, a čak i djelić užitka dobijenog u trenutku svijesti o tome vrijedan je cijelog svijeta. Zikr na ovom stepenu nema kraja. U toj fazi, čovjek nadilazi sebe i svijet. Cijela njegova svijest nestaje u Bogu. Ne ostaju ni zikr ni zākir (onaj koji čini zikr), već se samo osjeća Onaj koji se spominje (Mezkūr). Iako mnogi govore o ovom stanju, oni koji ga dostignu nemaju riječi da ga izraze.“ (Hak Dini Kur'an Dili, [el-Bakara, 152])

Zaključno, sva stvorenja su ogledalo božanskih manifestacija u svijesti i spoznaji čovjeka, a sposobnost uočavanja tajni i mudrosti u tom ogledalu ovisi o čistoći i jasnoći ogledala srca.

Blagoslovljeno vrijeme za tefekkur i zikr je cik zore

Onaj ko voli, često spominje svog voljenog. Osoba koja često spominje nešto, s vremenom počinje to više voljeti. Veličina ljubavi mjeri se prema žrtvi

učinjenoj za voljenu osobu. Ostaviti sladak san u cik zore i obraćati se Allahu, jedan je od najljepših izraza istinske ljubavi. Treba razmišljati o tome kako se u praskozorje Božija milost i oprost izdašno pružaju. Inspirisane ovim božanskim blagoslovima, ptice pjevaju najljepšim melodijama, a cvjetovi se otvaraju i velikodušno šire svoje najmirisnije arome. Kako je tužno da čovjek ostane bez udjela u ovoj božanskoj gozbi milosti!

Najdragocjeniji dio dana je cik zore (sehar) vrijeme koje dolazi nakon dvije trećine noći. To je trenutak kada je um oslobođen briga, kada se srce smiri i čisti, kada tišina zavlada okolinom, a veze sa prolaznim svijetom oslabe. To je vrijeme kada se spušta Božija milost i kada je Gospodar svjetova najbliži svom robu. Vrijeme rane zore, oslobođeno od zauzetosti poslovima i idealno za potpuno usmjeravanje srca Allahu, najpogodnije je vrijeme za uzimanje pouke. To je najplodnije vrijeme za razmišljanje.

Uzvišeni Allah kaže:

„O ti, umotani! – probdij noć, osim maloga dijela; polovinu njezinu ili malo manje od nje; ili malo više od nje, i izgovaraj Kur'an pažljivo, Mi ćemo ti, doista, teške riječi slati – ta ustajanje noću, zaista, jače djeluje i izgovara se jasnije, a ti danju, doista, imaš mnogo posla.“ (El-Muzzemmil, 1-7)

Nasuprot miru praskozorja, dan je vrijeme kada pažnja biva raspršena, a buka i žamor povećani. Osoba koja ne iskoristi blagoslovljeno vrijeme praskozorja, ne može tokom dana, među raznim obavezama, dostići istu duhovnu korist i feyz svojim ibadetima.

Ukratko, praskozorje je odabrano vrijeme za ibadet, dok je dan darovan za služenje (hizmet) i stjecanje opskrbe. Vjernik bi trebao biti samo sa Allahom u zoru, a tokom dana s ljudima, ali uvijek sa Allahom u srcu.

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nikada nije propuštao namaz, učenje Kur'ana, dovu i razmišljanje u praskozorju, blagoslovljenom i najplodonosnijem dijelu noći. Čak i kada je bio bolestan i iscrpljen do te mjere da nije mogao stajati, klanjao bi namaz sjedeći.⁶⁶

On, sallallahu alejhi ve sellem, posebno je koristio noći za razmišljanje. Suzama bi natapao svoje lice dok bi stajao na namazu, dok mu stopala ne bi otekla, ali isto tako bi provodio sate u ruku'u i sedždi.

Hasan ibn Rušejk El-Kajrevānī, rahmetullahi alejhi, ovako kaže:

„Katance dubokog razmišljanja i vrata istinitog Boga moguće je otključati, ako se u praskozorje probudimo iz sna i posvetimo ibadetu koje je potrebno za

duhovno uspinjanje. Nema boljeg ključa od ovog. Jer, u tim časovima čovjek biva daleko od vanjskih veza, ovosvjetskih briga i pohlepe. Ulazi u vrijeme bliskosti sa svojim Gospodarom. Tijelo mu je odmorno, svježije i okrijepljeno. Jednom riječju, praskozorje je vrijeme kada je zrak najljepši, a povjetarac najblaži, najpogodniji trenutak između noći i dana. U cik zore svjetlost prekriva tamu, dok je u večeri situacija obrnuta, tama prekriva svjetlost.» (Vidi: Ebu Gudde, Vrijednost vremena, str. 86)

Uzvišeni Allah kaže:

„Bokovi njihovi se postelja lišavaju i oni se Gospodaru svome iz straha i želje klanjaju, a dio onog što im Mi dajemo udjeljuju.» (Es-Sedžde, 16)

Vjernik u cik zore traži oprost za svoje grijehе, razmišlja o Božijoj kazni, prisjeća se smrti, planira kako će iskoristiti ostatak svog života i razmišlja o Kur'anu. To su dobra djela koja Allah voli i kojima je zadovoljan.

Uzvišeni Allah je Svojim robovima, koji na ovakav način oživljavaju vrijeme praskozorja i provode život u dijeljenju drugima, obećava posebnu nagradu: **„I niko ne zna kakve ih, kao nagrada za ono što su činili, skrivene radosti čekaju.»** (Es-Sedžde, 17)

Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, navedeni ajet je ovako protumačio:

„Allah je rekao: ‘Pripremio sam za Svoje dobre robove nagrade koje nijedno oko nije vidjelo, nijedno uho nije čulo i koje nijedno ljudsko srce ne može zamisliti.’» (Buhari, Bed'ul-halk, 8; Tefsir, 32/1; Tevhid, 35; Muslim, Džennet, 2-5)

Iz ovoga se razumije da su džennetske nagrade koje nisu objavljene u Kur'anu ili opisane u hadisima daleko brojnije od onih koje su nam opisane. U nekim predajama se navodi da te nagrade ne znaju ni meleki ni poslanici.

ZAKLJUČAK

Razmišljanje je ključ istine i spasa

Do istine se može doći samo kroz duboko razmišljanje i dokazivanje. Kako bi mogao pronaći Pravi put onaj ko se ponaša kao gluh i slijep prema dokazima, tj. prema tragovima Allahove moći i manifestacijama Njegove veličine? Stoga se kaže: „Ako znanje ne budi osjećanja, onda to nije pravo znanje.»

Uzvišeni Hakk u časnom kur'anskom ajetu opisuje stanje nevjernika koji ne mogu pronaći istinu:

„Ti ne možeš mrtve dozvati ni gluhe dovikati kada se leđima okrenu.» (En-Neml, 80)

Čovjek, ako posjeduje razum koji je oslobođen nedostataka poput zabluda, uobrazilja i strasti, te je odgojen Objavom, i ako se trudi da uzme udio iz srca Allahovog Miljenika, sallallahu alejhi ve sellem, stići će do istine i postići svako dobro. Ako bi samo ispravno razmislio o Vjerovjesnikovim, alejhis-selam, nadnaravnim djelima, moralnosti i životopisu, shvatio bi da je sigurno istinski poslanik i da je sve čemu

poziva – istina. Kao rezultat ovog razmišljanja – uz Allahovu dozvolu – oslobodio bi se svojih strasti i intelektualnih zabluda.

Uzvišeni Allah opisuje stanje i kajanje stanovnika džehennema:

„Oni će u njemu jaukati: ‘Gospodaru naš, izbavi nas, činićemo dobra djela, drugačija od onih koja smo činili.’ – ‘A zar vas nismo ostavili da živite dovoljno dugo da bi onaj koji je trebao razmisliti imao vremena da razmisli, a bio vam je došao i onaj koji opominje? Zato iskusite patnju, nevjernicima nema pomoći!’“ (Fatir, 37)

Dakle, čovjek može stići do istine i vječnog spasa na dva načina:

1. ili će pronaći dobre vjernike, pridružiti im se i u okviru njihove duhovnosti i svjetlosti pokoravati se uzvišenom Hakku, ili
2. koristeći sposobnosti razmišljanja i osjećanja u skladu sa Kur'anom i sunnetom, pronaći će Pravi put i pokoriti mu se.

Međutim, ako ne bude slijedio ljude istine (ehli hakikat) i ne bude iskreno razmišljao kako bi slijedio put koji mu razum pokazuje, njegov kraj će sigurno biti bolna kazna.

Pravo razmišljanje dokazuje nužno postojćeeg Boga

Kao što smo ranije istakli, za čovjeka je nemoguće potpuno shvatiti i spoznati Allahovu bit (zât). To je zato što je ljudsko znanje ograničeno na pet osjetila, razum i srce, a sposobnosti svih tih sredstava su ograničene. S ograničenim sredstvima nije moguće u potpunosti spoznati neograničeno, vječno i apsolutno Biće. Percepcija s ograničenim sredstvima može biti samo ograničena.

Stoga, razmišljanje o Allahovoj biti i pokušaj da se potpuno razumije tajna i mudrost sudbine, što nadilazi ljudske mogućnosti, je zabranjeno Kur'anom i sunnetom. Kao što je odsustvo razmišljanja (tefek-kura) o božanskim istinama izvor nesreće, tako je i prelaženje vlastitih granica i sposobnosti izvor velike propasti.

Zato je **Allahov Poslanik**, sallallahu alejhi ve sellem, rekao:

«Razmišljajte o Allahovim blagodatima, ali ne razmišljajte o Allahu! (tj. o Njegovom biću, jer ne možete adekvatno spoznati Njegovu veličinu.» (Bejheki, Šuab, 1/136; Dejlemi, El-Firdevs, 2/56; Heysemi, Medžmeuzzevaid, 1/81)

Šejh **Ibn Arebi**, rahmetullahi alejhi, rekao je:

كُلُّ مَا خَطَرَ بِيَالِكَ وَاللَّهُ غَيْرُ ذَلِكَ

„Šta god pomisliš o Allahu, znaj da je On iznad toga.»

Prema islamskom vjerovanju, jedno od Allahovih ličnih svojstava (sifāti zātijje) je „muhālefetun li'l-havādis», tj. da On ne sličī ničemu stvorenom. Zato naše opisivanje nekog čovjeka Allahovim osobinama, poput znanja ili pravednosti (‘ālim – koji zna ili ‘ādil – koji je pravedan) ne predstavlja širk, zahvaljujući našem vjerovanju u Allahovu različitost od stvorenja.

Iako je nemoguće potpuno spoznati Allahovu bīt, razumjeti i spoznati Njegovo postojanje i jedinstvenost kroz manifestacije Njegovih svojstava u univerzumu i stvorenjima moguće je za razum i srce. To je ono što je moguće za čovjeka, koji je ograničen kao i druga stvorenja, ali je dovoljno da bude primljen kao vjernik kod Allaha uzvišenog.

Zato su islamski učenjaci rekli: «Vrhunac znanja i njegova najveća vrlina je poznavanje Allaha.»

Zaista, čovjekova spoznaja se kreće od osobine ka posjedniku te osobine, od umjetničkog djela ka umjetniku, od uzroka ka uzročniku. Tako, promatrajući stvorenja i blagodati, čovjek može spoznati Allahovu veličinu, moć i milost, u skladu sa svojim mogućnostima.

„Jednog dana poželjeh vidjeti Allahovu svjetlost u ljudima. Kao da sam poželio vidjeti more u kapljici, Sunce u zrnu.»

Ako čovjek iskreno i razborito razmišlja o Allahovim osobinama, djelima i stvorenjima, nemoguće je da bude nevjernik. Nevjerstvo nastaje tamo gdje su poremećeni razum i srce. Stoga, onaj ko je razborit i ima zdravo srce, ne može biti nevjernik. Ako se radi o osobi koja je rođena u nevjerničkom svijetu, velika je vjerovatnoća da će se spasiti nevjerstva. Kur'an detaljno opisuje kako je hazreti Ibrahim, alejhis-selam, iako rođen u okruženju nevjernika, svojim razumom i srcem spoznao Allahovo postojanje i jedinstvenost.

Dakle, apsolutno nevjerstvo je nemoguće za nekoga ko zdravo razmišlja. Samo reći da nešto „ne postoji“ bez dokaza i argumenata, ne može biti dokaz za bilo što. Potrebni su uvjerljivi, ispravni dokazi i potvrde. Oni koji nisu riješili zagonetke života, svemira i onoga što dolazi poslije smrti, na što se pozivaju kada jednostavno kažu „nema“ ili „ne postoji“? To je slično situaciji osobe koja je gladna, ali zbog narušene tjelesne funkcije nije svjesna toga. Njeno poricanje gladi, dok je očigledno gladna, samo potvrđuje njenu bolest. Osoba kojoj je cijeli nervni sistem paralizovan ili koja je pod anestezijom ne osjeća čavao koji joj probada tijelo ili nož koji reže meso. Na sličan način, oni koji su duhovno oboljeli, a toga nisu svjesni, ne prepoznaju uzvišene

istine. Allah o takvim osobama kaže: „**Gluhi, nijemi i slijepi su, nikako da se osvijeste.**“ (El-Bekare, 17)

Allah, subhanehu ve te'ala, je svakom čovjeku usadio prirodnu potrebu za vjerom i traženjem istine. Nepoznavanje ili odvojenost od vjere i istine može biti rezultat samo duhovne sljepoće i gluhoće. Inače, duh (ruh) nevjernika je spreman ili već spoznaje Allaha, ali zbog duhovne sljepoće i gluhoće to ne može iznijeti na svjesnu razinu. Poput snova koji se vide, ali se ne pamte.

Drugačije rečeno, sklonost ljudskog duha (ruha) prema vjeri je urođena i pojavljuje se kao prirodna potreba koja se mora zadovoljiti od djetinjstva. Na primjer, dijete koje vidi oca kako klanja, ne postavlja pitanja o samom činu namaza. Pošto ne može apstraktno shvatiti Allahovu veličinu, pokušava je izraziti konkretno, pitajući koliko je velik Allah, gdje idu umrli poslije smrti, kakvo su mjesto džennet i džehennem. Dijete je uvijek u potrazi, jer je duhovnost prisutna u njegovoj prirodi. Kada taj skriveni potencijal izađe na površinu, osoba postaje vjernik. Ako ostane potisnut, osoba postaje nevjernik, poput ptice zatvorene u kavezu koja, nakon dugog vremena zatočeništva, ne može letjeti jer su joj krila zakržljala. Na isti način, ako osjećaj vjerovanja (imana) ne izađe na površinu, sposobnost osobe za vjerovanje otupi i zakržlja.

Stoga, trebamo spoznati Allaha – koji nas je iz ničega stvorio – u granicama svojih mogućnosti i sposobnosti. Da bismo postigli spoznaju i ma'rifetullah, te se približili Njemu Uzvišenom, potrebno je ispravno spoznati Njegove osobine (sifât) i djela (ef'âl).

Kada je mudri Allah poslao Svoga Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, da prenese poruku mnogobožackom narodu, nije odmah započeo sa tvrdnjom da nema sličnog ili ravnog Njemu. To bi odmah izazvalo prigovor i smanjilo mogućnost da idolopoklonički uvjetovani umovi prihvate vjeru. Umjesto toga, Allah je započeo sa neosporivom činjenicom stvaranja, rekavši:

„Čitaj sa imenom Gospodara tvoga koji stvara...” (El-Alek, 1).

Shvaćajući da njihovi idoli ne mogu ništa stvoriti, mnogobošci su sami došli do zaključka da je pravi bog Allah i da samo On zaslužuje hvalu i pohvalu.

Mufessir Kur'ana **Imam Bejdavi**, rahimehullah, kaže:

„Uzvišeni Allah u suri El-'AleK podsjeća da je čovjeka uzdigao s najnižeg na najviši stepen. Time prvo ukazuje na stvaranje koje razumom upućuje na spoznaju Allaha uzvišenog. Drugo, skreće pažnju na čitanje i pisanje kojima se ukazuje na spoznaju putem slušanja. Dakle, spaja racionalno i tradicionalno znanje.»

Naime, uzvišeni Allah je učinio da razmišljanje o Njegovim stvorenjima bude sredstvo kojim poricatelji bivaju počašćeni vjerovanjem (iman), a što se vjernika tiče, za njih je razmišljanje sredstvo jačanja njihove vjere (iman) i povećanja uvjerenja (jekin).

Sve je u stanju kretanja i promjene

Ako razmislimo, vidjet ćemo da se u ovom svijetu sve mijenja. Prelazi iz jednog oblika u drugi. Naprimjer, kap sjemena (nutfe) prelazi u „‘aleku“ (zakvačak, ugrušak), aleka u „mudgu“ (grudu mesa), a mudga se pretvara u meso i kosti. Ova vrsta promjene događa se u zvijezdama, planetama, mineralima, biljkama, zapravo u svemu.

Unutar atoma postoji ogromno kretanje. Elektroni se okreću nevjerovatnom brzinom i preciznošću. Proton i neutron, elementi jezgre, komprimirani su u mnogo manji volumen i njihova brzina je znatno veća od brzine elektrona. Brzina im je takva da prelazi 60.000 kilometara u sekundi, zbog čega izgledaju kao 'kapljice kipuće i pjenušave tekućine'.

Pjesnik **Šināsī** to lijepo izražava, govoreći da je dovoljna i jedna čestica da se pređe od stvorenog do Stvoritelja:

*Nema potrebe znati cijeli univerzum,
dovoljno je znati jednu česticu koju je On stvorio.*

(Šināsī)

Ako uzmemo u obzir da na vrhu igle ima približno 100 triliona atoma, bolje ćemo razumjeti kako su pokreti u svemiru djelo neizmjerne moći.

Za sva ova kretanja i promjene potreban je pravi Tvorac. A to je Allah, stvoritelj svevišnji. Ova čudesna stanja, koja zadivljuju razum, ne mogu nastati bez uzroka niti od strane stvoritelja koji nema svijesti.

Sve je stvoreno s ciljem

Na ovom svijetu sve je očigledno stvoreno s mudrošću i svrhom. Kao što smo već spomenuli:

– Sunce i Mjesec osvjetljavaju i omogućavaju rast i razvoj stvorenja na Zemlji. Kretanje Zemlje i Mjeseca oko Sunca stvara vrijeme. Rotacija Zemlje donosi godišnja doba, godine, dane i noći; rotacija Mjeseca stvara mjesece.

– Zrak koji stalno udišemo čisti krv u plućima. Naše tijelo najviše treba zrak, pa ga je izuzetno lako naći.

– Vjetrovi prenose oblake na potrebna mjesta i donose kišu. Također, oprašuju biljke i drveće, podešavaju temperaturu i čiste zrak.

– Slično tome, koristi od mora su mnogobrojne...

Sve ove stvari i mnoge druge koje ovdje ne možemo nabrojati imaju veliku važnost u ljudskom životu. Stoga, čovjek koji sve to posmatra i razmišlja o

tome dolazi do zaključka da u stvaranju svega postoji velika mudrost i svrha. Smatrati to slučajnošću znači negirati razum, logiku i pravednost. Sve to su djela uzvišenog Bića koje posjeduje znanje, mudrost, moć i veličinu. To je Allah, subhānehū ve teālā.

Od iste materije nastaju različita stvaralačka djela

Sve što vidimo oko sebe, potječe od iste materije. Svi ti različiti elementi su dijelovi iste suštine. Naprimjer, nebeska tijela nastaju od istog materijala, ali svako od njih ima svoju jedinstvenu osobinu, stanje, količinu i životni vijek. Neka su hladna, neka izuzetno topla.

Biljke i životinje nastaju od elemenata poput azota, ugljika, kisika i vodika. Međutim, između ovih elemenata i života, a posebno između njih i osobina poput znanja, volje, moći, sluha i vida – ne postoji nikakva veza.

Sve su to čuda božanske umjetnosti stvaranja. Toliko različitih i savršenih oblika stvaranja koje vidimo u svemiru djelo su Umjetnika uzvišene moći. Biće koje je stvorilo ovoliko umjetničkih čuda ne može biti slično stvorenim stvarima. On je vādhibu-l-vudžūd (nužno postojeći), samoopstojeći i vječni **Allah**, dželle šānuhu.

Ukratko, nije teško čovjeku koji razmišlja pronaći svoga Gospodara i diviti Mu se. Kroz razmišljanje,

nevjernik može doći do vjerovanja, a vjernik može pojačati svoje uvjerenje i napredovati na stepenicama spoznaje i ljubavi prema Allahu.

Put spoznaje Allaha (ma'rifetullah)

Učenjaci ilmu-l-kelama⁶⁷ kažu: „Prva obaveza koja je zapovjeđena čovjeku je spoznaja Allaha (ma'rifetullah), odnosno, poznavanje Allaha i usmjerenje na razmišljanje koje vodi ka tome.”

Opći i osnovni cilj Kur'ana je osloboditi umove i srca od zauzetosti bilo čime osim Allahom, a potom ih usmjeriti ka spoznaji Njega Uzvišenog.

Allah je stvorio čovjeka da Ga spozna i da Mu ibadet čini. Ova svrha se najljepše postiže putem zikra (sjećanja i spominjanja Allaha) i tefekkura (razmišljanja). Ibadet je suština ljudskog života, a zikr je jedan od najljepših oblika ibadeta. Zikr i razmišljanje su kao dva nerazdvojna brata.

67. Ilmul-kelam je islamska naučna disciplina koja se bavi proučavanjem i tumačenjem vjerovanja (aka'id), koristeći pri tome Kur'an, sunnet i racionalne dokaze kao argumentaciju. Cilj ilmu-l-kelama je pružiti razumijevanje temeljnih vjerskih principa, odbraniti islamsko vjerovanje od sumnji i pogrešnih tumačenja te odgovoriti na filozofska i druga novonastala pitanja. Glavni tok islama Ehlu sunnet vel-džema'at ima tri teološke škole ilmu-l-kelama: ešarije, maturidije i hanbelije (eserije). (O.prev.)

Najvažnija stvar za ljude je postizanje vječne sreće i spokoja. Sve druge želje su u usporedbi s tim beznačajne. Najvažnije sredstvo za postizanje vječne sreće i spokoja je 'spoznaja' (ma'rifet).

Naučno znanje odnosi se na razumijevanje nekog fenomena kroz odnos uzroka i posljedice. Međutim, spoznaja (ma'rifet) uključuje i razumijevanje manifestacija božanske volje u tome. Zato se znanje o Allahu naziva „ma'rifetullah“ (spoznaja Allaha).

U suri El-Mu'minun (84-87) razmišljanje (tezekkur) je spomenuto prije bogobožnosti (takva). Jer ljudi putem razmišljanja i osjećanja dolaze do spoznaje. Nakon što dostignu pravu spoznaju Allaha uzvišenog, znaju da se trebaju čuvati neposlušnosti prema Njemu i postati bogobožni. Dakle, bez spoznaje Allaha, nijedno djelo nema vrijednosti.

Na kraju, nema sumnje da je najvrednije znanje spoznaja Allaha uzvišenog. **Džunejd El-Bagdadi**, kaddesallahu sirrehu, kaže:

„Da znam da postoji neko časnije znanje od onoga za kojim tragaju oni koji su spoznali (ehlul-ma'rifeti), ne bih se bavio ničim drugim i stalno bih se trudio da ga postignem.“

Ibn Kajjim El-Dževzije, rahimehullah, kaže:

„Allah u Kur'anu poziva Svoje robove da Ga spoznaju na dva načina:

1. posmatranjem onoga što je Allah stvorio,
2. razmišljanjem o Njegovim ajetima u Kur'anu.

Prvo su ajeti koji se posmatraju, a drugo ajeti koji se slušaju i razumiju umom.“ (Ibn Kajjim, El-Fevaid, str. 31-32)

Prema tome, razmišljanje vodi čovjeka do istinske vjere i usmjerava ga prema cilju njegovog stvaranja.

Pjesnik lijepo kaže:

Od početka do kraja cijeli svemir je velika Allahova knjiga

Koje god slovo iz nje pročitaš vodi te do Allaha.

Razmišljanje treba pretočiti u djelo

Da bi se putem tefekkura (razmišljanja), zikra (spominjanja Allaha) i murākabe (samokontrole i svijesti o Allahovoj prisutnosti) postigla istina, potrebno je stečena znanja primijeniti u praksi. Čovjek koji razmišlja o božanskim istinama i kur'anskim ajetima, ali ne čini djela u skladu s njima, nije postigao prihvatljiv nivo tefekkura. Jer djelo je odraz našeg unutarnjeg razmišljanja i naših osjećanja u javnom svijetu.

U vezi s tim, **Imam Gazali**, rahimehullah, kaže:

„Plod tefekkura je znanje (‘ilm); stanje (hāl) i preokupacija dobrim djelima (ihsān). Kada se u srcu pojavi znanje, stanje srca se mijenja. Kad se stanje

srca promijeni, mijenjaju se i djela naših organa. Stoga je djelo podređeno stanju, stanje znanju, a znanje razmišljanju. Prema tome, razmišljanje je i početak i ključ svih dobrih djela.

Istinski tefekkur je onaj koji čovjeka vodi od ružnoće ka ljepoti, od pohlepe ka skromnosti i zadovoljstvu onim što imamo. To je tefekkur koji čovjeku donosi stanje duhovnog prosvjetljenja (mušahede) i bogobojažnosti (takvaluka).» (Gazali, Ihja, 6/47)

Zahvaljujući tefekkuru i osjećanjima koja se pretvaraju u dobra djela, čovjek se oslobađa bolesti običnog posmatranja čudesnih oblika stvaranja u svemira.

Uistinu, običan čovjek s divljenjem posmatra slike sa prizorima prirode koje stvara slikar, ali pred veličanstvenim svemirom i njegovim uzvišenim Stvoriteljem ne osjeća isto divljenje. Ono što je uistinu čudesno, on doživljava kao običnu pojavu.

S druge strane, Božiji prijatelji, čistih srca, osjećaju divljenje i uzbuđenje pred istinskim Umjetnikom i njegovim djelima stvaranja. Uživaju u Njegovoj umjetnosti koja se manifestuje u beskonačnim čudima prirode. Na istoj zemlji cvjetovi i lišće biljaka, raznolikost mirisa, boje i ukusi plodova, čudesni uzorci na krilima leptira čiji život traje sedmicu – dvije, čudesno stvaranje ljudskih bića, koja za njih predstavljaju božanska čuda i oni ih trajno promatraju. Slušaju njihove skrivene poruke koje kazuju „jezikom stanja».

Za takve ljude cijeli svemir je knjiga za čitanje. Oni su prešli granice znanja u knjigama i dostigli znanje u srcu. Kao što je to nekada bio slučaj sa **Mevlana Dželaludinom Rumijem**, koji je, pod utjecajem jednog derviša zvanog **Šems**, od učitelja zarobljenog u bibliotekama seldžučkih medresa postao plamen ljubavi. Nakon što je ponovo rođen u svijetu ljubavi, vrijednost vanjskih znanja opala je u njegovim očima, pa je počeo čitati tajne i ukrase svemira. Tek tada je nastalo njegovo remek-djelo *Mesnevija*, knjiga koja razotkriva tajne i mudrosti svemira i Kur'ana.

Blago svim onim robovima koji, proživljavajući svoj život u svijetu razmišljanja i osjećanja, prožetih Božijom objavom i osvijetljenih svjetlom imana, postignu spoznaju Allaha (ma'rifetullah)!

POGOVOR

U današnje vrijeme, neki ljudi koji su otuđeni od vlastite historije i kulture traže spokoj u programima ličnog/osobnog razvoja zapadnog porijekla ili na kursovima joge i meditacija sa Dalekog istoka. Međutim, istinski mir koji čovjek traži nalazi se u introspektivnoj svijesti (murākabi) koja se ostvaruje **zikrom, promišljanjem i duhovnom osjetljivošću**, kako to preporučuje islam.

Promišljanje, koje je sazrelo kroz duhovnu osjetljivost, izvor je širokogrudnosti i smirenosti srca. Jer takvo promišljanje vodi čovjeka ka mudrosti. Početak mudrosti je strah od Allaha (hašjet) i bogobojažnost (takvaluk). Ukratko, promišljanje vodi vjernika do Allahovog zadovoljstva i ljubavi.

Čovjek koji je sposoban duboko promišljati o svemiru i stvorenjima postavlja pitanja poput: „Šta je ovaj svijet? Zašto sam stvoren? Koja je suština dana koji prolaze? Koji put vodi do sreće? Kako sam nastao? Kako trebam živjeti? Odakle sam došao i kamo idem?»

Takva razmišljanja ga oslobađaju od prolaznih želja ovoga svijeta i vode pravim putem ka vječnoj sreći.

U ovom skromnom djelu, trudili smo se prenijeti dio tajni, mudrosti i istina iz svemira, čovjeka i Kur'ana, koristeći se i savremenim naučnim otkrićima. Ko zna, u budućnosti će se otkriti još mnoge tajne i mudrosti koje će osvijetliti beskrajnu božansku moć i veličinu.

Pored navedenog, ovdje se predstavljene teme, s obzirom na skromni obim naše knjige, predstavljaju kroz nekoliko primjera. Nadamo se da će naši cijenjeni čitatelji, uz Allahovu pomoć, proširiti horizont promišljanja koji smo nastojali proširiti, te u svojim srcima obuhvatiti sve oblike postojanja i stvaranja. Na taj način će iz nepresušnog okeana spoznaje Allaha izvući mnoge dragocjene bisere tajni i mudrosti.

Molimo uzvišenog Allaha da svima nama podari široki horizont promišljanja! Neka nam omogući da naša srca oživljavaju kroz promišljanje o tajnama i mudrostima Kur'ana, čovjeka i svemira! Neka nas učini sretnim robovima koji, živeći u stalnoj svijesti o svome Stvoritelju, dostižu spoznaju Njega Uzvišenog!

Amin!

SADRŽAJ

PREDGOVOR	5
O Kosmosu, Čovjeku i Kur'anu	
RAZMIŠLJANJE	13
Granice razuma	13
Funkcija srca	16
Važnost razmišljanja	19
Resulullah (s.a.v) je bio u trajnom stanju razmišljanja	20
RAZMIŠLJANJE O KOSMOSU	29
RAZMIŠLJANJE O NEBESIMA	31
<i>Galaksije</i>	32
<i>Sunčev sistem</i>	34
<i>Nebesa se stalno šire</i>	36
<i>Sedam katova nebesa</i>	38
<i>Ostaviti razmišljanje je veliki grijeh</i>	40
ATMOSFERA	45
<i>Pritisak zraka</i>	49
<i>Ravnoteža toplo – hladno</i>	49
<i>Vjetrovi</i>	50

<i>Neke vrijednosti zraka</i>	52
<i>Božanski filter.....</i>	53
<i>Zaštićeni svod.....</i>	53
<i>Radiotalasi.....</i>	54
<i>Oblaci, kiša i snijeg.....</i>	56
RAZMIŠLJANJE O ZEMLJI	58
<i>Biljke</i>	60
<i>Duboka mora</i>	64
<i>Voda</i>	65
MUDROSTI U ŽIVIM BIĆIMA	66
<i>Pčelinji med</i>	68
<i>Čudo instinkta.....</i>	70
<i>Stvaranje u parovima</i>	72
RAZMIŠLJANJE O ALLAHOVIM	
BLAGODATIMA	73
<i>Razmišljanje u svakoj prilici</i>	75
<i>Svaka čestica govori o Allahu</i>	76
<i>Zašto je Allah stvorio univerzum?</i>	79
RAZMIŠLJANJE O ČOVJEKU	83
NEVJEROVATNA SUPTILNOST U	
STVARANJU	83
<i>Kosti</i>	86
<i>Udovi i organi.....</i>	88
<i>Allahova blagost i milost</i>	90
<i>Ljudsko lice i jagodice</i>	91
<i>Čudo gena.....</i>	93

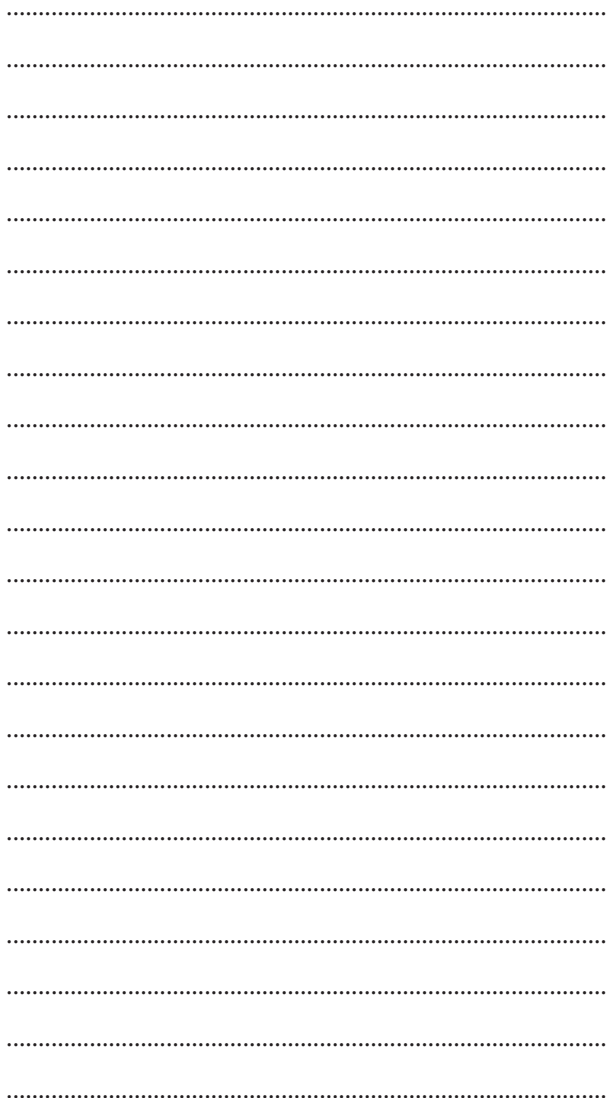
<i>Ko upravlja fabrikom tijela?.....</i>	95
ZAŠTO JE ČOVJEK STVOREN?	96
RAZUMIJEVANJE TAJNE SMRTI.....	98
<i>Razmišljanje o smrti</i>	101
<i>Razmišljanje o smrti kod</i>	
<i>plemenitih ashaba.....</i>	103
<i>Vrijednost razmišljanja o smrti</i>	105
<i>Priprema za strahote smrti.....</i>	107
RAZMIŠLJANJE U KUR'ANU	115
<i>Allah poučava Kur'anu</i>	116
<i>Sve knjige su radi jedne Knjige</i>	117
KUR'AN TREBA UČITI SA	
RAZMIŠLJANJEM.....	118
<i>Kako je Allahov Poslanik učio Kur'an?</i>	120
<i>Kako su plemeniti ashabi učili Kur'an?.....</i>	125
<i>Učenje Kur'ana od strane</i>	
<i>Allahovih evlija i dobrih ljudi</i>	127
KUR'ANSKI PRIMJERI	
ZA RAZMIŠLJANJE	129
<i>Razmišljanje o Allahovom znanju.....</i>	129
SURA EL-VĀKĪ'A.....	133
<i>Razmišljanje o stvaranju čovjeka</i>	134
<i>Smrt i ponovno stvaranje</i>	134
<i>Sjemenje i bilje.....</i>	135
<i>Voda</i>	135
<i>Vatra</i>	136

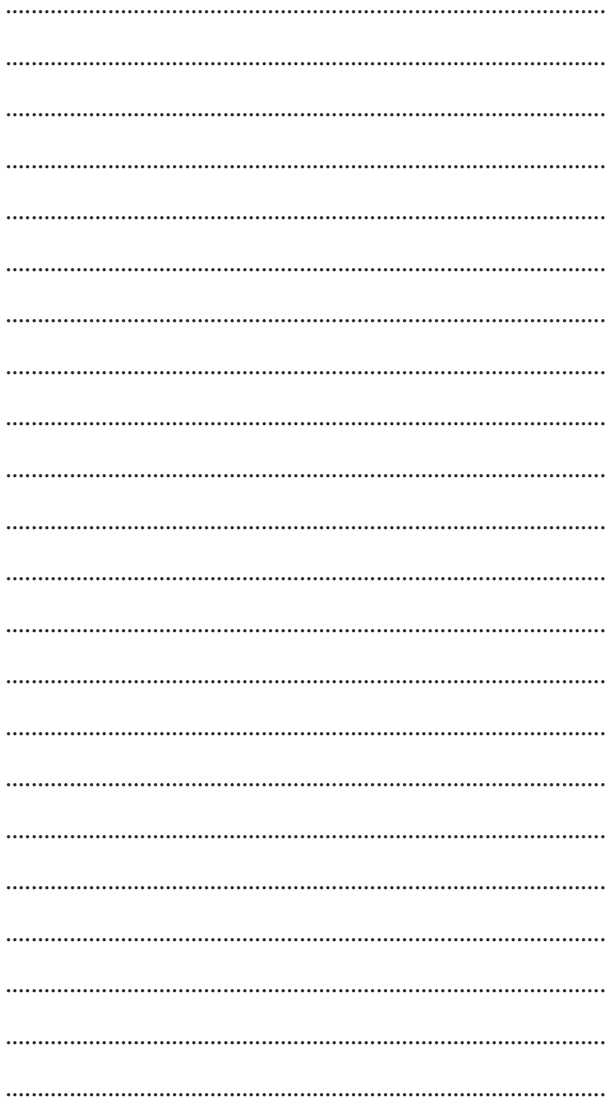

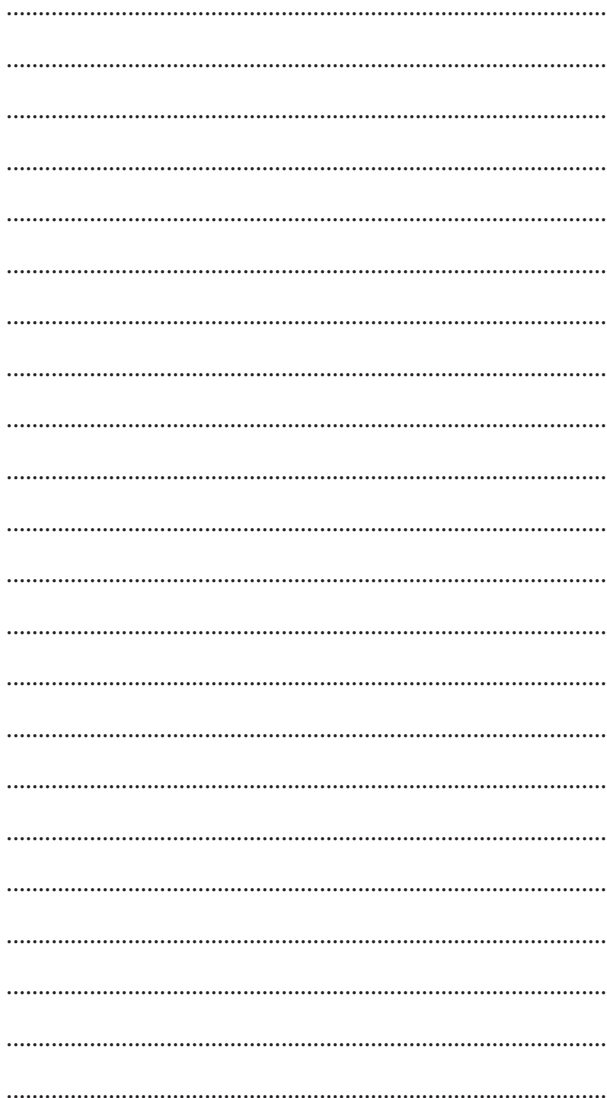
<i>Zvijezde ili Objave</i>	137
<i>Kur'an plemeniti.....</i>	138
<i>Smrt.....</i>	138
<i>Umrta osoba umire u jednom od tri stanja.....</i>	139
SURA NEML	140
SURA ER-RŪM	142
ONI KOJI NE RAZMIŠLJAJU O ALLAHOVIM AJETIMA.....	143
UVIJEK BITI U STANJU MURĀKABE	146
<i>Najkraći put do Istinitog.....</i>	146
VRSTE MURĀKABE	149
1. <i>Murākabetu-l-ehadijjeti</i>	150
2. <i>Murākabetu-l-me'ijjeti</i>	152
3. <i>Murākabetu-l-'akrebijjeti</i>	154
4. <i>Murākabetu-l-mehabbeti</i>	156
KAKO RAZMIŠLJATI?	163
RAZMIŠLJANJE ALLAHOVIH PRIJATELJA.....	163
RAZMIŠLJANJE KAO RIJEKA KOJU TREBA USMJERITI KA PLODNIM PREDJELIMA	168
TEFEKKUR ZAJEDNO SA ZIKROM.....	172
<i>Blagoslovljeno vrijeme za tefekkur i zikr je cik zore</i>	176
ZAKLJUČAK.....	181

Razmišljanje je ključ istine i spasa	181
Pravo razmišljanje dokazuje nužno postojеćeg Boga	183
Sve je u stanju kretanja i promjene	188
Sve je stvoreno s ciljem	189
Od iste materije nastaju različita stvaralačka djela.....	190
Put spoznaje Allaha (ma'rifetullah)	191
Razmišljanje treba pretočiti u djelo.....	193
POGOVOR.....	196

[illegible]

This image shows a full page of white paper with horizontal dashed lines, typical of primary-ruled notebook paper. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

